

SZOMORY DEZSŐ

A MENNYEI KÜLDÖNC

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült Sólyom László köztársasági elnöki támogatási keretéből.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-128-7 (online)
MEK-16643

TARTALOM

A MENNYEI KÜLDÖNC.

KÉT FILOZÓF.

A REJTÉLY.

A VENDÉG.

TÖRTÉNET EGY ÉKIRATBÓL.

SZALÁNCZY MARIETTA.

A MIKÓI PÜSPÖK.

GÖRÖG MESE.

A SZENT TÖVIS LEGENDÁJA.

KISMAMA.

MÓZSI.

AZ EMLÉKKÖNYV.

BOLDOGÍTÓ KRANZ BÁCSI.

A MÁSIK.

A MADARAK NYELVÉN.

AZ UTÁNZÓ.

NEMES SZÍV, RENDES EMBER.

ÉJJEL A HIMALÁJÁN.

A PEJÉRDI GYILKOSSÁG.

A MENNYEI KÜLDÖNC.

Évekkel ezelőtt az insbrucki levéltárban kutatván, mindenféle régi írások között egy köteg sárga papír került előm, amelyből most szabadon s inkább emlékezetből írom át itten, a következő igen különös és megható történetet:

1782 telén, néhány nappal karácsony előtt, Seibert Johanna lengenfeldi illetőségű, hajadon nőszemély éppen bement az istállóba, hogy megfejje a kedves teheneket, amikor hirtelen, valami igen kárhóztos betegség számos tünetei közben összerogyott, üvölteni kezdett és harapott.

A tehenek sem maradtak tétlen a jászol előtt, ezt meg kell vallani. Ezek a máskülönben oly jámbor szarvasmarhák, (a legutóbbi brixeni vásár legutóbb és legegészségesebb példányai), már napok óta rémítgették a lengenfeldi majorudvar béresnépét mindenféle nyugtalanságaikkal, melyeknek nyomát, eredetét és természetét hasztalan keresnők a felső-ausztriai tehenészet történetében és évkönyveiben. Tűzben forgó szemekkel meredeztek e tehenek és tüneményes nevrozisuk, egy-egy szilaj rohamban, az apokaliptikus szörnyek obscenitásáig fokozódott, a legdurvább nemi célzatok és kívánságok jelzésével, kínosan mámoros bögősekben, melyek egy sodomai világ harsogásának tűntek. Senkisé hitte volna, még a legbeavatottabb természetudós sem, hogy ezek itten egyszerű, békességes, jó, finom tehenek.

Aminthogy Seibert Johanna is teljesen kivetkőzött női mivoltából, mind hevesebb krízisei folyamán. Megrogyva e fentnevezett állatok közt s végiggurulva az almon, a szalmát rugdalva és harapva s viharos látásait ébresztgetve vagy riasztgatva, boszorkányos szépségének minden kincsét feltárta, ami egy tizenöt éves parasztleány részéről, ha nem is tűnt egészen korainak, de mindenesetre illetlennek látszott. Mind rohantak akkor a majorudvar megriadt népei és keserű kiáltozások hallatszottak. De itt nem volt közel se orvos, se kuruzsló, se pap és nem lehetett segíteni. Seibert Johannát egyszerűen felszedték mint egy vibráló hústömeget és olthatatlan vonaglásaival ágyba fektették. Itt megenyhült és feloldódott valami halálos dermedtségben, szegény leánya. Később magához is tért, de arról többé szó sem lehetett, hogy dolgozni tudjon.

Egyáltalában, igen furcsa változások történtek. Azt kellene mondani, hogy ez a fiatal nőszemély egyszerűen megvadult. Egész erkölcsi lényé fölborult. Mindaddig oly vallásos lelkét, ájtatos szellemét és istenfélését, valami pokoli nyavalya szállotta meg. A szája blaszfémiaikat szórt, a fogak éles sorával. Förtelmes káromlásai felülmúlták a legöregebb jobbágyságok istentgyalázó obscenitásait. Pokoli ötletességét, mely a szitkok egész színes líráját kavargatta fel a szentek és egyháziak ellen, egészen nyilvánvalóan valami sátáni zseni inspirálta. Főleg a lengenfeldi plébános ellen, jó öreg Schweighofer tisztelendő ellen, voltak dantei kiszólásai. Egynémely hirtelen fakadó káromlása, szitka vagy gorombasága, a maga szárnyas és eruptív fellángolásával, képcsoportjával és színeivel, egy Michel Angelo találmányának tűnt. Fiatal lelke, micsoda éles kitörésekben! az átkok egész katedrálisát röpítette az égnek, a merész szavak ívelésével, a zengő düh harangzúgásával, elveszve a térben! A fecskék megriadva, féloldalt fordultak ilyenkor, a röpülésük vad eleganciájában. A házigalambok pedig messze elcsattogták fehér szárnyuk lapátforgását. És mindez borzasztó volt.

- Inkább meghalna! - sopánkodtak a parasztok és sűrűn hintették a keresztet magukra.

Hasonló érzelmeket táplált e szerencsétlenségben, a Johanna tulajdon családja. Szegény elrémült testvérei, nagy szál legények, mint tünődő titánok csoportosultak keserű szemlélődésben, míg a Johanna tébolya tartott. Olykor, egy-egy vaskosabb fiatalember e rokoni gyülekezetben, fölháborodva dorongot ragadt, hogy leüssé a némbert, a testi vérét, mint egy farkast a

hegyekből! Ezek tragikus jelenetek voltak, dulakodások, torlódások, zokogások, sikoltozások, egy heroikus égbolt alatt, ebben a lengenfeldi völgyben, melyet észak felől hegyóriások zártak körül kopár csúcsaikkal a leáldozó nap alatt.

És heteken át és nap-nap után, mind hevesebb krízisek gyötörték Johannát. Rejtélyes remegésekben a földhöz vágódott, őrjöngve. Eredetileg oly apró emlői éktelenül feldagadtak, a csúcsaik húsos kitűzésével, mint a datolyák. Súlyos agóniái során csakugyan azt lehetett volna hinni, hogy utolsó perceit éli. Aztán ismét magához tért, kedves üdeségekben. Olykor szinte tünneményszerűvé vált, sötét ragyogásokban. Ha latinul szólították és beszéltek hozzá, noha sohasem tanult klasszikus nyelvet, pontosan megértett mindent és németül felelt, igen rendesen. Másszor, ami még meglepőbbnek mondható, egy-egy röpke kijelentése ama titkok mélyére világított, melyek fentartják a világot. Nagyszerű emberi vonzalmakról tudott és csillagokat nevezett meg a körforgásuk végtelenjén, mint régi vándorokat, akiket ismer és akik mennek az éjben nagyon messze, kis kéklő lámpásokkal. Másszor fogta magát és hangtalan és szótalan, egyetlenegy mozdulattal fölkapott egy szekeret a vállára, tündér! olyan elegáns könnyedséggel, mintha csak egy szőlősputtony volna. Hány csodája, hány rejtélye volt még, megszámlálhatatlan! És mindez elment, részletes jelentésekben, följegyzésekben és elcsodálkozott definíciókban s bölcsességekben, egy másik lengenfeldi lelkész kezeírásával *ad reverendissimum Consistorium Brixenbe*, ahol nagyot néztek az urak.

Egyébként itt van a Johanna portraitja: kis gömbölyű paraszti pofácskája volt, aranypelyhes orcákkal s egy pisze orral ékesen, levegősen a cimpák nyílásával s két barna szeme volt aranybogárral s heves szája még hevesebb pirosban. Kissé tömzsi figurája, a formáinak éles modelláltságával, a vonalak egységével és befejezettségével, abban a nyers tökéletességben tűnt elő, mely a primitív mesterek nagy tulajdonsága és az anyatermészet dicsősége. Világos tekintetén, hogy még pontosabbak legyünk, az a bábész vadság tűzött át, ami a rabjaguárok elmerengése legjobb percekben. Erős válla a magas keblek felett, kemény háta csodálatos alsó kihajlással, kissé túlozták tizenöt éves ifjúságát, amelyből szüziesen a homloka virult elő, napsütéses bőrfelületével, a zsíros hajak koszorújában.

Ezt a szerény, kedves, az élet erejétől heves leánykát, egy szál ingben s kék szoknyában lehetett látni a lengenfeldi nyarak idején, a napfény minden változatában, a kora reggel aranypáráiban és a leáldozás máglyáiban, amint hordta a mislinget vagy a magos bükkönyt egy vasvilla diadalával a vállán, vagy éppen aszatolt meggömbülve a kertben, halványzöld káposztafejek közt, a nagy világosságban. Viszont vasárnap igen korán, mikor még nem is csöngettek odaát s a reggel, hűsen úgy ébredt, hogy még holdfénnel volt megkenve, Johanna már áztatta a lábát kéjes nyugalomban és unalomban egy csorbaszélű bádagedényben, két szál piros harisnya és bársonycipő mellett és közben bizony a térdit is lemosta. Így készült a templomba, gyönyörű! csínnal és tisztán, már hajnalban, amelyik látta aranypántlikáját, vadvirágját, kicsi lelkét ájtatos örömben és hirtelen kivirultan egész tömzsi lényét az udvarban, holott melegen még az ágy párától. Fehér falak között, selymekkel diszítve, aranyos bálványok között boldogságos mosolygással, szinte eltikkadva ült imákba mélyedten és a sok paraszti népek között, akik izzadtak, ő is kiizzadt drága lelkem, az egész testében, míg az oltár felől gyakran szólott a kis csengettyű. Főtisztelendő Schweighofer József misézett és csipkés ingéből és brokátjaiból tömjénillat szállott elő és az egész kis templom, mint egy fenyőerdő, gyantaszaggal volt tele.

Micsoda rejtély, Isten kifürkészhetetlen titokzatossága, sodorta ezt a homályos leánylelket, a vallási áhitatosságból talán éppen világi kívánságokba? Hajadon érzése, hol érinté meg a maga szent mámorával azt a túlsó mámort, mint egyik tűz a másikat, egyik csillag a másikat, hogy hirtelen összeforrva vagy szétzúzódva egymáson, egy új világgá váljon?! Hol ért hozzá a maga tiszta édenéből, az emberi poklok éjszakájához s oly hirtelen megsebzettséggel,

kínokkal és keservekkel, mint egy beteg fog idegéhez?! Vagy hogy törte össze ez olthatatlan vakbuzgóságban, fölfeszültségben, mennyekhez tapadó gyönyörűségekben, az egész lelke egyensúlyát?! Hogyan jött éppen a fohászain át, mint egy vak hídon, arra a túlsó csúcsra, ahol gyalázatos izzások az emberi húst pörkölik föl tébolyító vágyakig?!

Mindeddig békén élt, de sőt jó módban is és kedvesen és csendesen, abban a becsületes trágyaszagban, mely az egész lengenföldi udvart átfűtötte és valami végzetszerű termékenység érzését keltette. Minden virult itten és egy kakas tenorja ékesen szólt az ég alatt, sűrű stakkatókkal. Johannát szerették. Szülei már nem voltak, de a testvérei azzal az egykedvű érzéktelenséggel vették körül, ami a parasztok szívében a leghevesebb összetartozás jele, mert ezek a szívek rég túl vannak már minden gyöngédségen. A templomban egysorban ültek mind, szolidáris izzadással és esténként, köröskörül az asztalnál, a levesestál előtt, abban a megkapó különbözőségben tűntek fel sűrű kanalazásaik kadenciáival, más-más formáikkal, tekinteteikkel, hajaikkal, százféle árnyalatbeli elváltozásokkal, ami a tisztára egyfajtajúak jellegzetessége. Soha egy durva szó nem hangzott el e testvéri gyülekezésben, de kívülről sem érte őket soha se vád, se gyanú, se semmi a világon, ami nem tisztesség lett volna. Ezek nem kértek pénzt kölcsönbe, Isten őrizz! még egy létrát se kértek soha s nem igen fondorkodtak paraszti csalafintaságokban, ami oly gyakori földműves népeknél. Pénzük volt, nem sok, de elég a lengenföldi völgyben, hogy nagyszerű becsületük legyen s amikor vásárnaponként, ragyogó délutánokon, a lankásokat mászták a seefeldi korcsma irányában, ott bőkezűen fizettek, sőt áldoztak némi ajándékokat a szomszédos kolostornak, ámbár a szerzeteseknek itten, isteni megbízatásuk *gratis acceperitis gratis date* értelmében, semmit sem volt szabad elfogadniuk.

Mindezek után, ilyen világosan előadva és dúsan lepecsételt kortörténeti okmányokkal támogatva, talán felesleges hozzátenni, hogy a Seibert Johanna ijedelmes megbetegedése csakugyan fölül áll minden emberi ravaszságokon, csaláson és ármányokon. Ez a lengenföldi parasztszalád, merőben ambíciók nélkül, sem feltűnni, sem hivalkodni nem akarhatott, sem előnyöket nem kereshetett, mint például alamizsnákat vagy ingyenes gyógyszereket, egy olyan förtelmes állapot vagy borzalom gyakorlati kihasználásával, mely egyrészt Istent és vallást sértett és minden ájtatos emberi lelket sértett, másrészt egy tizenöt éves leányt kompromittált végérvényesen boszorkányos híre keltésével, egy gyermeket! akinek még jövője volt! S ha a szkeptikusok s okvetetlenkedők s tamáskodók minden áron színleléseket s női alacsonyságokat, vagy nem tudom miféleképpen óhajtottak látni e becsületes, bár fantasztikus kóreset körül, itt voltak maguk a tehenek, akik üvöltöttek, s akik az ő békés s napjában többször emésztő világnézetükkel, csak nem lehettek büntársak! A helyzet teljes tisztázására és minden gyanú eloszlatására tegyük hozzá, hogy e testvéri család a betegség első periódusa óta minden áldozatra késznek mutatkozott, hogy Johannát, ha már nem volt szabad agyonütni, legalább megváltsa és megmentse, lehetőleg meggyógyíttassa, ami tudvalevőleg a legnagyobb sor parasztoknál, akik efajta lappáliákra nem szívesen költenek.

Ezek bizony összeadtak, nagy búsan igaz, de összeadtak száz forintot és újabb jelentések és könyörgések irattattak és az összes mellékkörülmények *summarie* ott voltak a *Decanatum Officium* előtt, mely rögtön átírt és újra átírt a legfelsőbb egyházi hatósághoz. S mivel a fentebb nevezettek a pénzt is féltették, de főleg a jó eredmény érdekében, a Johanna legidősebb testvérébátyja is megjelent Brixenben személyesen és a legmélyebb alázattal. Napokig magyarázott, foghagymás lehelletével, zord paraszt és sírt. Az urak mind figyelték és hallgatták mint a baglyok s úgy olvasták a sok jelentést, mintha szagolták volna a papírokat. Mindez egy sötét teremben történt, olajos mécsek mellett és abban a sajátságos atmoszférában, melyet egyháziak keltenek maguk körül s amelyben a papi ruhák, csuhák és reverendák hűvös és langyos kigőzölgése száll.

Végre hosszas viták, elméleti vizsgálódások, kínos olographiák és theophaniák, theophilantrop elmélyedések és theophob eszmecserék után, a szent Consistórium meghozta első határozatát. Elvben hitelt adott a Seibert Johannát gyötrő kórállapot rejtélyes és embertelen természetének. De éppen amiért semmi embertelen emberen kívül nem történhetik, nem zárta ki a női gonoszság és cselszövés esélyeit sem, de sőt odáig ment igen bölcsen s egy finom utógondolatban, hogy az eltitkolt és elfojtott természeti vágyak spontán háborgását is lehetségesnek tartotta a krízisek, üvöltések, vonaglások, görcsök, megdagadások, hullámvázok stb. jelképeességében. Látnivaló ebből, hogy a tiszteletreméltó tanács, míg egyrészt tisztában volt a női természet és női lélek örvényességének minden huncutságával, másrészt kellőképpen óvatosnak mutatkozott. Okos teológus gyerekek, egyszerűen egy gyógytudorhoz utasították Seibert Johannát, hogy minden körülményekre, tünetekre, jelenségekre nézve és minden alaposság-nak megfelelően megvizsgáltatván, egészségi állapotáról egy rendes és hiteles *Attestum medicum*ot nyertjenek, mielőtt valami nagyba kezdenek!

Az ezen vizsgálat céljaira kirendelt megbízható szakférfiú Piero Antal Mihály körorvos volt, aki Imstben lakott, egy kis házban kerttel. Azért mondjuk ezt ilyen primitíven »kis házban kerttel«, mert e helyrajzi meghatározás egybefoglaló rövidsége, már a Piero Antal Mihály kurtára határolt élethullámvázát is jelezni kívánja, még annál a szűk körzetnél is szűkebb látókörűségét, mellyel gyógytudori működését gyakorolta. Nobilis jóindulatokkal eltelve, de merőben tájékozatlanul a magasabbrendű pszichofiziológiában, ötlet, lelemény és zseni nélkül, mint általában a XVIII. század orvosai, ha nem szerzetesek voltak, Piero Antal Mihály hosszan és alaposan vizsgálta Johannát és vizsgálta és vizsgálta egy szarukeretes szemüvegen keresztül, igen közlőről és még közelebből, a rövidlátó aggastyánok konok és naiv szaglászásával, elveszve a világűrben. De lelki rejtélyeibe és érzéki tumultusaiba nem tudott behatolni, belelátni, elmerülni, semmit sem tudott, röghöz kötött öreg ember! Holott egynémely kérdéseket is intézett a beteg leánykához, voltaképpen céltalanul, mert válaszainak idegeken rengő finomságát, megvilágító kvintesszenciáját és jelentőségét annál kevésbé érthette meg, vagy éppen analizálhatta, mert hiszen még csak figyelemre is alig méltatta. Így például fogékonyság nélkül síklott el a tendenciózus gyűlölség ama fürge és szitkóktól színes kromatikái fölött, melyekkel, mint egy hangskála zuhatagával, öntötte le és áztatta el Johanna a lengenföldi plébánost. Micsoda titokzatos és engesztelhetetlen harag volt ez, mely forró lehellekben és félhangú töredezettségben szállt főtisztelendő öreg Schweighofer felé? Mit akarhatott e csöndes, zárkózott, kegyes egyházfitól, aki a maga szárazra aszott testalkatával és sivár koponyájának zöldre meszesedett érhálózataival, valóságos mártíréletet élt egy robosztus gazdasszony mellett? Micsoda halálos sérelem érthette e szelid lelkületű, angyali pap részéről, aki soha senkit meg nem bántott a világon s mint egy felderengő Szent Antal, erényesen, ijedten és puhán meghátrált minden kísértések elől, főleg hogy másképpen nem is tehette, a szerencsétlen! Hol nőtt ki ez a harag ilyen vörös pipacská, micsoda csalódásokon és keserveken, elhárított paraszti akarásokon és misztikus szeszélyeken, megcsúfolt hiúságokon, amelyekért a nő késhegyre megy! És még száz ilyen kérdés, se vége, se hossza nem volna. Mindezt, valljuk meg, az imsti körorvos nem kutatta. Hosszas és eredménytelen vizsgálódását a következő, inkább rövid *attestumba* foglalta össze: *Quod omnibus medice bene perpensis nulla naturalis morbo laborare videatur.*

Akkor a legmagasabb egyházi hatóság nem habozott többé. Rögtön kiállított egy szigorú *Licentia exorcisandi*-t a Seefeldben székelő *P. Priori Aegidius Pert Ordinis Eremitarum Sancti Augustini* címére, azzal az utasítással, hogy ezen főtisztelendő Szent Ágoston-rendiek, haladék nélkül, ördögűző bizottságga alakuljanak.

Talán mondanunk sem kell, hogy ezen határozat és utasítás, a *Decanalium Officium* útján Seefeldbe leérkezvén, teljesen készületlenül találta, de sőt igen meglepte fentnevezett Aegidius priort és a többi Ágoston-rendieket. Mert noha e kitűnő férfiak, szent hivatásuk

teljesítésében állandó figyelemmel voltak az emberi lélek üdvére és javaira, mégis, idáig, exorcizmussal nem igen foglalkoztak, amit nem is lehet rossz néven venni tőlük, hát lehet? Továbbá ezt az *exorcisanda Personá*-t nem is ismerték soha, és életviszonyai és minden egyéb körülményei felől is a legteljesebb tájékoztatásban voltak.

A főtisztelendő Páter Prior boldog, de zavart mosollyal ajkán, a kolostor udvarában állott és reszketeg kezében a licenciát tartogatta, míg a többiek körülötte, szomorú Ágoston-rendiek a leáldozó napban, a szöveget kémlelték előrszegett nyakkal, amelyen az erek megdagadtak. Valami rejtélyes kéj hullott alá a csenddel az égbolt skarlát rózsáiból, amint szédületes szíromszüretjük, a láthatár végtelenjén, az est elé gurult. A felhők a mélyben, fölsebzetten és fényekkel átszűrve, egy távoli világ arany tengerét hömpölygették éterikus tornácok és rubinkatedrálisok felé, melyeket nyilván az Isten szíve ért!

- *In virtute obedientiae!* - rebegte egy fiatal szerzetes, Páter Weisshammer Pál.

A többiek csöndesen lehajtották a fejüket, mert ezek már mind nagyon fáradt és öreg barátok voltak. Az ő világjuk elmúlt bizony, ezt érezték szegény aggastyánok. S mivel már nem volt mit remélniük, csak csöndesen és keserűen lehajtották a fejüket, mit is tehettek volna egyebet, ez engedelmisségben elvégzendő nagy feladat előtt?! Hol van nekik erejük többé és ki számít reájuk többé, elkorhadt barátok?! Nagy bánatok tértek vissza szívükben hirtelen, mert az emlékezet minden örömeiből csak a fájdalmat tartja meg. Egy harang szólott. És akkor, egyedül, kiválva a sorból, P. Pál megindult tonzurás barna fejével, mint egy isteni küldönc és mennyei delegátus, a kertek felé! Gyönyörű arcéle, egy Valerius Potitus! vagy egy Julius Classicianus! merő aranynak tűnt, amint a fény az égről szinte megperzselte. És homályos öntudata, elepedten a nagy világosságban, valami sajátságos derengést követett, valami belső sugárzást mint egy bái termet, amint szubtilis ösztönökben, remegőn s elragadtatva, a saját sorsához, az összes sorsokhoz ért közel. Neki ébredt! neki minden ébredt ebben az alkonyatban, a hajnal, az egész reggel, a nagy tüzes nap, minden! És csak ment és ment, megnöve és megkönnyebbülve, szűzen és ragyogón s egy csöppet elborultan már-már keserű mámorokban, mert olyan gyönyörűségesek! Mit tudott? Mit várt? Micsoda sejtelmei ébredtek emberi rejtélyek zárt kapui előtt? Miben hitt? Micsoda csillagban a nyáj fölött, mely szenved? Honnan indult ő maga is, micsoda időközön és éjszakákon át? S hova sodorta töprengő elmélete, amint elnézett az emberi óceán fölött, gyönyörű barát, sárgába avult arcborával s egy-egy violaszín sávval a szeme alatt, mely könnyezett!

Oh ifjúság! ez az élet legnagyobb hangja, még egy szerzetes szívében is. P. Pál oly fiatal volt, oly romlatlan és tiszta! s oly remegő az áhítatokban! De lelkesi ösztöne, zárkózottsága, magábafojtott elmélyedése, hány éjszakán virrasztott a gondolat örvénye fölött s kísérté elborult megértéssel a *Coena Domini* és *Unigenitus* bullák rettenetes szövegtömegét, egy halovány mécs világában! Hányszor sírt, elkínózva magát a cellája imazsámolyán s elnézett egy sor halotti koponyát a fészület tragikuma alatt és várta, hogy mind beszéljen! Hányszor kérdezett és nem felelt, az ajkát harapva véresre és hányszor szaggatta a húst magán, hogy Istenhez közelebb legyen! És mégis, hányszor reménykedett, megváltva s üdén, s hányszor rogyott térdre mennyei önkívületekben, hogy valami van, ami több, mint e világ! Mennyei küldönc! micsoda titkot őrzött, micsoda hírt?! És volt egy perce, ezen az estén, amikor a kert nyírfái alatt már szédült az ismeretlen örömben. És volt egy perc, mikor az élet, az oly messzi és végtelen és kifürkészhetetlen élet felhördült előtte, mint egy távoli bögés s úgy látszott minden, az egész világ, mint egy virágos seb. És volt egy perc, mikor összerogyott sírva s azt mondta; »Nem értem, miért reszketek?«

És éppen május elseje volt, mikor Seibert Johanna Seefeldbe megérkezett. A lengenfeldi majorudvar még nézett utána, kiaggatott gereblyéinek, kaszáinak, rostáinak elnyűtt bútorzatával, dús trágyadombja aranytömbjével, amelyen a kakas glóriában állt. És a tehenek az istálló-

ból, mély baritonban és egyetértőleg még bőgtek utána egyszer, mint elvarázsolt királykisasszonyok. A testvérek kijöttek a küszöbre és mint a némák intettek tragikusan. De már vissza nem intett senki. A legidősebb fivér széles hátát mutatta a bakról, ahol mint egy csősz ült a vaskos fejével s az ostornyéllal és hagyott szaladni egy kis hízott lovat, rövidre fogva egy hosszú rúd mellé, a sok szalmák alatt, amelyeken Johanna lekötözve feküdt és utazott a zord tavaszi ég alatt. Olykor sírt, arccal a felhőknek, a formáikat vizsgálva, követve és elmerengve úszó bárkáikon, el is szállva bennök, aranyvitorlásan! S a madarak után is elszállott lihegve, apró sikolyok keservében, kis fohások remegésében, mint száz és száz kis madár, száz és száz kicsi szárny, az ellebegő nagy szárnyak után, elvonulva a térben. És hirtelen elfúlt lélekzettel, oktalan feldühödve, kigyúlva a szalmán, mint egy mártír üvöltött, vonagló hassal, a tárt szája vörös belével, mint egy gyümölcs, szegény gyermek, hosszú mezőkön át és völgyeken végig, ahol szomorú fáknak vidámszöld lombjuk volt már. Egy-egy tanyából feléjük néztek meglepődött népek, kutyák ugattak, tyúkok rohantak. És a szekér gurult a poros úton, hegyről le, hegynek föl, zengő áldozatával a szalma tetején kikötve és tündöklőn a fényben. A hangja megnőtt és kicsengett a térben, éles lányhangja, mint az orkán! Egy-egy nagyszerű sikolya, üde felszökkenésben, megrázta a végtelent és ezerszeresen visszahangzott benne. A mezők, az erdők, a völgyek és az utak mind együtt sikoltottak vele, láthatatlan benépesedéssel, felzaklatva és ünnepélyesen. Egy egész nagy rettenetes orgona zengett, millió síp és fuvola mint egy mezei ünnep, millió vágy, egyetlenegy! e fiatal hangon, e fiatal hangon, oh istenem, bocsásd meg! Úgy tűnt, mintha az egész világ kínja gurulna e szekérral!

És akkor rögtön, kijöttek a sok szomorú barátok, szaglászva. Egymáshoz torlódó kis csoportok látszottak, kegyes fejek teóriája, ijedt szerzetesek! Hátrálva és megint közeledve, apró lépéseik szakadozottságával és a csuklyájukat ráncigálva és betartva a fülüket, csak néztek és tanakodtak és elgondolkoztak s megint csak néztek, néztek, megriadva és a tekintetük oly megdöbbenet meredezésével, hogy az egész szemük kidülledve, megdagadva, szinte kipattanva, igazi golyókká változott, a szembogár szörnyű sugárzásával. Mert Johanna, felszabadultán, a szitkok és átkok olyan tüzes skáláit zúdította e szent férfiak felé, annyira új hangokat, hangsúlyokat, színeket és fordulatokat talált e kolostorudvar s ez új környezet számára, hogy patakozó szóáradata, gorombaságai, inzultusai és istenkáromlása, mind nagyobb mélységekben és magasságokban, mind sötétebb rohamokban, lendületekben és fokozásokban, még tulajdon fivérét is meglepte, aki bár rég megszokta e tajtékzó tirádákat, de egy ilyen retteneteset még ő maga sem hallott. Keserű zavarát fokozta még, amikor Johanna, hirtelen, háttal fordult e gyülekezetnek s csodálatos farát szalmaszálak díszében, becsmérőn felmutatta! Rögtön, igaz, minden szem és minden tekintet megenyhült, olvadozva, mert az emberi természet nagy alapjaiban ilyen könnyű rugókra jár. Mégis, e mozdulat, minden rusztikus szépsége mellett, mely megörvendeztette a lelkeket, némileg illetlennek tűnt, s újra csak igazolta, merőben fölöslegesen, a Seibert Johanna kóros állapotát, miközben a fivér, felkapva a bakra és nagyot rántva a gyeplőn, gondolt egyet s elszaladt.

Akkor, főtisztelendő P. Aegidius Prior, bús mosolyú aggastyán, nem habozott többé. Amennyiben *in virtute sanctae Obedientiae* kellett cselekednie, szorgos figyelme alázatosan kiterjedt a főhatóságú licencia minden rendelkező pontjaira, melyek a kegyes tanítások, kioktatások, gyónások és áldozások programmszerű kifejtésével, egy egész rituálét tartalmaztak. Tehát rövid imádság után, amelyet egy általános litánia formájában az összes barátok és a legrégebbi öregek is ledaráltak színtelen ajkuk remegésével tökéletes fogtalanságukon, Seibert Johannát kiadták P. Pálnak, a vallási tanítások, irgalmasságok, szimbolikus megáldások és exorcizmák céljaira.

P. Pál csöndesen közeledett, tiszta homlokával a fényben. Amint két kezét összekulcsolta a leány előtt és a szemét lezárta, a pilláinak dús szőrzetén egy sor parányi gyöngy csillogott, a könnyei füzére! Oly szép volt e percben, oly ájtatos, oly alázatos, oly elalélt szinte a benső

mámoroktól, szent hite izzásában, oly aggódó is és félénk és fönségesen nyomorúságos, hogy az udvar fehér galambjai megállottak fölötté tart szárnyakon a fényben és rózsaszínű csőrökkel. A leány bámult és nem értett semmit. Valami nagy semmiségbe bámult, tátott szájjal, a fogak élet mutatva, nyálasan. Megdermedve várt, lihegett, szédült s eltorzuló vonásai, a felfordult szemekkel, leendő kríziseit jelezték, rejtélyes átmenetekben. Rögtön P. Pál a szent áldozással próbálkozott, amint a licencia azt előírta. De egyszerű kézmozdulata, a kereszt jegyében, rettenetes hatással volt. Mintha tüzes vassal érte volna a leányt! Megrázkódva, fellángolva, egy sikolya zengett, vérfagyasztón! És minden ereje, micsoda fölrobbanással! az ajkak hallatlan reszketésébe fult, a nyelv pörgő izgalomával, mechanikai fölkészülésével, mint egy gép, amelyik beszélni, elsöpreni fog! Még lehetett látni egyideig, amint ez a megtévelyodott száj, a tüzesen meredő szemek alatt egy jaguár tekintetével, az orr alatt, mely fölfelé görbült, csak járt és járt, forgott és forgott, körbe és keresztbe, elrémítő mozgékonyasággal s a nyelv pokoli ficánkolásával mint egy kis piros hal, több százezerszer egy fél másodperc alatt. Aztán kész volt, mintegy be volt gyakorolva, indulhatott, el is indult, beszélt, Uram bocsáss, micsoda iramban! Az átkok és szidalmak, zord és vaskos szavak, blaszfémiák és százféle durvaságok olyan szilaj és tüzes forgatagja támadt, hogy szinte föl kavarta és perzselte a levegőt borzalmas szikraszórásával.

- A Sátán hangja ez! a Sátáné! - kiáltotta P. Pál eliszonyodva.

- A Sátáné! persze! - rikoltotta a leány harsogó diadalmassággal és elvágódva a földön.

És százféle vonaglások, görcsök és elfúlások közben, csakugyan a Sátán szócsöve volt, rettenthetetlen megnyilatkozásokban. Hogy ő itt Seefeldben nem fog kiszállani, mondta, és csak azért sem fog kiszállani, mert hogy ő nem is itten szállt be! No nézze meg az ember! Még mernek vele kötekedni! De hát kinek nézik őtet? Micsoda szemtelenség! Disznók! Pimaszok! Zúgapanok! Füttyölők!

Füttyült! istenem, igen, füttyült, de milyet! holott még vége sem volt. Még volt egy utolsó, igen haragos, bár önérzetes kijelentése. Hogy ő tudniillik, a legkiválóbb ördögök egyike, ezt tessék jól megjegyezni. És hogy továbbá, az nagyon szomorú volna, ha neki be kellene adnia a derekát egy ilyen gyöngye gyülekezetnek. Végül pedig, hogy őtet senki fia ki nem űzheti. Legfőlebb a lengenföldi kooperátor, a »bús ökör«, ahogy azt a szegény öreg Schweighofert nevezte.

Ez történt az első nap. Május 2-án Johanna elég üdén ébredt, kifogástalan étvággal elfogyasztott reggelire egy jókora darab májashurkát, amit még zamatosabbá varázsolt néhány zsöngye hagymával, melyeket a kolostor konyhakertjében tépett, egy hanyag kézmozdulattal. Aztán bejött a kápolnába, igen ájtatosan és alázatosan, ahogy illik s általában a legjózanabb s a legfinomabb parasztleánynak bizonyult, aki valaha élt a világon. Gömbölyű kis pofácskája, barackvirág árnyalatokban, gyönyörűen meg volt világítva, amint a májusi nap sugártörése, a templomablak színes üvegtábláin át, pont az ő orcáit érte, aranyhelyes üdéségükben. Primitív ragyogása, a föld termelőanyagának, humuszának, hatalmának, távoli tanyák, rétek és mezők virulásának érzését keltette egy isteni zseni művészetével, amint így adja, friss sütetben, páratlanul és utólérhetetlenül és egyenest a kemencéből a maga igazi remekművét. P. Pál nem is mert feléje nézni. Még csak egy röpke oldalpillantással sem, a gyóntatószék rostélyán keresztül. De így látatlanul is, úgyszólván impregnálta finom érzékeit s megviselt idegzetét a Johanna szépsége. Úgy volt szép ez a leány, mint maga a szent Szűz, mint a jó Isten maga: hogy gyönyörű fönsége elhihető legyen, sohasem volt szükséges, hogy meglássa valaki. Johannát is, a P. Pál szívében, a képzelet ragyogtatta föl, minden tündöklések üveglajtórjáján. Az ember a legszebbet látja, ha megtanulta a zárt szemek művészetét.

Imhol Johanna meggyónt szépszerivel és finoman. S amit a hit örök forrása csak nyújthat bizalmat és reményt, P. Pál mind föltárta előtte. S ami csak üdvös és kíváncsi lehetett, hogy

szent katolikus vallásában megizmosodva, megváltható legyen, csak úgy hullott elébe, mint pazar gyümölcs, gazdagon! Ami csak volt ájtatos tudás, tanács, bölcs jóság és irgalom a P. Pál agyában és szívében, mind odaáradt a Johanna kigyulladt füléhez, halk és forró szuggeszciókban. A szavaknak illatuk volt, lelkük, mélységük, szárnyuk és zenéjük, az »Üdvözlégy!« kedves hangjain. És egész horizontjuk volt, megváltó csillagfénylésekkel.

És mi minden még, hogy pontosak legyünk ez officiákról szóló följegyzéseinkben! Ki ismeri e szövevények egész hódító rengetegét? Ki tudja azt, mit raktak le vergődő emberi lelkek a világ négy sarkán, templomszögletekben, kis szemetet és maszatokat a maguk vétkéből és sebeiből, a kereszténység évszázadain át? Ki látta azt a lelki hulladékot, rongyokat és rothadásokat, melyeket millió s millió gyónásokon át, kihányt magából a templomhajó, nagy útjában, hová? Ki látta mind a könnyeket mint a tört üveg, a dinnyehéj-fekélyeket, lelki trágyákat, rossz paraszat s a férgek és tályogokat mint egy hagyma, és ki hallotta az összes halk kis hangokat, a sok szégyent és zokogásokat, amelyek mind, túlélve az embert, mint egy sötét sziget virulnak tovább, bűnökből összerakva?! Tragikus lomtár, mérgektől fülledt virágház, micsoda magas katedrát emel az emberi lélek tudományának, ha van módunk és erőnk elmerülni benne!

Oh, P. Pál rég elmerült, régen sírt és szenvedett! Magányos óráin és éjszakáin, mint egy fehér sirály rég berepülte már e kloákák iszapjait és gyakran vizsgálta zárt szemekkel, mint egy végtelen szüret szőlőfürtfűzérjét az emberi vétket kiaggatva, a kísértés minden vonzalmával, ígéretekkel, a boldogsággal! négy szűk fal között, ahol tanult és élt. Rengeteg olvasottsága, nagyszerű latin erudíciója sok titkos világot kigyújtott a szívében és tudori buzgalma, állandó meditációkban, az összes utakat és hínárokat bejárta. És fölkészülten mostan és melankóliákkal terhelten, amit a végtelen érzése okoz, mesteri gyakorlottsággal siklott át a vallásos irányzatokból a bírói vizsgálatok szubtilis pszichológiáira és fiatal lelkészi életének legizzóbb perceit élte e leány előtt, akiben a Sátán volt. Gyönyörűen kémlelt, éles szemekkel mint egy toronyőr a tengeren, akinek messzi el kell látni! És kutatót és analizált, minden hangot fölboncolgatott, minden lehelet mélyére szállott, minden sóhajt széltebe vágott, az egész lelket kinyomta, mint egy citromot! Forró hangja, lenyűgöző akcentusokkal, sugalmazó ereje, alázatos hevesességekkel, a vallató csipkeshéjűség legfinomabb hálóját vetette a leányra, azzal a mézédés delejességgel, amelyen minden titok fölfakad, megnyílik, letapad! És az inszinuálásoknak, kényszernek és inkvizitori jóindulatnak oly bravurjával fogta meg, a titkos irányzatok oly leplezett és a rejtett célok oly távoli rezgésével a kérdéseiben, hogy mindez mintha túlonnan, egy más világban lett volna. De nem is tudott meg semmit. Mit lehet megtudni egy nőtől, aki vall? Talán el is hibázta némi árnyalatokban a célokat, hajszálnyi eszközeinek túlérzékeny módszerével és finomságával, melyekkel egy hangyát fölboncolhatott volna. Akkor, kimerülten a boltívek alatt, már csak néhány végső és primitív kérdésre tért, hogy éppen csak feloldhassa Johannát.

- Nincs benned semmi gonosz, fondorlat, ármány, cselszövés? - kérdezte némi indulattal.

- Nincs, - felelte a leány egyszerűen.

- Nem akarsz kifogni a papokon? Nem akarod rászedni őket, megcsúfolni a vallást?

- Oh Isten őrizze! - rebegte.

- Egyáltalán tudod te mit akarsz?

- Nem tudom.

- Nem gondold te aztat, - de elhallgatott. És rögtön mégis visszatért e kérdésre, mellyel önmagát gyötörte:

- Nem gondolod te aztat, - kérdezte, - hogy nem is a gonosz szellem van te benned, csak egy gonosz természet, mondd?

- Nem gondolom, hogy gonosz természet van én bennem, - felelte Johanna olyan meglepő szelídséggel hirtelen, olyan angyali, olyan rezignált, olyan fájdalmas hangon, hogy valami naiv mártíromság panaszának tűnt.

P. Pál megremegett.

- Szenvedsz te? - kérdezte.

- Szenvedek, - vallotta be egy leheletben.

- Miért szenvedsz? Mitől szenvedsz? - kérdezte P. Pál forró nyomatékkal. - Gonosz vágyaktól szenvedsz? - tért vissza a kérdésre inszinuálón. - Gyónd meg!

De nyilván megint túlsokat kérdezett. A legkiválóbb gyóntatóatyák eltévesztik a rituálét olykor. Egyetlenegy idegen árnyalat a lelkész hangjában, a lélek százféle redőin süvít át s annál érzékenyebben éri azokat, hogy már eleve vonaglanak a torlódó érzések, titkok, sebek és karcok fölött, melyeket eltakarnak. A lélek már magában is sajog. S minden szervét bevonja rögtön, mint a csiga a szarvát, egy eltévesztett érintés alatt.

- Én nem tudom miért szenvedek, - felelte Johanna csöndesen. - És azt sem tudom, mitől szenvedek, - tette hozzá egy sóhaj nélkül, ami több volt minden bánatoknál. Azt neked kellene tudnod szent atyám, - mondta még és sírt.

Akkor P. Pál föloldozta és megengedte, hogy megáldozzon.

De másnap délben, május 3-ikán, pontosan 12 órakor megszólalt a kisharang hívogatón. Főtisztelendő P. Prior az ajkára rögzött bús mosollyal megjelent a kápolnában és számos igazi urak követték őtet, a kötelességteljesítés ama rezignált és begyakorlott sietségével, ami mindig oly bárgyú, mert mindig ugyanaz, minden templomi szertartáson, keresztelőn és temetésen. De éppen a mozdulatok ezen szabályszerűsége és a fekete öltönyök kollektív kopottsága, mely az egész társaságot oly keservesen egyformává tette, egyben azt is elárulta, hogy ezek az urak mind hatósági férfiak. Aminthogy csakugyan azok voltak, név és rang szerint: Nigg Gáspár schlossbergi törvényszéki ülnök és seefeldi előljáró, Weidenhofer Antal esküdt, aki mint tanu szerepelt, és még számos tanu, tőkfej és girhes, akiket fölösleges névszerint megjelölni, noha mind környékbeli funkcionáriusok. Mögöttük, tolongva, a seefeldi parasztság következett s végül, irtóztató szagokban mint egy járvány, a zarándokok közeledtek, akik híven bejárván a környékbeli kálváriákat, nem érnek rá tisztálkodni s a szűk templomban, összezsúfoltan, minden rokonszenv mellett, amit keltettek, odiozus hatással voltak. De a csodatévő legmagasabb szentségű ostya elhelyeztetvén, az exorcista páter rögtön föltűnt az oltár előtt, - Pál barát a márványarcával, a barna szemével mély üregben, violaszín glóriákkal. A két karját kitérve, a *sacerdotalis brixinensis* előírása szerint elmondta az összes imákat, a szimbolikus áldásokkal. Azután a rituálé sorrendjében a kérdésekre tért, amelyekre a gonosz Szellem a következőkép felelt:

Ad Quaestionem primam: Quale est Nomen tuum? rögtön így szólott, impertinensen: *Nekem te beszélhetsz amíg megkékiülsz, én nem tudok latinul, én csak hochdeutsch beszélek.*

- Igaza van, - fújta asztmatikusan Nigg Gáspár törvényszéki ülnök, konfuzus kézmozdulataival feldúlva a társait, - igaza van! - Hogy értsük meg, ha latinul beszél? Mi sem tudunk aztat!

A többi funkcionáriusok és tanuk sűrűn és helyeslőleg bólintgattak a fejökkel mint a gyászlovak, a seefeldi parasztság izgatottan előbbre tolongott, a zarándokok a háttérből maróan bűzlöttek.

- Lehetne némi ellenvetést tenni! - jegyezte meg főtisztelendő P. Prior, szinte ájúlodozón attól a kvintesszenciás energiától, amellyel e négy szót elsuttogta.

Szó sincs róla, lehetett volna némi ellenvetést tenni! Lehetett volna egyenesen rákényszeríteni az Ördögöt, hogy latinul beszéljen. Mert hiszen tudott! tudott! mint egy Titus Livius, úgy tudott, amint ez a további exorcizmák során kiderült. Tökéletesen beszélt latinul. Csak nem akart, a betyár! Lusta volt. És itt volt rögtön, sajnos, az ő első győzelme, bizony. De amennyiben a latin beszéd ez esetben nem igen befolyásolhatta a Seibert Johanna fölszabadítását, P. Pál igen bölcsen, nem nagyon kötötte magát, de mint okosabb engedett. Egyszerűen beérte azzal, hogy ezúttal németül kérdezze: *Hogy hívnak téged? - No látod huncut, tudsz te németül is, ha akarsz! Nevem: Éji Ördög!* - Ez volt a válasz.

Ad Quaestionem secundam: Egyedül vagy, vagy többedmagaddal? - azt felelte: *Nem vagyok egyedül, s'il te plait, többedmagammal vagyok! A hajnali és déli ördögök is itt vannak és az éjféliek is. Az uzsonnaördögök is itt vannak és a naplementiek is. A hölgyek közül Sallah s Deborah, ha éppen kíváncsi vagy. Az összes bolygó ördögök itt vannak velem és a kis másodperciek is. Továbbá Orphaxat és Lucifer. Akit csak akarsz!* - És e további kérdésre: *De hányan vagytok? Kerekszám?* - ez volt a felelet: *Pont százmillió!*

Talán fölösleges hozzátennünk, hogy ez utolsó kijelentés, amennyire hihetetlennek tűnt, ép annyira megdöbbenette az egész templomi társaságot. Főtisztelendő P. Priorral az élükön az összes funkcionáriusok és tanuk, s a többi keresztények, tökfejek és girhesek kivétel nélkül megremegtek és nevezetesen Nigg Gáspár nagyokat fújt, amint azt általában az asztmatikusok szokták, ahelyett, hogy lélegzetet vennének és Weidenhofer Antal esküdt, mert őt sem szabad elfelejteni, a világ két legostobább szemét, mint a főtt hal szeme, valami nagyon messzi távlatokba meresztette, melyek egész közelieknek tunktek. És a nép zúgott és ájúlodozott és a zarándokok kegyetlenül búzlóttek. Százmillió! Ez fölülmulta az összes értelmeket, melyeket a gonosz szellem képzete már amúgy is halálosan fölizgatott és tönkretett. Ezt a lesújtó és elkábító számot senki nem tudta követni. Senki nem látott itten ilyen nagyba. S e rettenetes kijelentés elsőprő hatása éppen abban rejlett, hogy számbeli enormitását senki nem értette meg. De mivel az *ad expulsionem* szempontjából az ilyen gyalázatos kérkedés se nem ártott, se nem használt s inkább csak arra célzott, hogy oktalan perpatvarokkal a felszabadítást késleltesse, P. Pál igen bölcsen nem tett ellenvetést, hanem szép simán *Fides penes auctorem*, a további kérdésekre tért.

Még pedig, *Tertio: Miért szállottad meg e szerencsétlent?* - *Mi közöd hozzá?* - volt a válasz. De már itt P. Pál nem engedett. *Tudni akarom!* - mondotta igen erélyesen. *Miért szállottad meg?* - kérdezte újra. - *Mert halálos vétekben volt!* - felelte a Sátán.

E ponton sem volt vita. De a negyedik kérdését úgy koncipiálta a kitűnő szerzetes, elsőrendű ördögűző barát, hogy a harmadikra visszatért benne. *Mi okból szállottad meg?* - kérdezte nyugtalanul. Az ördögnek nem tűnt fel a kérdés megismétlése vagy talán nem is tartotta lényegesnek. Elég előzékenyen felelt: *Mert különben elkárhozott volna.*

Ad quintam Quaestionem: Mikor fogsz kiszállani? És micsoda jelét fogod adni annak, hogy kiszállottál és elvonultál? - kissé ingerülten felelte: *Fogd be a szád átkozott csuhás! Neked nem szállok ki! Seefeldben már történt csoda elég. Különben is nem Seefeldben szálltam be s nem is Seefeldben fokok kiszállani!*

E kérdések után, a rituális vesszőzés és szíjazás következett és szerencsésen be is fejeződött az összes előírástos imák kíséretével *ex Sacerdotali*. Johanna hullámos vonaglásokban, a testi rugékonyság és hajlékonyság elképesztő látványát nyújtotta. Az öreg barátok mind becsoszogtak a templomba, s a legöregebb régiék is előbújtak odvaikból megkérgült sarúik kopogásával a kövön, amint közeledtek a boltívek alatt. És a funkcionáriusok és a tanúk mind

rémüldöztek az elragadtatástól, a nép tolongva lökdöste egymást és a zarándokok búze elviselhetetlenné vált. De erre a napra vége volt és a Sátán nem is nyilatkozott többet.

Főtisztelendő P. Prior, atyai jóindulattal szerzetes testvéreihez fordult és olyan légies hangon, hogy alig lehetett meghallani, figyelmeztette őket a *Deus Refugium* és *pro tribulatis* litániára, melyeket szent miséikbe kapcsolni ne terheltessenek.

Másnap vasárnap volt, gyönyörű tavaszi vasárnap, mindenféle aromákkal, virágillatokkal és zajos muzsikával és a környékbeli parasztnép dús csoportokban közeledett a hegyoldalra, a seefeldi korcsma irányában. A rezes banda mennydörgő ritmusával dühöngött itten s az apokrif hangok brutális harsonája egészen az erdőig szállott dallamtalan pöfögésekben, egy végtelen égboltozat alatt. Amint jöttek a parasztok a lankásokon és utakon, már hetykén táncra is perdültek nagyokat dobbanva fatuskólábaikkal gyönyörű füvekben és forogva és lobogva, vaskos bokáikat fölkapva a levegőbe és törpére leguggolva hordóformájú parasztnők előtt, abrncsozott mellekkel. És amint odaát a kápolnában, P. Pál éppen a szent oktatásokban kívánta részeltetni Johannát, ez szegény, a zenék hallatára, rögtön elborult és sírt. És hirtelen, ájuldozón, leányos elborongása ijesztő krízisekbe fordult, a has és végtagok emberfölötti rugalmasságával, szatirikus táncravágyódásával, ami már bizony a rossz Szellem munkája volt. Mert rögtön meg is nyilatkozott: *Örülök! Örülök!* - sívította, - *szívből örülök!* - *Minek örülsz?* - kérdezte P. Pál megdöbbenve. - *Örülök, hogy a paraszti népek a korcsmában vigadnak,* - felelte, - *Mi közöd neked ahhoz, ha keresztények becsülettel vigadnak?* - *Mi közöm, te buta?* - felelte, - *nagyon jó! nagyon jó! Mintha nem tudnám, hogy ti utáljátok aztat, ha a keresztények vigadnak!* - És hirtelen, átmenet nélkül: *Oh az a lengenfeldi gazember! az a sivar gazember! az a bús ökör! ökör! ökör! Az juttatott ide!*

És ezek már rettenetes hangok voltak, rettenetes vonaglások közben, melyeket egy végső görcs s egy végső sikoly követett: *Oh csak ne kellene kiszállanom itten! csak ne kellene itten!*

És mindez végigcsengett a kápolnán, ijesztő zengésekben, visszhangokban, kiélezett hangsúlyokban és hangborulatokban az ívezett mennyezet alatt s az ablakok színes üvegei körül, melyeken megtört a fény, ferde sugárzással. És hirtelen elvágódva a kövön, egész testi és lelki lényé titokzatos elrezgésével mintegy távoli vágyak, álmok és világok felé, Johanna mozduatlanul feküdt.

Akkor P. Pál letérdelt melléje a köre. Gyönyörű barna szeme, a violaszín glóriákkal, mereven a leánynak szegeződött, a tekintet meleg fájdalomsságával, érdeklődő halottvirrasztásával, időn és téren kívül, elveszve micsoda csúcsokon, micsoda mennyekben, micsoda rejtélyek legvégén!

- Oh Uram Istenem, - rebegte, - miért hogy keresnem kell az utaidat, mikor csak egy van, mely hozzád vezet!

Ezt rebegte P. Pál. És ezekben a tiszta mámorokban és ezekben a néma melódiákban és a leány előtt, akiről nem vette le a szemét és még sokáig egyedül és térden a kövön, az élet sajátságos nyugalma volt ez, az élet szünetje, ezt kellene mondani! Egyetlenegy perc végtelenségéhez lekötve, az órák jeltelenül múltak el és hangtalanul hullottak alá, valami elzsibbasztó semmiség örvényébe. Minden volt és semmi sem volt s úgy lapultak meg itt ketten, elrejtve e templomszögletben, mint a halottak a kripták mélyén, megdermedt húségükkel az örök változhatatlansághoz. És semmi sem hallatszott, egy hang, egy sóhaj, egy lehelet, semmi. A templomi padok üresen és elkopva állottak a hajóban és az oltári szentség világított és egy elefántcsont-feszület, elavultan a régi falon, a fájdalma sárgaságát hullatta le, panasz nélkül, a csöndben. Mert a vasárnapi vigasság is elmúlt már odakünn és a parasztok hazamentek és minden madár is hazament és hirtelen, Angelus hangjára, csöndes öreg barátok

jöttek, finoman csoszogva és meggörbülten, mint a régi hangjegyek. És Johanna feleszmélt hirtelen.

Még volt néhány bágyadt perce ugyan és a szemét dörzsölte és a mellét nyomkodta, mintegy távoli álmok és fájdalmak után. De mikor fölállott s megindult sóhajtván s mikor a küszöbre érve a kert felé fordult, már úgy virult abban a keserű üdeségben s a szeme sötét ragyogásával, mint rendszerint krízisei után. És meglepődve látta az alkony vörös fényeit a nyírfákra aggatva, mint vörös fátylakat. És a nyírfák között fiatal alakja megkönnyebbülve járt és vékonyan távolodott, kísérteties világításban és a karját kinyújtotta olykor a tüzes ágak után.

- Hová mégy? - kérdezte P. Pál mögötte.

Nem felelt a sok fű és virág között. A barát elmaradt mögötte s leült egy padra, egyedül. Mire Johanna visszajött és ő is leült a pad túlsó végén, lágyan és megsebezve. És az egyik kezével, csendesen, sepergetett maga körül a padon. Akkor P. Pál megfogta ezt a szomorú kis kezét.

- Kis pufók, - mondta, igen helyesen, amint nézegette és megint elengedte.

És ez volt az első testi érintés köztük.

Akkor Johanna sokáig hallgatott. S amikor megszólalt végre, alig lehetett megfigyelni azt a szubtilis átmenetet, mely ez egyszerű kézzorongatásból a maga intimus érzéséhez vezette.

- Olyan nagyon idegenben vagyok itten, - mondotta. - Már nagyon szeretnék hazamenni. Hazamenni a lengenfeldi paphoz, - tette hozzá, sóhajtozva. S megint némán sepert a szoknyája mellett.

- No nézd csak, Johanna, - szólott P. Pál és kámzsás alakja, gyönyörű hajlékonysággal, a leány felé siklott a padon. Megint Julius Classicianus volt, elegáns, komor, római! És a sok virág körülötte és főleg a sok sárga dahlia és a nagy vörös égbolt mögötte a megperzselt cédrusfenyőkkel, nagyszerűen bekeretelte egész tragikus ifjúságát s úgyszólván magába olvasztotta a színek és fények egységével.

És még közelebb hajolt Johannához.

- Mit akarsz te attól a lengenfeldi paptól? - kérdezte olyan átható vibrációkkal a hangjában, hogy a leány megremegett. - Mit akarsz te tőle, no nézd csak, mondd meg nekem, gyermek! Most itt vagyunk a kertben, egymás mellett, látod, mint testvérek Krisztus előtt. És nem tudja meg soha senki. Mit akarsz tőle? No súgd meg, ha szégyelled.

És amint így beszélt a szerzetes, az egész nagy este minden szavát betöltötte, végtelen nyugalma csengésével. És angyali heve meglengett a leány körül, a lehelete üde melegével. Megejtve, Johanna ráemelte a szemét. Már-már engedett, szólani akart! De elakadt a félúton, vajúdó szemérmességgel.

- Semmit sem akarok tőle, - dadogta azzal a kétségbeesett tagadással, mely elárulva érzi magát. Lihegő védekezése, csakugyan, minden gyanút bizonyossággá változtatott.

- Oh Uram Teremtőm, - sóhajtott föl P. Pál félig vígan, félig szomorúan, - de hiszen az egy öreg ember, az a lengenfeldi pap! A legöregebb, aki csak van.

- A legöregebb? - kérdezte ostobán, a képzeleti zavarával. - Mindegy az! - tette hozzá makacsul, - de olyan szép, olyan szép!

- A kutyafáját! No ezt éppen nem mondhatnám, - felelte P. Pál mosolyogva. - Megvan hetven éves, micsoda kopott mókus, már annak a szőre se szép!

- Olykor vasárnap, vörös brokátban van, - mondotta Johanna - és az bizony nagyon szép. És az is olyan finom, hogy tömjénszaga van. És egyáltalán olyan csoda feje van!

- Csoda? - kérdezte meglepődve a barát. - Csoda? - ismételte elkomorodva. - Csúf, kopasz, lapos fej! - tette hozzá energikusan.

- Igen, egész lapos! - erősítette Johanna vonzódva.

És azzal a frenetikus emlékezéssel, mely híven őrizi kincseit, még hozzátette, ínycsókával:

- Egész zöld erek vannak rajta!

- Be gyönyörű is az! - mondta a szerzetes, a vállát vonogatva, - Zöld erek, az kihűlt vér, gyermek! - magyarázta.

- És mindig sír, ha néz, - folytatta Johanna, legyőzhetetlen képzetkörében.

- Mert a szeme is vén, tehát könnyes, - vetette oda P. Pál.

De a leány kitört:

- Haza akarok menni! Hazamenni! - kiáltotta, mintegy a lengenföldi pap föltündöklése előtt s már-már elborult, ájulódozón a dühtől. Egy pillanat, és minden idege rezgésével, a szeme féloldalt fordult, a melle kidagadt, fölkinzott hullámmással. S két izmos lába, vörös harisnyában a fölrántott szoknya alatt, vadul kaparta a port.

De mivel mindez tanuk, népek és búzló zarándokok nélkül, főtisztelendő P. Prior jelenléte nélkül és a szabályos ördögűzésen kívül történt, P. Pál nem habozott soká, de kontyon ragadva a leányt, arcul ütötte, villámló szemekkel.

- Hát csakugyan a Sátán van tebenned, elveszett teremtés! - kiáltotta. - Isten nincs csak a fiatalokban!

Minden idegében felfrissülve e pofonra, Johanna föleszmélt, egy nagyot rázva magán, mint a jó kis kutya, ha kijön a vízből.

- Oh! - rebegte elámulva, tanácstalan, hosszú hangzatokban, amint fölkapelve még lenyűgözte a hatás és belebámult a levegőbe és csak bámult és csak bámult és a képe égett. De aztán, hirtelen, elfakadt ríva, olyan harsány bőgéssel, mint a borjú, kirobbanva! És torz arcát az égnek fordította, pisze orra kétségbeesésével.

Rögtön P. Pál otthagya és nyúlánkan ellebegett a fák között, az árnyéka nesztelen tovasiklásával a hold alatt, mely megjelent. A kert legvégére ment, ahonnan az út, a domboldal kálváriáján át, glicinák és galagonyák között, egy kopár szirthez vezetett. Itt leült, várt, figyelt az illatokban s hallgatott, - nem tudta mit. De valami sajátságos öröm, szinte fizikai besugárzással, az egész szívét áthívta. A csillagok, magasan fölötte, pislogtak s dolgoztak kéklő kovácsműhelyeikkel. És ernyedetlen fényjelzések az egész eget betöltötte valami hiábavaló jelentőséggel.

És akkor, magányosan itten s tündöklő messziségek előtt, a völgy és hegyek éjjelén túl, megint volt egy magányos perce nagyszerű öntudatokkal, melyek annál felemelőbbek és nemesebbek, hogy nincsenek lekötve meghatározott képzetekhez, de mintegy ellebegnek a térben. Ez az a perc, Isten kegyeltjei számára, nagy művészeknek és költőknek szánt gyönyör, mikor a lélek szabadon, világokon és egeken túl, mintegy megfürdik a végtelenben. A gondolat már nem tudja követni s elmaradva a félúton, csak néz utána, csak sejt valamit, de hogyan nevezze meg? Minden szó, letörve és szegényen, csak alamizsnáit nyújtja annak a ragyogó gazdagságnak, csak siralmas hebegését azoknak a lázas harmóniáknak, csak sápadt mécsvilágát annak a tündöklő szédületnek, máglyáknak és boldogságnak, melyekben elbűvölt lelkünk elröpül s amelyeket emberi nyelv már nem fejez ki többé! Itt van az a perc, amikor az ember, elragadtatva, talán egy másik életét érzi meg s a beszédje elnémul Isten előtt, akit ott

sejt magához közel... S ami itt következett körvonalazhatatlan metafizikákban, az már túl van az elbeszélő-művészet határain.

Másnap, május 5-én, hétfőn, Johanna meggyónt és az Exorcista szent miséje alatt meg is áldozott a Szent Vér kápolnában. Azonban a további szent műveletek folyamán, újabb nehézségek jelentkeztek. A bőrvet alig lehetett felcsatolni a derekára. Az ördögök némán, de egyhangúlag, ellenszegültek. Az exorcista páter minden energiáját összeszedte, hogy le tudja küzdeni e latrok társaságát.

De ama számos tanúk jelenlétében, akiket már névszerint felsoroltunk s akikhez új néptömegek és még bűzösebb zarándokok csatlakoztak, a Sátán rögtön megostromoltatott. A kérdések nem változtak és a jelentések is azonosak voltak az előző napokon történt kinyilatkozásokkal. Csak arra az 5-ik kérdésre: *Micsoda jelét jogod adni annak, hogy kiszállottál?* a Sátán újabban azt felelte: *Ujjongani fog a lány és anyává lesz!* És mivel ez a variáns, vagy új verzió, némi meglepetést keltett, meg kellett állni egy parázs percre, de meg bizony! A Sátán ugyanerre a kérdésre nézve, újból konstituáltatott. *Mért fog ujjongani?* - kérdezte az Exorcista. - *Mert türelmes leány, azért. És mert szenved szegény lelkekért,* - ezt jelentette a Sátán. S aztán, kérdés, kényszer és erőszak nélkül, egyszerűen ördögi jó szívéből még hozzátette, látszólag összefüggés nélkül: *Oh az az átkozott lengenfeldi pap! Az a bús ökör, az becsapott!* Holott itt biztos volt egy kapcsolat, egy szoros kapcsolat, ok és okozat, ez kétségtelen. Mert hiszen az ördög tudvalevőleg, nem megy a szomszédba egy kis logikáért. Még beszélt volna széles jókedvében, bár teophob kedélyállapotban. Mire a szerzetes, Jézus nevében csendre intette. Akkor rögtön el is hallgatott s csak néhány szava hangzott abba az omlatag szelídségbe fojtva, ami az örök fény, az örök forrás, az örök szenvedés hatása a legmegátalkodottabb lelkekben is: *Engedelmeskedni tartozom. Parancsolj velem!* - ezt rebegte.

No lám! Némi remény derengett. A templomi népek homlokáról, vaskos csöppekben, dús izzadság hullt, a tanúk sorában Nigg Gáspár schlossbergi ülnök gépiesen belefulladozott Weidenhofer esküdt dobhártyájába s a zarándokok izgalmából önfeledt bűzök suttyantak elő, elsikkadt fagott-utánzatokkal. Az exorcizmák könyörtelen folytatódtak. És az Ördög újra beszélt, beszélt! de micsoda föltűzött és elváltozott hangon a leány remegő ajkát használva, ha merem magam így kifejezni. Mint nyilak röpködtek a szavak, dús halmazatokban szerte-cikkázva. Olykor egy egész köteg, egy egész rőzse mint egy nagy rőzsa, megnyílt millió szíromra. Ez pokoli volt. De árnyalatok támadtak, embrionárius színderengésekkel, mint a világ hajnalán az ég, az első ég! Megfoghatatlan keverékekből, egyvelegekből, dörzsölgetésekből s összetételekből az új fények és új igék lágy ébredése volt, új hárfák húrjain, felfrissült lelkek érhálózatán. Uram bocsáss! az ördög megjavult! Oly üde volt, amint a szavai friss zuhatagját úgy csapta föl, mint tört üveg lavináját, vagy szökőkutak vízsugarát, tündöklő gyémánt-porzással a fényben. És hirtelen az a meglepő belátása, megadása, erkölce és filozófiája volt, mint általában az ördögöknek. És majdnem nagy volt és majdnem szent volt így letörpülve és megroskadva, egy főördög! *Be kell vallanom,* - jelentette ki - *mit bevallanom?! el kell ismernem: Isten parancsa, hogy itt kiszálljak Seefeldben, egész nagy hieratikus udvarommal, minden kíséretemmel, egész suite-emmel, pereputtyommal, atyámfiaival, sógor-ságommal, fajtámmal és nemzetségemmel, fattyaimmal és kölykeimmal, farkainkkal, kar-mainkkal, és szarvainkkal! Igenis Isten parancsa, hogy itt kiszálljunk mind, azt a rézangyalát, ámen!*

És még spontán hozzátette: *Már számos csoda történt Seefeldben, de az mind semmi fiacskám, most jön az igazi, a főcsoda, a legnagyobb, ami valaha volt! Mi kiszállunk ördögök, csakhogy a boszorka megtérhessen.*

- *Ki térítse meg?* - kérdezte P. Pál elborulva.

És mind várták a választ, az egész hallgatóság, mint hű birkák, megdermedve, egy menydörgéses ég alatt. - *Semmi esetre a lengenfeldi pap,* - hangzott a leány ajkáról eltikkadva. - *A bús ökör az nem! már nem!* folytatta, mind hevesebb tiltakozással. *Te térítsd meg!* - konkludált P. Pálhoz fordulva és hozzátette: *Isten parancsolatja, az ördögöknek ki kell szállani!*

Mire rögtön, kitünő eréllyel, az ájtatos könyörgések, biztatások, fohások és litániák hosszú és szaggatott teoriái következtek, melyek során a Sátán, talán mondanunk sem kell milyen kegyetlenül kínozza a leányt. De aztán, hirtelen, felkiáltott: *Keresztények vigyázzatok! Keresztények vessetek keresztet, most száll ki az első csoport, most szállnak ki az első ördögök!*

Egész testében megrázkódva, drága Johanna, szegény gyermek, siralmas látványt nyújtott. Kétrét görbülve, dús feje vonagló emlőire hullott, barackvirág pofácskája verejtékben csillogott. S ruganyos hasa, sűrű hullámmással, valami rejtélyes csömört terelt a gyomra felé, a honnan, hirtelen, nagy paraszti hangok böföntek elő, elemelyedett hangsúlyozással. Úgy tűnt, hogy a lelkét készül kihányani, fiatal lelkét egy aggmedve rosszulletével. Négy barát fogta közre s alig tudta tartani. Holott P. Pál szigorúan megintette az ördögöket, hogy nyugodtan szálljanak ki. Mire kisvártatva megszólalt a főördög: *Most tíz millió künn van!* S csak kínozza a leányt és sokáig csak kínozza s újra felkiáltott: *Keresztények, hamar keresztet! megint jönnek ördögök!* S akkor, még keserűbb görcsökben, még csömörletesebb hangzatokban, még visszhangosabb szarvasbögésekben, Johanna egyre hányta kifelé az ördögöket, s végül egy olyan rettenetesen rekedtet szólott, olyan hosszantartó vibrációkkal, visszhangokkal, elcsuklásokkal, fokozásokkal s undorteljes elhangzásokkal, hogy azt lehetett volna hinni, az egész gyomra künn van. *Most megint kiszállott tízmillió!* jelentette a Sátán. S rögtön hozzátette, P. Pálhoz fordulva: *No de mára gondolom elég volt, bűdös csuhás, elég! Ma nem száll ki több, ha megpukkadsz is, egy fiaördög se több. Alászolgája!*

Mire a szokásos imák kíséretében, a szent műveleteket erre a napra befejezték.

Másnap, május 6-án, a legszebb reggel ébredt a kolostor kertjére, minden virágra, fűszálra, glicinákra és galagonyákra és egy olyan meghatóan kék égboltozat emelkedett, mint egy kék tetőzet, vagy a régi naiv hitek *coelum empyreuma*, majdnem mesterkélt színezésben s ügyefogyott kivitelben. És az összes hagymafajták is finoman illatoztak a veteményes kertben, csöndes izzással a napban s a szürke porhanyós földekben mint az ezüst és imhol Johanna mégsem került errefelé, kedvenc csemegéi irányában, hogy jóízűen bereggelizzen. Szegény gyermek búsan és kimerülten feküdt az ágyban egy vaskos dunna alatt az orráig felhúzgálva, kicsi pisze orráig, mely eltorlaszolva s elfullasztva tűzött elő s hevesen zakatolt a mennyezethez irányítva, a cimpák munkájával. Két barna szeme fájdalmasan meredezett lázas fénylésekkel és dús izzadása vaskos csöppekben gurult le a homlokáról a szeme héjára s a szemhéjáról a pillák közé, ahol szétfolyt vagy megakadt.

De egy gyöngéd hang megszólalt a küszöbön:

- No mi az Jancsika? - kérdezte P. Pál, mert csakugyan ő volt ez üde reggelben, nyúlánkan és virulva.

- Beteg vagyok, - sóhajtozott a leány a dunna alatt s egy nagyot fújt és megborzongott.

De a két szeme, mint két aranygomb, csillogón kitézött s úgy meredt a szerzetesre, azzal az alázatos és omlatag tekintettel, mellyel a nők, még ha lengenfeldi parasztlányok is, az ágyból szoktak nézni.

- Felkelni kislány! - bízatta a szerzetes, a kísértés elől kitárva az ajtót a ragyogó reggelre. De amint hirtelen visszanézett, a tekintete bársonyos siklásával egyenest a leány szemébe, szegény elepedt teremts az ágyban, majdnem felsikoltott. Rögtön rúgott egyet a dunnán s a karját a feje fölé csapva, egy nagyot nyújtózott s pirosan ástott, mint egy kölyökpárduc.

- No nézz csak, nincs semmi bajod! - szólott P. Pál vidáman s a kerti fények mind feléje sugárzottak, amint bús feje az ajtófának hajlott. A homlokának bronzszínei, az egész arcának félisten-mámorossága merő aranyban derengett a nap egy ferde sugártörésében és ajkának keserű vonalzása, egy aszkéta-száj keménységéből lágy áhitatba olvadt, amint hirtelen és gyors ütemben a praeceptát mondta. Rögtön, Johanna, üdén, mint egy princesz kiszökött az ágyból, jószagú gőzökben, ami a felhányt ágyneműekből szállott, mint egy szagos felhő, langyos pára, fiatalság testi bokrétája. P. Pál még ki se lengett az ajtón s már ott állt a leány, övig eresztett ingével egy mosdótál előtt s csapkodta nagy vígan a vizeket magára, friss mellei rugalmas játékaival, harmatos megborzongásával, apró vízcsöppeket hullajtva rózsaszín mazsolákból, márvány daganatok csucsán. Gyorsan felöltözött, kiszaladt a kertbe egyenest a hagymákhoz s ott jóízűen megreggelizett.

Dél felé megint a templomban voltak az összes környékbeli népek, zarándokok, kegyes barátok s hivatalos személyiségek és ezúttal drága jó öreg Wolff Ferdinandus, *pater sacristae* is megjelent, kilencven esztendős üdeségében és bágyadtan, mint egy fiatal, nagy kopasz sárga fejével tele horpadásokkal és kidudorodásokkal, mint egy hajdani üst és hámló nyakával, mint egy saskeselyű. Hírneves és szakavatott démonológus, egy hárfaművész kézlejtésével vett részt a rituálékban, kis pontos mozdulatokkal szűk határokba keretelve, lekötve, leszögelve, halálosan elmélyedve, minden mozgásában mintegy gombostűkre fölfeszítve, rendkívüli aggastyán, olyan kerek sárga szemmel, mint egy kakas, tekintet nélkül s micsoda tekintettel!

Az exorcizmák folytatódván, ez megint csak a régi kérdések sorozata volt. A válaszok sem változtak. A második kérdésre még nyolcvan millió ördögöt jelentett a Sátán, viszont a harmadikra s a negyedikre semmi újat nem mondott. Az ötödik kérdést maga P. Wolff Ferdinandus kockáztatta meg, nyilván ambícióból, hogy egy ilyen nagy személyiséggel, mint a Sátán, ő maga is beszélhessen. De pityergő instanciájára olyan gyalázatos, lesújtó és vérig sértő választ kapott, hogy a füle kétfelé állt és rézüst feje megforgott a vállán.

Mire P. Pál aggódva bár, de fölényesen megismételte a kérdést. A főördög látszólag megnyugodva s megbocsájtva fentnevezett aggastyán hivatlan beavatkozását, egyszerűen így felelt: *Én péntek előtt nem szállok ki. Előbb mindenki kiszáll, az összes ördögök kiszállnak, a gnómok, sellők, szellemek, djinek, szilfek, ondinák, hölgyek és szalamanderek s csak akkor szállok ki én, egyedül, mint egy úr! Még pedig éjjelkor. Úgy éjjel és egy óra között. Mert én vagyok az éjszakai ördög!*

Még alig fejezte be s Johannát újabb kínok gyötörték. Mélyen lehajtva a fejét a szemek merev kidülledésével s a száját kitárva, mint egy kaput, a hányási ingernek és izgalomnak olyan baljóslatú hangjait, bégetéseit, triolláit, tremolláit, hörgéseit és csuklásait hallatta megint, hosszan kitartó orgonapontokban, hogy az egész templomi társaságot, az összes gyomrokat és emésztő-készülékeket, valami szuggesztív és ellenállhatatlan ragály formájában, hasonló rosszullet fogta el. Az általános és kollektív böffentéseknek olyan kórusa támadt, a gyakori magánszólamoknak egyéni kiválóság szerint, színezés és hangszerelés szerint való mélybe és magasba szökésével, hogy Izrael legdúsabb akkordjait felülmúlta, Jeruzsálem szombati ebédjein. Ez nagyon tetszhetett az ördögnek, mert vidáman felkiáltott: *Most megint öt millió kiszállott! Mind csupa lusta és bűdös ördögök, akik jelen voltak, mikor a latrokat felfeszítették!* S kisvártatva újra süvített: *Megint öt millió! Ez mind csupa szárnyas disznó! Keresztények, vessetek keresztet!*

Ijedten, megejtve, mind sűrűn hintették a keresztet, gépies kézlejtéssel magukba szállva, izzadva, földúlva, egymásba torlódva, a mozdulatok nádsuhogásával. *Megint tízmillió!* - kiáltott az ördög, miközben Johanna a gyomra legmélyéről, e mélységnek is a fenekéről, egy oroszlánbarlang basszusát hallatta. Mire a Sátán rögtön jelentette: *Ma már nem száll ki több!*

P. Pál gyorsan interveniált: *Micsoda jelét fogod adni annak, hogy már kiszállottál?* kérdezte újra. - *A keresztény leányzó sírni fog,* - felelte az ördög. P. Pál tiltakozott s más jelet kért, a praeceptivát alkalmazva. *Sírni fog az örömtől, csacsi!* - hadarta az ördög. *Mondtam már, ujjongani fog! Anyává lesz, te buti buta!* - *A keresztények szomorúak, ha boldogok,* jegyezte meg P. Pál fanatikus türelmetlenséggel. - *Hát nem bánom,* - felelte az ördög, - *nekem már úgy is befellegzett. Legyen, ahogy te akarod. Pénteken éjjélkor a leányzó szomorú lesz. Ki bánja a szavakat? Olyan lesz, amilyennek csak akarod!*

P. Pál megremegett és nem felelt. Egy percre az ajkát harapdálta s elborult tekintetét, a könnyei fátyolán át, agg Pater Ferdinandusra szegezte, aki az oltár mellől tűzte elő kősárga szeme meredezését, egy végtelenség ürességével.

- *Alligatio diaboli est non permitti* - hebegte Szent Ágostonnal az öreg s mohón vakart a füle mellett. *No, de mi lesz a lengenfeldi tehenekkel?* - kérdezte még nyögdecse, mert mindenről informálva volt. - *Ezeket te hágd meg,* - felelte gorombán az ördög, - *ha már olyan kíváncsi vagy!*

Oh persze, iróniája az volt, rabelaisi gúnyja e gazfickó Szellemnek! Az észjárása ötletes gyalázatosságát, lubrikus szájaízét, semmi sem jellemezheti jobban e föntidézett epigrammá-nál, mely szinte átsüvített a levegőn! Gondolom, fölösleges föstenünk itten az egész templomi gyülekezet megbotránkozását, hüledezését e tárgyaltalan és szatirikus biztatásra, mely sötét tartalmában a legsötétebb századok vérfertőző obszcenitárait idézte, egyiptomi és kopta emlékeken át, arról nem is szólva, mennyire sértett egy aggastyánt. De az emberi gyöngeség, gyarlóság és szemérmertlenség szempontjából föl kell jegyeznünk, hogy elszórva bár, de voltak, akik röhögtek is e becstelenség hallatára! Gyászos tünet! De a mi a legszomorúbb, hogy főleg nők röhögtek.

Másnap, május 7-én, szerdán, annyi nép jött be a környékről, lázas-lobogós sietségben és izgalomban, hogy alig fért be a templomba. Ebben a fokozódó, sőt felcsigázott érdeklődésben, lihegő tömegek tülekedésében és tolakodásában, hogy a templomba bejussanak, a közepesebb megfigyelő is rögtön fölfedezhette, sajnos, a Sátán tegnapi kiszólásainak felejthetetlen sikerét és ama gonosz ösztönök és kíváncsiságok virulását, mely mára is hasonló imfámiákat remélt. És ezzel egyetemben fölfedezhette a minden fajtájú disznóságok örök hatását és delejes erejét az emberi lelkültre. Ez a szigorú megállapítás nem vonatkozik természetesen a tanúk sorában borongó törvényszéki ülnökre és esküdtekre, akik a maguk nyárspolgári erkölcsösségénél és világnézeténél fogva semmit sem élvezhettek abban a pillanatban, mikor kötelességüket teljesítették. Hasonlóképpen nem érheti vád azt a két Reverendissimus Patrest, akik távoli remeteségükből csoszogtak elő vándorszandáljaikon, névszerint V. P. Subprior Wildmann Pantaleont és R. P. Weinberger Cosmast, fekete lábakkal, igazi szentek! Az általános rokonszeny feléjük fordult s a zarándokok büze rögtön az ő illatuk felé sodródott, szimpatikus egyesüléssel.

A kérdések megismételtetvén, a Sátán válasza annyiban változott, hogy az ördögök számát hatvan millióra tette. De aztán rögtön felkiáltott, még mielőtt a szent műveletek megkezdődhetek volna s nevezetesen a mulhatatlan ostya felmutatható lett volna: *Beszélni akarok! Hagyjatok engem beszélni! Egy félóráig akarok beszélni! Fogalmatok sincs róla, milyen kitűnő szónok vagyok!* De rögtön P. Prior tiltakozni próbált, miközben egy-egy levélrezgésnyi kézlegyintése egész erejét kimerítette. Már fürgébben és üdébben protestált P. Wolff Ferdinandus, sárgaréz kezét a Johanna szájára illesztve mint egy lakatot, a kormos ujjak izgatott ficánkolásával a leány orrlyukai körül, hogy ezeket is betapassza. A távoli remeték is meginogtak szandáljaikon s zajosan tapostak el egy-egy útszéli csigaházat, ami a lábukhoz tapadt. Mindez nem használt. Mindenki remegett, várt, figyelt, mindenki érezte itten, hogy az ördög a győztes és az ördög az erősebb és P. Pál fölsóhajtott, elegáns melankóliákban. Ez is

hiába volt. Köpködve s lefújva a csontos kezét s a violaszín körmöket, mint a pelyheket, az ördög beszélt, beszélt, a hanglejtése iramló stakkatóival, oly élesen, oly fényesen, oly ércesen és szélesen, mint hárfákat tépázó szél, harangokat kongató vihar, a nyelvbeli készség és sváda, a szózuhatag és képförgeteg százféle koloraturáján, hősi diszharmóniákban, mint az emberi hang, beszéd és szó, pásztorsíp, mandolin, furulyaszó pokoli istene! Itt-ott e lendületes rakétázásnak, villámlásnak, fölcikkázásnak s hegymászásnak, mely egyszerre száz szón gurult s nyargalt, száz szót ugrott át s egyetlenegytenet pengetett, e szárnyaló hadarásnak, mely hangokat és hangsúlyokat, szótagokat és mássalhangzókat, mint egy zenei szemetet söpört és kergetett, alig volt fölfogható értelme többé. Az egész emberi gondolat és beszéd, minden gondolat, ami csak volt és minden beszéd, ami csak lehetett, megsemmisülten, a maga földült világát sodorta itt elszédítő hieroglifákban, mint zajos és ostoba hívságát mindannak, amit az ember valaha kitalált. És akkor végül, hirtelen, jött egy nagy hányás, amilyen még nem volt, egy szimbolikus hányás, amely az egész mindenséget okádta egyetlenegy mozdulat üdvéért, ami a megváltás varázslata volt.

De ezt a ritka és nagyszerű képzetet, egész világnézetének e tagadó és cinikus formuláját a Sátán nem magyarázta s nem hirdette ki, nyilván úgy gondolva, hogy ezek a buksifejűek itten azt úgy sem értenék meg. Amiben, biztos, igaza volt. Tehát fölényesen, s nem tartva érdemesnek az oktan filozofálást, hirtelen mint egy porfelleget, elhagyta maga mögött a fölkavart hangtumultust, szógyököket és gyökereket s ismét a tárgyra tért, tiszta dikcióban. *Most künn vannak tízmillió ördögök!* - harsogta, s kisvártatva: *Megint ötmillió! csupa dühös ördögök!* De a műveletek *juxta sacerdoti* folytatódván, a gaz Szellem így elmulatva magában, sivitott: *Keresztények vigyázzatok, megint jönnek ördögök!* Közben olyan kegyetlen kínzásokra vete-medett, úgy tombolt és dühöngött, hogy P. Prior, P. Wolff Ferdinandus, RR. PP. Pantaleon és Cosmas, ijedten körülfogva a leányt és szaglászva szoknyái körül, alig tudták tartani. Viszont P. Pál mint exorcista, a simább kiszállásra intett, sajnos eredménytelenül. *Már hogy a fenébe szállhassanak ki simábban ezek,* - üvöltötte a Sátán, - *mikor mind szárnyas ördögök, akiknek föl muszáj a levegőbe s le a pokolba, érted?! Az már csal, aki simábban száll ki,* - tette hozzá és újra kiáltott: *No nesze neked megint ötmillió, de most aztán elég legyen, alászolgája, ma már nem száll ki több!* Mire Johanna lassanként föleszmélt és görcsös vonaglásaiból magához is tért, a szája szélét és a könnyeit törülgetve. Aztán a szokásos imák sorozatával, a szent műveletek erre a napra be is fejeződtek.

Délután Johanna gyöngélkedett, valamelyest el is merengett az ágyára dőlve, obskurus lelke fájdalomosságával, amint fizikai gyötrelmeit, kínjait s megkínzottságát szinte érzékek nélkül élte vissza, sötét és világos álmokban. Egész kis nyomorult és harsány élete, úgy úszott el fölötte, mint konfuzus felhők úsznak az égen az ember feje fölött, tört tükörcsüveikkel távoli fényességek felé. S így különválva önmagától, ott volt előtte egész közel és távol, az emberi érzés és hangulat egész fonálhálózata mint egy dallamos tányér, amelyben dúskálhatott és szabadon választhatott. Akkor, primitíven, de forró öntudattal az örömet ragadta meg, hát persze az örömet, egy gyereklány, hát nem?! És a párnába ásva be magát, elmerült fejjel, az orrát s száját szétnyomkodva, valami vallomásféléléje volt, hangtalan, sőt minden kifejezésen túl, abba a néma mámorba dagasztva, ahogy a macska alszik a napon. Semmi sem volt itt, egy gondolat nem volt, egy gondolat árnyéka, semmi. Kifejezhetetlen titkokban s virulásokban csak az élet volt, amelyik a világot kihányta, valami ragyogó és elzsibbasztó végtelenség és csend egy sárköppön a többi csillagok között, a tündöklő élet, a szomorú élet, a nyomorult élet, a maga rongy kis boldogságával, ami olyan undok és szent. Johanna sírt, ujjongott és mégis sírt azzal az édes és fanyar szájízzel, amit a könnyek s e földi dolgok fűszere ad s nedves arcával hirtelen kiszökött az ágyból, egy nagyot sóhajtott és szaladt.

Üdén, mint mindig krízisei után, a kertben körülnézett, kis fitos orra magasratartásával, elefántcsont megdermedésével a nagy világosságban. Kissé kábultan is, a szemét dörzsölgette

s úgy bámult bele a fénybe, vadarany tekintetének azzal a kissé zavaros csillogásával, amellyel rabjaguárok hunyorgatnak vasrácsok mögül, a tavaszi reggelekbe. Formáinak bevégzettsége, ropogós modeláltsága abban a durva poézisben tűnt fel, ami a nyers szépség varázsa, fölbonthatatlan s még közvetlen közelsége ahhoz a természeti ősműhelyhez, palettához és műteremhez, mely az embert is úgy gyártja s az emberre is úgy keni fel színeit, mint ahogy a kis kutyákat csinálja sárgára, vagy a leveleket aggatja a fákra, vagy kócos sörényt a csikók nyakára és százféle rózsaszínt, pirosat és kéket mindenféle rétre és virágra. S amint jött Johanna, a lábát emelgetve, szinte sajgott utána az a keserű fonál és vad gyökér, ami a földhöz kötötte. Haragos ifjúsága, mintegy tejfölbe fagyasztva, úgy sugárzott abban a gondtalan és harapós jellegzetességben, amelyben a természet a ragadozó állatok temperamentumához tapasztja a maga kiválasztott kreációit. Oh rögtön látta a szerzetest, a glicinák között a fényben, de durcásan elfordította a fejét s ment tovább az ülepét kitolva, mint páva a farkát, olyan gögösen! Egy jázminbokor előtt szétbontogatta a lombokat és óvatosan a sűrűbe bújt. És nagyon boldogan húzódott meg ottan, hogy egy ilyen nagyszerű dolgot kitalált. És leselkedett és kémlelt és figyelt az ágak mögül, de P. Pál nem mozdult, amint úgy elgondolkozva ült egy padon, ájtatos meditációkban. Előtte egy hosszú szőnyegen, árvácskák és nefelejtsek sorakoztak azokban a szép egyenes füzérekben, amelyekben valami naiv kertészeti, mintegy Istenben bizakodó reménységét fejezi ki s az esőtől a legszebb eredményeket várja. És a nap süttött, változatlan fényekben. Vajjon mire gondolhat? - kérdezgette Johanna a bokorban s hirtelen elunottan és türelmetlenül egy-egy levélbe harapott, mely az orrát csiklandozta. És még jobban elúnvá magát és végkép elúnvá magát, egy nagyot sívított, eredménytelenül. Mert P. Pál, stoikusan, mint Szent Ágoston, továbbra is csak az árvácskákat nézte, mint igen rejtélyes dolgokat ezen a világon, amennyiben e szerény virágok szépségének, színeinek és illatának titkát még senki meg nem fejtette. Hát nem jön, - gondolta Johanna és soha sem fog jönni, gondolta még. És sajnálta ezt a hűs és illatos helyet, hogy csak úgy hiába van, a szép puha fekete földet a lombsátor alatt, a jázminokat az ágak tetején mint fehér csillagokat, sajnálta az egész bokrot azzal az ösztönszerű tisztelettel és vonzódással, amellyel parasztleányok vannak az efajta rejtekhelyek iránt. Hát jól van, megint előkerült, a szoknyáit rázogatva s megindult P. Pál felé, hegyesen és könnyedén, mintha más irányokba menne. Kacéran eljött a pad mentén többször s mindannyiszor fölneézett a levegőbe, azzal a bájos és naiv fejtartással, mely éppen azt kerülte el, amit legjobban keresett. Végre a szerzetes nem tudta megállni, hogy el ne kacagja magát.

- Mi van veled Jancsika? - kérdezte mulattatva.

Akkor is csak ment tovább, mintha nem hallaná, olyan kackiásan ment tovább. De aztán megállott egy nagy lombos fa mellett, háttal a szerzetesnek.

- Már nem vágyódom haza, - vallotta be a leveleknek.

P. Pál nem felelt.

- Már nem akarom látni többé a lengenföldi papot, - folytatta.

De P. Pál most sem felelt, hanem csendesen fölkelt és elment.

Ezen két rendbeli kijelentés után, mely a Seibert Johanna lelkiállapotát nyilván mélyen érintette, sőt ezen lelkiállapotban számottevő változást is jelentett, másnap, május 8-ikán, csütörtökön, *ad exorcisandum* vezettetvén a Szent Vér kápolnába, fentnevezett leányzó igen sápadtnak és bágyadtnak tűnt. Holott most már, a mind növekvő izgalom és érdeklődés bizonyosságaképpen, tizenegy öreg páteres botorkált, csoszogott és tolongott körülötte, aggcsontjaiknak olyan elavult zörgésével és szagával, mint régi pipaszárok egy elfelejtett szekrényben. Jelen voltak névszerint: R. P. Aegidius Prior, S. Subprior Holzhammer Konradus, P. Wolff Ferdinandus, RR. PP. Wildmann Pantaleon és Weinberger Cosmas remeték, továbbá

Strobl Ernestus, Moser Alphonsus, Hoffingot Maximilianus, Wegscheiter Joan. Evang. Liber Amadeus és Zunterer Benignus pátresek, köztük a *sacrista* és *subsacrista* páter és a klastromi chirurgus, mind elsőrendű démonológusok. E gyülekezet élén a *pater exorcista* tisztjét, a már kipróbált szakavatottsággal, eréllyel, bátorsággal, ambícióval és áhitattal, továbbra is természetesen, P. Weisshammer Pál töltötte be. És a sok nép és a nagy tömeg és az összes girhesek és búzlók is itt voltak újra mind, tolongva a padokban, sőt most már távolabbi népek is jöttek, lélekszakadva hegyeken és völgyeken át, Scharnitz, Mitterwald, Luttesch és Ziel bepálinkázott népe, a gyönyörű tavaszi virágokat s füveket taposva le a nagy réteken és mindenütt a lankásokon, amerre az útkok vezetett.

És megint az öt régi kérdés volt és a válaszok nem változtak, csak a Sátán suite-je kevesbedett, amennyiben, szíves bevallása szerint, most már csak negyven milliónyian voltak ördögök. És ezúttal is, mindjárt a szent műveletek kezdetekor, a bösz Szellem felkiáltott P. Pálhoz fordulva: *Barátocskám beszélni akarok! Egy teljes óráig akarok beszélni! Most már tudod, milyen kitűnő szónok vagyok!* Mire rögtön, az összes tizenegy pátresek megriadva, s amilyen fürgén csak lehetett a leánynak dőltek, maguk is mint ördögök. Rituális tiltakozásokkal, előírással kézfogásokkal, lepecsételő nyomatokkal s az ujjukból formált csipeszekkel szúrták s gyúrták az ajkát, tépték és szaggatták a száját, tömködték a szájpadrólását, csavarták a nyelvét, extáziás önkívülettel mint megőrült fogorvosok. De Johanna, hirtelen, mind a harminckét fogából egy olyan retteneteset harapott, hogy ami még volt némi meszes vér ez elaggott kezekben, szomorúan kiserkedt fekete nedvekben. És meggyötört szája, mint egy hős kapu megnyilván, az Ördög kiharsonázott rajta, mint egy görög trombitás Termopyle napján: *Csak azért is beszélni jogok!*

- Nem! Nem! Nem! Nem! - motyogta szaporán a tintákban vérző szerzetesek kara.

- Nem! Nem! - üvöltöttek az ájtatosabb hívők, oly tragikusan ferde szájjal e tiltakozásban, hogy egész ábrázatuk egetverően butává vált. *Igenis beszélni fogok! És csak azért is beszélni fogok!* harsogta a Sátán. *Hogyan?! Ti merészeltek?!* kérdezte fölháborodva s nagyokat kacagva. *Mikor Isten parancsolatja, hogy beszéljek!*

- Oh az más! az más! - hebegtek az öreg mocskosok hátrálva, az egymás lábáról taposva le a szemetet.

Mire az Ördög rögtön elkezdte, igen emelkedetten: *Boldogság! Boldogság! Boldogság!*

És tremolázva tartotta a hangot, fölcsigázta, fölcsavarta a legnagyobb akcentusokig, hőstenor! De ilyen még soha sem volt! Minden tenor s minden emberi hang egyetlenegy sikolyban zengett és megrázta a templomot.

És e fulmináns hangcsóvában, a zenei fül, és szorgosabb vizsgálat rögtön kiderítette, hogy az ördög ezúttal is hű maradt kedvenc tudományához, a logikához, a dialektikájához minden eszközzel. Csakugyan úgy tűnt, hogy tegnapi szónoklata, hadarása, szószemete és hangfürgetege a maga meddő ürességével ügyesen odacélzott, hogy mai beszédének tartalmasságát készítse elő és az emberi gondolat romjai és szóróncai fölött azt a kis mécszet gyújtsa föl, mely a lét sötét útjait bevilágíthatja. Ilyenformán isteni dolgok ügykörébe avatkozván, a tagadása *ipso facto* leomlott. S bizonyos üdvökhöz konkludálván, azt is elárulta, hogy bár nem ismeri a földi boldogságot, ez mégis nagyon imponál neki. *Oh keresztények, - harsogta tovább, - nektek könnyű, de milyen könnyű! Csak Istenhez kell fordulnotok, hogy boldogok legyetek! De mit mondjunk mi, szegény ördögök!? Holott szívesen táncolnánk akár tükön és késhegyeken, hogy Istent megláthassuk. De azt nekünk nem szabad és nem lehet többé, az egész örökkévalóságon át!*

Mire elhallgatott s nagyon szomorúnak tűnt s valami sajátságos s nagyon keserű zúgás hallatszott, ami a könnyeinek omlása lehetett. Aztán megint fölkiáltott: *Valami van, amit nem*

tudtok gyerekek! A legegyszerűbb titkokat nem értitek! Mit ugráltok olyan sokat! Semmi sem használ nyomorult birkák, akármit is tehettek! Senki soha semmit nem gondolt, csak Isten. De két fiatal mindent megfejt a tökéletességben, ha testben és lélekben egyesül!

Az igazság az, hogy a templomi gyülekezet mindebből egy kukkot nem értett. Az összes népek, ájtatosok, kíváncsiak, zarándokok, szuszogó Nigg Gáspárok, Weidenhofferek és a többi kosok és tökfejek, csak úgy hallgatták megadással e méla filozófiákat, mint általában a templomi prédikációkat, igen szerényen a maguk inferioritásában és igények nélkül, hogy az értelmekhez felemelkedjenek. A tizenegy pátresek is, rég elapadt érzékel az efajta fantáziák iránt, a fülük szörbokra át fogadták a szavakat, melyek ott lágyan megakadtak régi legyekkel s muslicákkal örök nyugalomban. Csak P. Pál remegett meg, elborult szeme föl villanásával. És leintvén a Sátánt, gyorsan a praeceptivát alkalmazta és folytatta az exorcizmákat. Viszont a Sátán, úgy látszik, beírta e magános hatással s talán nem is keresett mást. Valaképpen nem is volt köze csak ehhez a vibráló Exorcistához, akit megszokott, meg is szeretett talán ez állandó harc és érintkezés folyamán. Tehát szép szerivel megadva magát, felkiáltott: *Most megint künn van öt millió, csupa fősvény ördögök!*

S általában olyan meglegedett lehetett, mint még eddig soha e küzdelmes napokban. Árnyalatokban való megjavulása, készsége, engedékenysége s udvariassága szinte fokként jelezte azt a masszív konstrukciót, amelyben egész magatartását, céljait, szimbólumait s trágárságát, ezt a maga egész kis rusztikus drámáját föl építette, micsoda maestriával! mint egy katedrálist! És változatos ötletessége, kis fogásai és cselszövése, badar és ragyogó szólamvezetése, infámiái s kis pizok fugái annál jobban hatottak, sok színes hangjaik százféle sípjával, hogy oly magasan sodorták és zengték az értelmeket, s lenn csak fütyültek a tömegnek. Az Ördög művész volt, Uram bocsáss, de milyen! S itt már alig van lant és líra, epikus festés vagy mi a csoda, mely kellőképpen jelezni tudná rejtélyes fondorlatait s még rejtélyesebb célzatosságát, hogy ámulatból ámulatba kergesse a barátokat s a népeket. Mert egészen váratlanul mostan, olyan lágy és édes fuvolázásba kezdett, megborzongatva a leányt, hogy az összes fejek önkénytelenül az orgona felé fordultak, mint ha a *vox celestá*-t hallanák. *Oh lelkipásztor, drága kanászom, bocsáss meg nekem, hogy gyakran átkoztalak magamban, míg vonzódtam a lengenfeldi paphoz. Már tudom bizony, hogy ez a kopasz szomorú semmit sem tehet értem, akárhogy imádkozom. Mert imhol feldereng bennem Isten ismérve a fiatalokban.* És keserű zokogás hallatszott, a bűnbánás oly őszinte volt! S újra egy hang, még lágyabb és még gyönyörűbb a könnyeken át: *Te vagy az én megváltásom, örök imám és gyógyulásom, a mennyei küldönc te vagy!*

És szegény, megejtett teremtes, a barát előtt térdre roskadt, elragadtatással! A két karját kitarva, úgy nézett fel rá zárt szemekkel, angyali gyöngédségben. És hirtelen az egész templom megint Johannát követte, de ezúttal igen finoman, valami szent mótely és szent öröm rejtélyes hevében. Az összes népek és girhesek, tanuk és funkcionáriusok, gyapjas kosok s a zarándokok is gőzölgő bűzben, legott letérdeltek s szent áhitatuk zamatja annál maróbb és hevesebb volt, hogy a rossz Szellem ébresztette. S az agg szerzetesek is, egyszerre mind megmozogtak fiatal társuk előtt s megroggyanva úgy estek térdre, vén csontjaik koppanásával, mintha kövek hullanának. S amint P. Pál látta őket bús alázatukban maga körül, s látta az egész templomot térden, a küszöbig térden s a küszöbön is túl, még egyszer fölsóhajtott, ahogy szokta, keserű elegánciákban. Mennyei küldönc! - rebegte, aki egyedül állott kimagasodva, már-már vétkező önbizakodottságban s a mámorával küzdve. De a tárt kapun át a galambokat is látta, kerengve szegzett szárnyakon. Mennyei küldönc! - ismételte s csakugyan úgy érezte, hogy ez ő!

És akkor, ebben a szép és ájtatos szünetben, Johanna váratlanul föleszmélt, bús görcsei és vonaglászai síma elmúlásával. Ez a szokatlan tünet, nyilvánvalóan a Sátán egy újabb kegye

volt, amit hálásan jegyzünk föl. Johanna élt, virult, noha úgy finoman megviselve s megtépázva, mint általában a mártírok és szentek, de tündöklön a könnyes szemével és oly szűzi tisztán ez extázisok lelki fürdője után. Az első percekben itten, mint egy távoli tó ezüsttükreéből lépve ki, hús öröme reflexével, tündéri hattyú, a való étellel körülötte, alig volt köteléke többé. De aztán, hirtelen, a szoknyája mögül az inge szélét ráncigálva elő, izzadt arcát beletörülgette s úgy állott ott izmos bokái s lábszárai piroscharisnyás hüvelyében, hogy ismét az az egyszerű drága gyermek volt, akinek régtől fogva ismertük.

- Jobban vagy? - kérdezte P. Pál, mint rendszerint az ilyen nyugodtabb percekben.

Nem felelt, csak nézett, még egyre a verejtékét szárítgatva, hogy nézett! milyen istenien egyszerűen, azzal a néma önérzettel, ahogy robotoló cseléd lányok néznek a munkájuk végeztével és fáradtan is s valami rezignált reménységgel. Soha fiatal leány ilyen komoran nem nézett, néma és tragikus nehezteléssel, mely groteszk megállását följavította valami szimbolikus keserűséggé.

- Hagyjuk pihenni egy keveset, - súgta P. Pál az öreg démonológusoknak, akik illően fel-tápázkodtak.

De a szent műveletek később folytatódván, Johanna váratlanul a barát karjába omlott, ami a Sátán egész új formulája volt, hogy ellenfelét megzavarja. Vonagló testtel, minden izma és ízülete hajlékonyságával, minden kis csontja és minden kis porcikája rugalmasságával, mint egy máglyán örjögő hústömeg, forgott és perdült, vibrált és ficáinkolt a szerzeteshez tapadva, olthatatlan kínjai elepedettségével, amint az ördög újra tombolt és dühöngött benne. Az összes praeceptivák, szent jelek, börszíjak és ciboriumok a legerélyesebben alkalmaztatván, szegény leányka megenyhült valamelyest s elernyedten, mint egy levakart kullancs, az oltári lépcsőkre hullott, a keble lázas zihálásával kísérve a szavait, melyekben az ördög újra megnyilatkozott. *Lelkiatya, ne kérdezd ki gyorsan a vétkeseket! Légy türelmes! Engedd meg, hogy mindent elmondhassanak!* És kisvártatva, újabb kínok és gyötrelmek között: *Lelkiatya érted te az én vétkemet? Érted te mért sírok és mért szenvedek? Az én szívemben kigyultak minden lángok. A pokol van bennem, holott a mennyekbe kíváncszok!* De e bús és szilaj fohászok közben, az Exorcista rendületlenül és szünet nélkül a kiszállásra biztatott, mire még keserűbb vonaglások, hullámozások és marcangolások következtek s a Sátán fölkiáltott, megint újabb hangnemekben: *Ki velük! Ki a gőgösökkel! Le velük! Hadd csókolják a padlót! Mert ezek mind csupa gőgös ördögök!* Rögtön Johanna arcra dőlt s a P. Pál szandáljai előtt a port csókolta a kövön.

Mire P. Exorcista, látszólag igen nyugodtan, de súlyos belső izgalmakkal azt kérdezte, vajjon mind kiszállottak-e már? *Még nem a zsványok,* volt a válasz, *de mind ki kell, hogy szálljanak!* Visszont az újabb instanciákra, kérdésekre és ostromlásra, a Sátán perfiden visszavágott: *Most hallgatok, most sokáig hallgatok, mert már alig van hatalmam!* - *Hazudsz!* felelt P. Pál, ami hiba volt, mert *juxta sacerdotá,* amint azt P. Wolff Ferdinandus rögtön meg is jegyezte, inkább helybenhagyni, mint cáfolni kell az ördögöt, ha ereje fogyatkozásáról beszél. De a műveletek folytatódván s az áldozat mind hevesebb görcsökben kínlódván, P. Pál megismételte a kérdést. Az ördög nem felelt. - *Vannak még?* kérdezte újra a szerzetes. - *De vannak ám!* sívított fölpszikálva, s kijött a sodrából. *Mi az, hogy vannak?!* dühöngött, *micsoda beszéd! csupa grand seigneur-ök! kikérem magamnak! Hát Asmodé, az neked csak úgy »vannak«, aki szent Ágneszt szállotta meg, egy ilyen nagy híresség! Fene a pofádat, még mind itt vannak, Astaroth, Azazel, Aboryon, Cédon, Dégon, Uriel, Belzebuth, Megog, Magon, Isacharun és Beberit, mi az, hogy »vannak?!« Kerek húsz millió még!* És megrázva a leányt és a hasát és gyomrát kidagasztva, mint ezernyi síp fölsívított megsiketítő diszonanciákban: *Ma már jusst se száll ki több, ha meggebedsz se, egy fia se több! még egy icurka-picurka démonka se több!*

Mire a szokásos imákkal, a szent műveletek erre a napra be is fejeződtek.

Másnap, május 9-ikén, pénteken, az Exorcizáció ezen utolsó napján, Johanna már korán reggel meggyónt és megáldozott. Szokásos reggelijét a hagymavetések körül, csöndesen elfogyasztotta s amint tele szájjal, a zsenge csemegék zamatját élvezgetve, maga köré nézett, elbűvölve látta az egész kertet, az egész reggelt rózsaszínű párázatokba borulva, mint lenge skarlát-fátyolokba, amelyekből a lágy horizont hegyormai, megvilágított körvonalaikkal, mint a cukorsüvegek tűzdelték föl az égre havakba dermedt csúcsaikat. S az egész táj s az egész vidék, Seefeld lankás környéke kéklő színfoltokban, valami zengzetes fölíveléssel építgette ki arányait a legnagyobb dimenziókba s dús fenyői vörhenyes sudarával a napban, nem tudom micsoda székesegyház színesablakos benyomását keltette, heroikus monumentalitásban. És az ember érezte, valahol nagyon messze s hallatlan trónusokon az Atyaúristent császári ruhában s a gyönyörű Máriát s az angyalokat körülötte.

Ekkor, lesújtva s elveszve e végtelenségben, Johanna sírva fakadt csöndes imádkozással s micsoda mámorokat érezhetett obskurus szívében, hogy a hagymaszeleteket és kenyérbeleket megrágtatlanul kiejtette a szájából, valami olthatatlan elfohászkodással. S az érzései primitív kuszátságában, kis megcsuklásokkal, melyek benső konvulzióit kísérték, rejtélyes megihletettségben, frissességben és üdeségben annyi szenvedés után, szinte leoldódott a vágyai fonáláról s kiválván önmagából, kéjesen elment egy második lénye után.

- Nagyon jó leszek Istenem, csak add nekem az életet! - rebegte.

Az emberi természet kutatói s minden finom bűvárkodók, akik hajszálatokat százrét fölhasogatnak s a mélységek fenekére szállnak, nagyon jól tudják, hogy minden áldozat az emberi lélek kapzsiságáért van s ez a lélek, minden lélek, csak azért nyújtja kincseit, mert remegő szomjúságában még külbembekre vágyik s megalázkodó mélyreszállásával még magasabbra emelheti föl magát. A keresztény vallás etikája csupa fokozat a gyönyörben és a fájdalom a legnagyobb gyönyör. Így vezet itt, a keresztény lélek útja, minden nyugtalan lélek útja, abban a mulatságos paradoxonban, mely semmit sem ad, mikor mindent föláldoz s látszólagos lemondásokon át a legnagyobb örömet fohászkodja.

- Oh Istenem, valami van velem! - dadogta Johanna, mert a legizőbb emberi imádság a tudatlanságban van.

De a kerten túl a rózsaszínű ködökben, a lankásokon át s a fenyőfák alatt, kis hegyi utakon s virágok között, mind jöttek a sok népek s az igazi urak, számos tanu és személyiségek, Nigg Gáspár schlossbergi ülnök és Weidenhofer esküdt uram s maga az imsti püspök hófehérben közeledett mint egy krétából faragott bálvány, olyan kemény s élettelen testi épségben. S a kápolnában már rég zúgott a kis harang, a zarándokok tolongtak és bűzlöttek és a tizenegy RR. Pátresek is fölmagasztosultak démonológus tisztjökben és P. Pál várt a bőrszíjakkal készen, gyönyörű arcélével, mint egy Valérius Potitus! S alig tűnt fel Johanna itten, s máris az imsti püspök kimagasodott a tömegből, mint egy fehér hullám vagy fehér hegy, olyan szikáran és keményen. És a fény betűzött az ablakokon át, a májusi fény az összes fejekre s a lelkek is visszaragyogtak a fényben, mert minden fény egységes a világban.

Az öt kérdés megismételtetvén, a válaszok nem változtak, amennyiben a Sátán még húszmillió ördögöt jelentett. Az utolsó kérdésre kissé bosszúsan kiáltott: *Ma éjszaka ki fogok szállani, mert az éjszakai ördög vagyok!* Ez a válasz nem volt új, nem is volt meglepő, de tartalmának imminens volta a legnagyobb hatást gyakorolta. *Ma éjszaka ki fogok szállani!* ismételte azzal a sajátságos skandalással, ami főúri ritmusérzékének és hatásokat prolongáló szakavatottságának újabb jele volt. Akkor mind az összes népek, gőzölgön a püspök körül, aki a templom közepéről kriptafehéren nyúlt elő krétából faragva, az összes népek boldogságosan Johannára néztek, mint akit ez a jó hírnökség a legközelebről érdekelt. De a gonosz Szellem

rájuk rivalt: *Ne a leányt nézzétek, kéjencek! Az ördögöt se, akinek nem jár ki tisztelet!* - tette hozzá szerényen. *Az oltárt bámuljátok!* - végezte be egy nagyot fütytyentve. A népek mind megriadtak s a püspök, aki nem szokott e hanghoz, úgy megijedt s oly gyorsan leült, hogy majdnem összetört. De az exorcizmák folytatódván, az ördög igen dühösnek mutatkozott. *Átkozott keresztények,* - kiáltotta, - *Isten látja a bűnötöket s általam megint benneteket, bár megjavulnátok!* Közben a szent jelek is alkalmaztatván s a bőröv a leány derekán olyan szűkre szoríttatván, hogy már-már belekékült szegény teremtés, végre az utolsó húsz millió ördög is kiszállott, két csoportban egymásután. *Most már mind künn van,* - jelentette a Sátán, - *s csak épp még én vagyok itt! Egyedül csak én mint Richárd király,* - *I'm myself alone,* tette hozzá az eredeti szöveg gögijében, mert hiszen minden nyelven tudott, gazfickó polyglott! *Most még engem kell, hogy megkönyörödjél! Akarsz-e most vagy éjjel?* kérdezte. - *Inkább éjjel,* felelte a szerzetes, mert az áldozat alig bírta volna már, olyan kínokban volt.

- Mi lesz a tehenekkel? - súgta oda P. Wolff Ferdinandus az Exorcistának, mert ő maga nem merte már kérdeni.

P. Pál megismételvén a kérdést, az Ördög fürgén visszavágott: *Az most már a ti dolgotok, a tehenek! Mindegyikbe van egy-egy ördög. Irjatok Brixenbe egy bikáért.*

Mire a szent műveletek befejeződvn, az egész nap úgy múlt el, hogy mindenki várt, remélt s imádkozott s a püspök lefeküdt a kolostorban, mert egészen oda volt. A temérdek nép is elfáradt, amint a hosszú délután folyamán a réteket taposta le s kolbászokat zabált zsírtól csöpögő szájszéllel, s a búcsúsok is elvonultak fuvalomszerű bűzeikkel, más csodatévő helyek irányában, mikor feljöttek a csillagok. Hasonlóképpen Nigg Gáspár jó uram, asztmásan küzdött elandalító álmoságok ellen s csak arra gondolt, hogy valahol lefeküdjön, egy ülnök! Viszont Weidenhofer Antal esküdt, mert őt sem szabad elfelejteni, rögtön lezárta, mint két ragyogó kincset, a világ két legostobább szemét, az első esti borulatra. Úgyhogy mire a kis toronyban éjfél kongott a harang, csak a tizenegy pátresek jöttek libasorban a folyosókon, mint a néma hangjegyek, legörbült fejük daganatos búbjával, vékony szár nyakuk fölött. És elhelyezkedve, leroskadva, a késő éjjelben leterítve, szegény, tudatlan, degradált barátok rögtön kibontogatták kótafejük zenei magvát s köröskörül az orgona körül olyan hősi hortyogásba kezdtek, mint azok a drága régiek, akik a kereszténység első idejében, Nílus-parti kolostorokban zengték át az éjszakát. És a hold süttött odakünn, és kéklő fénye a templom ablakain rezgett.

De már ekkor P. Pál fölemelte a kelyhet s a szent jeleket is mind megalkalmazta. Szegény kis Johanna elaléltan, rózsás arcával mint egy álmos barack megadással szenvedett s azt a kínos benyomást tette, mint általában az ilyen fiatalok, ha a késő éji órákban még nem fekszenek az ágyban s nem alszanak, mint az angyalok. És fájdalmas virrasztását még túlozta és fölszigázta a tagjainak s főleg a keblének zavaros hullámjátéka, az izmok és ízületek, az összes formák kiválásának régi bravurjával pokoli görcsökben, noha egy csöppet megennyhülten, sőt mozgásban meg is lassulva már, mint egy gép, mely körforgását befejezve, imhol ellankad és lejár. Maga a Sátán is kissé fáradtabban adta és termopylei tenorja már-már berekedve szólott. *Óh átkozott! Oh átkozott aki vagyok! ezerszeresen átkozott, aki a pokolba leszállok!* ezt kiáltotta. S kisvártatva még enyhébben kezdte, megtépázott hangszálainak behízélgó inflexióival: *Óh drága pástor, édes papa, nem engednéd meg, hogy valami kis rejtkehelyre bújjak, valami kis odúba bebújjak? Ha máshová nem, hát legalább a kis leányka nagy lábujjába bújjak? Igérem, hogy ott nyugodtan fogom viselni magamat.* - *Az ördöggel nem alkszom!* kiáltotta P. Pál erőlesen s a szíjakat rángatva, mindezt az előírás szerint. - *Nem ám!* sipongott az ördög, s artikulátlan szólamokból egy olyan hangskálát röpített föl, mint egy tűzijáték emberi sikolyokból. *Nem ám!* ismételte, valószínűleg mélyen sértve önérzetében, *csak éppen hogy velem alksznak, mióta a világ áll!* De leintetvén s figyelmeztetvén kényszeredett útjára

a pokolba, megint előbbi lány hangját hallatta, óbégató akcentusokkal: *Óh micsoda kín, micsoda kín, itthagyni egy ilyen jó kis helyet! S tevékenyen és ötletesen e végső küzdelemben, megint alkudni próbált s azt kérelmezte, hogy látható ördögalakzatban, össz-szarvaival és farkaival és finom kénes illatokban szállhasson ki, mint egy úr! S oly hallatlanul kedélyes, oly táblabíroszerűen ostoba és joviális, oly pantagruelszerűen megvesztegető volt ebben az instanciájában, hogy egy kevésbé tájékozott elmét könnyen rászedhetett volna. De P. Pál hevesen tiltakozott s leszíjazva és le is füstölve ellenfelét, rendületlen folytatta az exorcizmákat.*

Sajnos, e végső harcok közben, szóviták, perpatvarok s fondorlatok közben, Johannát mind hevesebb kínok gyötörték, s újra s újra megborzongva, megrázkódva, kinyúlva s begubózva, ijesztő vonaglása s hullámvetése egyenesen felülmúlta testi viharzásának ama összes szomorú eseteit, melyeket elbeszélésünk során kellő hűséggel följegyeztünk. És keserű fetrengése mostan, minden rejtélyes borzalmasságával, annál kegyetlenebbül hatott, hogy e beteges állapotnak már-már végső elmúlását reméltük s megváltottnak hittük a leányt. Holott felújult kriziseiben itten, marcangoló vonaglásiban itten, újra felidézte, még lázasabb vibrációkban azokat a régi időket a lengenfeldi majorudvarban, mikor elrémult testvérei előtt, üvöltve s toporzékolva a porban, még mindig tomboltak benne a százmillió ördögök. Egész fiatal élete, e testi kárhozathoz kötött, a maga vigasztalan horizontját bontogatta s úgy határolta be, szűkös, a multak minden förtelmeit, hogy ezek most mind újra éltek s újra sajogtak a jelenben. Így hangzott vissza az emlékek szinte plasztikus zengésével, emberfölötti sikoltozása, mikor kikötve egy szekér szalmán oly tragikusan utazott, hegyen, völgyön, erdőkön át, egy végtelen türkiztetőzet alatt, ami az ég volt akkor, kemény és rettenetes. S így hallatszott újra tüneményes nyelvi dobpergése, mikor a klastrom udvarára érve, irtózatot blaszfémiaikat szórt, mint egy szikracsokrot, az elképedt barátok elébe s duzzadt farát, mint egy opálgömböt, földobta a levegőbe. Oh igen, mindez, múlhatatlan visszhangosságokban, ki tudja, ha nem-e sodorta mégegyszer, rút vágyainak s ösztöneinek egész Áriel-fonalát, az összes démonok, phalénák, koboldok, djinek és heroldok hadát s az összes szalamandereket is, melyek dús gyökereikben, karmaikban, patáikban, szárnyaikban s farkjaikban kiszakadva, olyan rettenetes kínokat okoztak, hogy szegény leányka mint egy kerék forgott a kövön s a feje a lábát érte! A liciencia minden előírásai szerint, de sőt a múlhatatlan ostyát is fölmutatva, P. Pál kétségbeesetten, de eredménytelenül intett a békés kiszállásra e testi kataklizmák közepett, melyekben a Sátán egész világa rombadőlt. Mert hirtelen, csakugyan, Johanna megdermedt, halálos verejtékbe fagyva. Élettelenül, lezajlott teste, nem tudom micsoda tragikus táncot, micsoda halálos bált jelentett, melynek utolsó hulláma, mint egy leapadt óceán, itthagya ezt az utolsó roncsot. Az érverése megszűnt, a szíve se vert s kisimult homloka alatt a pillák hajlata, halotti maszkká zárta le az arcot.

P. Pál elrémulva hátrált, elfúlt lélekkel, amint kiáltani akart. De a Sátán rögtön rásivított, dermesztő gúnnal s lenézéssel. *No lám csuhás, elakad a szusz benned! Nem is tudod mit mondj, úgy-e, mikor az utolsó ördög kiszáll? Megmondjam-e? - Hallgass!* kiáltott vissza P. Pál, *csak tőled ne tudjam meg soha!* - *Amint tetszik!* röhögött újra, *van olyik ember, még ha szerzetes is, aki tudja!* - *Pusztulj ahová Isten rendelt!* - *No! No!* csattogott vissza, egy csöppet elhalkulva. - *Eredj a pokolba!* dörögte a szerzetes s ilyesmi sohasem hangzott logikusabban.

S szédülőzve már, emberi ereje legvégén maga is, ébredő kételyekkel, melyek mint a fekély lepték el a szívét, P. Pál újra a leány felé fordult. Minden figyelme, egész testi és lelki lénye, mint egy sötét madár tárt szárnyakon, a leány fölött lebegett. Meghalt vajjon? Azt hitte meghalt. Nézte és csak nézte, tanácstalan és fölsebezve, ahogy keserű szerzetesek néznek s valami belső megcsuklása támadt, amint a fájdalom megmozdult benne mint egy féreg s a könnyei fölkészültek. Mennyei küldönc! hát csak idáig van?! hát csak ennyi?! Hát így ébredt a nagy fény neki e borzalom tövében?! Hát csak ez az egész küldetése, költészete, üdvözítő kirendeltsége, hogy így váltsa meg kis Johannát, leterítve, Uram Jézus! és térdre esett. Már

nem látott akkor, nem akart látni, mert elborult tekintete mintegy önmagába szállott, a saját lelke mélyére szállott, a vak sorsa éjjelére le s a két szeme úgy fénylett benn mélyen az üregekben, mint két csillag reflexe egy kút fenekén.

De hát mit talált magát keresve, mit találhatott, egy ember? Megalázkodón nagy ürességek és rejtélyek előtt, csak e holt ifjúság határkövéhez verhette a homlokát s megriadva, már-már sírni sem mert fölzúduló kísértések előtt, melyek mint egy szélvihar kergették előtte, élettelen végtelenségekben, az emberi hívságok szemetét. Semmi a világon nem éri meg az áldozatot. Óh lehet ez, oh szabad ez?! könyörögte s a Kereszt tragikumára gondolt, arra a sor halotti koponyára a cellája mélyén, elrettenve! S rögtön, lázasan ekkor, a templomhajó irányában, P. Benignust kereste a szerzetesek sorában, a chyrurgust aki segíthetne még!

De az összes barátok, szertehintve a padokon végig s az orgona körül, búbos fejükkel világítottak leroskadva a mécsek alatt s megsemmisülten zengték ki e gömbökből, láthatatlan szájakon át, a boldog álmok énekét. Akkor remegőn, elbódult szíve fájdalomában, szegény, letört Exorcista, a leány ajkához hajolt, s letapadt rá kétségbeesetten! *Óh jaj nekem! Most végem van!* nyögte az Ördög, elfelejtve, hogy halhatatlan.

Rögtön, a barát hátrálni próbált, de két arany szem megnyílt rá, elbűvölően csöndesen, a tekintet oly tiszta, oly mennyei nyugalomával, hogy Mária sem nézhetett szelídebben, de meglepettebben sem, azzal a mély és komoly elcsodálkozással, ami a női fölény és irgalom tekintete egy örökkévalóságon át. S a félkarját felnyújtva, úgy fonta át a szerzetes nyakát s úgy fogta le egész közel a szeméhez e két másik szem glóriáját, oly mámoros és lihegő hevületben, mint ahogy távoli egekről csillagokat szedne le az ember. S így nézték egymást csöndesen, sokáig.

- Nem kell többé, hogy bántsál engem, - vallotta be egészen üde hangján, melyben e megidvezült éjszakája zengett; - és hogy megvesszőzzél és megszíjjazzál, bizony többé az se kell! Itt vagyok veled, a legnagyobb gyönyörben, s úgy fogok élni, mint te, drága testvérem, alázattal és szelíden. Nem baj most már, ha nem is kellek neked, ha soha többé nem is nyúlsz hozzám, hát baj? Te szeretsz engem és én is szeretlek, - fejezte be egy lehelletben.

- Oh én, - rebegte, - mit mondasz gyermek! - sóhajtozott könnyes szemekkel, szent rémüldözésben e gyönyör előtt. - Hol vagyok én, micsoda mélységben te tőled, fiatal fény aki kigyúlsz! Obskurus pásztor, az én utam letér itt e fordulón s csak úgy nézhetek utánad, mint minden báránycám után, mikor aranykődökben a hajnal, a gyapjaikba száll. A szemem lezárva, nem szabad, hogy messzebbre nézzek mint a végtelen, hogy valamit is kérdezzek ami tiltva van, mert a kérdés már maga is kétely, s csak az boldog, aki szerencsétlen.

- Ha egyetlenegyszer nem volnál szerencsétlen, talán nem is volna olyan nagy baj, felelte csöndesen. - Egyetlenegyszer! - ismételte s olyan imádandóan egyszerűen. - Ha lennél velem egy órára, egy percre csak, milyen termékeny volna ez! Ha megcsókolnád csak a kezemet, mely imádkozni fog érted!

- Oh gyermek, - rebegte s a kezéhez hajolt.

- S ha megnéznéd a lábamat is, - esengte, - milyen gyönyörű volna az! Két szegény kis vastag lábamat, mely jár és jár, Jézus nyomán, a kálvárián.

- Csakugyan, - felelte.

S elborultan, már nem tudta mi támad körülötte, a könnyei hullásában, tünedező öntudatában. Csak a szívében égett valami rejtélyes fény, mely az egekig fölvilágított egy szédületes lépcsősor elébe, légies márványzatokkal. Megindult, viasszázó, várt, a csodát remélte, a halált! Fuldoklón már, micsoda mámorokban, micsoda irtózatokban, a fény és homály rajzását kergette mint méheket maga körül, s ezernyi vád s mentségek viharában, millió vétkek föl-

ajzásában, millió látszatok töredezésében, az élet nagy fátylainak dőlt, hogy átlásson rajtuk s felkutassa, ha maga az erény is, nem-e árulás? És fölzokogva megingott hitében és vonzódva és elrettenve, és térden a kövön, mind közelebb jött, gyönyörű barát, izzó valóságok felé, s hirtelen egy sikolya zengett, micsoda hangja, micsoda harsonája, mikor leroskadt végre a nyomorba, siralmas végzete elé. Az öregek mind ébredtek s az orgona is megszólalt a mélyben, amint e koponyák fölriadva, a klaviatúrán megdöcögtek.

Akkor rohant, szerencsétlen! perzselő szégyenével, egy Julius Classicianus! a padokon végig, a templomon át, de odakünn, a küszöbön túl, az egész nagy mennybolt úgy fogadta, mint legkedvesebb hírnökét. Egy olyan kapu, egy olyan sátor, egy olyan ércetözet borult föléje, fölívelten az éjben, egy olyan éj, egy olyan ég ázott le rá a fényben, mint amilyen még sohasem volt s maga a félhold fölmagasztosultan, új formában s új sorsában gurult, mint egy ezüst meztelenség a csillagok gyülekezetében. S ami csillag csak lehetett és volt, hús bolygók, napok, nagy pislogók és csillogók és szelídek és haragosok és aranyosok s ami csak volt kis szikra, mécs, tolvajlámpás, fehér parázs, kék tűzcsepp, ezüstgyertya s sarki fény, mind kijött s kitolongott az égre, mint egy ünneplő népség tündöklése s olyan temérdek, hogy el se fért az égen s olyik le is hullott a nagy tülekedésben. S a legöregebb csillagzatok is, akik már ősz fényeikkel évezredek óta haldokoltak s a legfiatalabbak is, akik még csak néhány százezer éve, hogy születtek és sziporkázni kezdtek, épp most vetítették ide, a föld körzetébe érve, utolsó s első reflektoraikat. S amint egy-egy hirtelen villanásban átsurrantak az égen, úgy tűnt, mintha maga az Atyaúrsten köszöntene e fényjeleken, egyszerű kis üdvözlétével, a briliáns-gyűrűje rezgésével, mérhetetlen jósága és irgalma kegyében, isteni kegy! kis röpke jel! de csak itt fért el, az ilyen rettenetes nagy térben!

S e fények közt s e fények alatt, e fények körül s e fényeken túl, az egész nagy éjjel ragyogása, mindenütt e végtelenben, völgyeken végig, hegyeken át, virágban, sziklában, forrásban, gliciniákban s galagonyákban, jázminbokrokban, nefeletsekben és árvácskákban, a fenyőfákban s a vetőföld humuszában is, valami rejtélyes boldogságba dermedt, régi idők erotikájába, szinte buddhista mámorába, micsoda szerelmi nirvánába dermedt! S mi zengett itt át; micsoda hang, micsoda orgona és zenekar e grandiozus pantheizmus fölívelésében, a csillagos kupola alatt, micsoda fohász, jóság és csend! És minden, ami élt, virult, fénylett és csillogott, az szeretett. S minden csöpp szépségben Isten képe remegett. És a sok harmat a virágokon s a dús nedvek a fűvekben és a finom pára ami szállott a tavaszi levegőben s az egész nagy tejút odafönn a csillagok között, mintha ez éji rengetegnek, fantáziákban alvó természetnek csöndes magömlése lett volna.

- Oh Istenem, - rebegte P. Pál, - ha végre megértettem a Te dicsőségedet, csak onnan van, hogy elhintetted bennem! Ha elhirdettem megváltó hírnökségedet, nyomorult testi hüvelyemben vétkezni kellett. A hangomban a Te hangod volt, a szívemben a Te szíved, a vétkeimben a Te akaratod! Oh Uram, irgalmazz! irgalmazz!

S az egész éjjel sírt a csillagok alatt.

KÉT FILOZÓF.

- Nézze csak, kérem, nézze csak, - mondta egy kék fiatalember egy másiknak, akin egy sárga kabát volt s aki nyilván sokat beszélt idáig - nézze csak, valamit mondanék én is, valami csekélységet!

- Oh csak tessék, - felelte a sárgakabátos fölényesen és várt.

De a másik, a kék, nem felelt rögtön. Egy pillanatig úgy nézett bele a semmibe, a kék égbe, a levegőbe, a sok emberbe, aki ment az utcán körülötte, mint egy rabgém, aki néz, úgyszólván eredménytelenül a világba. Mégis megszólalt végre.

- Nekem is volt egy szent álmom, - mondta - ez az, amit én mondanék, lássa. Egy igazi szent álmom. Tudniillik, tudniillik, hogy abban a reményben éltem, ami már magában véve álom, reményben élni tudniillik, hogy egyszer engem is szeretni fognak, ahogy a nő csak tud szeretni, lássa kérem, az egész lelkével és testével, kérem.

- Oh a testével! ez sok! - felelte nevetve a másik és sárga kabátjával az Operaház falának dőlt, a nagy fal egy szögletébe tapadt, néhány lépéssel ama kőállvány mögött, ahonnan a szfinx nézi mereven az autóbust az Andrassy-úton. - Oh a testével, - ismételte falmenti vibrációkkal, mint a pók, - látszik, hogy maga gurmandember, zenészember, hogy ilyen magasan pengeti a dolgot. Holott egyik a kettő közül. Vagy azt mondom, az egész lelkével s akkor már nem kell semmi hús hozzá, vagy egyáltalában nem mondok semmit, ezt engedje meg, kedves barátom.

- Hát tudja mit, megengedem! - mondta a kék majdnem sértődötten s azzal a különös tartózkodással, ami a finom ember ismérve a női hús dolgában. S idegesen igazgatta a hóna alatt azt a koporsóformájú tokot, amelyben a brácsája volt.

És megint csak nézett és most még különlegesebben nézett és elnézett az útra, féloldalt fordulva, messze elnézett és a háztetőkre nézett és a háztetőkön is túl, ameddig csak el tudott nézni. Mit látott vajjon? Kéményeket látott szép sorjában a háztetőkön és derűs kis felhőket az égen, habosan odarajzolva a telefonállványok fölé.

Valóban, ez egy kékkabátos, púpos kis emberke volt, inkább emberi lény, mint emberke, élettől, sorstól, vágyaktól felperzselt fajtságban, mely minden tövist s minden gízt-gaszt felszedett magára és mindig csak fénylik és sötétlik és mindig csak rezdül és szól hallgatag fájdalomokról, még ha nem is szólnak hozzá. Kis bajusza is volt, néhány szőrszálból összehátrálva az orra alatt, ami élesen kinyúlt, mint egy késpenge, avult cimpákkal, amelyeken dús cigaretta-füstök egy kevés borostyánszegélyt hagytak. A szeme, a kis púposok és félszegek sunyiságával, titkon villogott és fürdött azokban a permanens és epekedő kajánságokban, melyekkel a világot, mint egy jegenyefát, olyan egyenesnek látta, a maga silány alkata rovására. És valóban Patak Ferenc volt, és valóban brácsás a legjavából, aki most, próba után, hazafelé tartott azzal a sárgával, aki viszont nem tudni mért, de régi barátja volt egy ellentétes világszemléletben, de mégis régi barátja a szomszéd kávéházból.

- Megengedem, - mondta még egyszer, időt nyervén közben - de maga annyit beszél, annyit beszél, hogy én rekedek bele, amíg magát hallgatom.

És megindult púposan, mint egy törpe teve a szfinx alatt, a szfinx alatt, mint egy sivatagban.

De rögtön vissza is fordult.

- Maga mondhat, amit akar, amit csak akar, azt mondhatja, - variálta - de maga itt nem fog megváltoztatni semmit, Isten egyesítette az ember lelkét a testével. Maga akarja elválasztani és maga akar szembeszállni Isten akaratával, maga?! De hát kicsoda maga, nevetséges!

És ismét megindult s a másik is leragadt a falról, mint egy nagy plakát, ami lóg s most már némi szürkéségekkel is hátul, a fal porától. S követte a másikat.

Átjöttek az úton és befordultak egy görbe utcába s úgy mendegéltek egymás mellett, mint két filozóf Weimarban, csak éppen hogy gyalázatos házfalak mentén.

- Nevetséges! - mondta Patak Ferenc, leszögelve eszmeköréhez és a fejét rázva.

- Pö! Pö! - mondta a másik fölényesen s az ajkát pattogtatva. - Ennék egy jó ebédet, - tette hozzá intencióval.

- Egy jó ebédet? - ismételte a másik, meglepő jóindulattal.

Némi remény derengett az ebéd tekintetében. Szinte felüdülve ment a sárga, felüdülve a hegedűtok mellett, mint aki nagy vidáman kísérne egy gyermekkoporsót. És próbálta felvenni bölcsesége fonalát, hű étvágya érdekében.

- Megvallom, lássa, - kezdte, - épp az éjjel olvastam egy keresztény tudósban, amit maga itt fölhánytorgat mostan. Mert mindig éjjel olvasok keresztény tudósokat, francia nyelven és magyar fordításban, - tette hozzá, mintegy fokozva érdemét.

- No jól van! jól van! - mondta a másik s csak ment a bús utcán, az őszi napban.

- Én nem szállok szembe az isteni renddel, ha az anyagon változtatok, - folytatta a sárga. - Ha majd fű nő a testemből s a lelkem elrepült: ezzel a jó Isten műve nem kevésbé dicsőséges. Az ember sokkal nyomorultabb, amint azt képzei. Itt van a gőgje, kérem, amikor úgy gondolja, hogy az egész világ van degradálva azzal, ha e világban ő tönkremegy. Holott billió és billió ember és százmilliószor annyi föld, mint a mennyin élünk, csak egy atom, hát nem igaz? De nem folytatom, - fejezte be udvariasan.

- Nem is! - mondta a másik. - Maga az én számomra nagyon magas.

- Oh, Istenem, lássa, nem tehetek róla, már engem így neveltek. Van ebben jó is, rossz is, amit akar. Alapjában véve, nem vezetnek engem úgynevezett vezérelvek, nem! Örülök, ha élek. De azt tudom, hogy senki sem fél bajoktól annyira, mint éppen a szegény ember. Holott az illet már megnyugtathatná bús életének számos körülménye, hogy ugyanis már rosszabb nem lehet. Nápolyban például a béna koldusok és leprások reszketnek legjobban, mikor a Vezuv füstölögni kezd.

- Ezt se folytassa kérem, - mondta a másik.

- Nem kérem, - felelte készségesen.

- Mit akar a koldusoktól és a leprásoktól? Hát van is az ma már, leprás! kérem szépen.

És megállott és a brácsával a hóna alatt, a sárgakabát szemébe nézett. Egy pillanatra meg is ingott a lábszáran s éktelen vállával a kék kabátban. A másik elszántan figyelte és várt, azzal a halálos türelemmel, amelyet semmi a világon el nem térít a céljától.

- Magával nem lehet beszélni, - mondta a zenész, egy nagy lélekzet után, s megint ment tovább.

- Dehogyan nem! - felelte kedvesen s követte. - De valami bántja magát, - tette hozzá, - akármit mond kedves Patak, de valami bántja magát, becsületesemre!

- Maga azt nem tudhatja, mi bánt engem, - felelte. - Én el lehetek hintve az emberiség szemetében, ahogy maga azt gondolja, mint egy narancshéj, el lehetek hintve, de maga azt még sem tudhatja, mi bánt engem, ha egyáltalán bánt valami. Jól adja!

- Akárhogyan adom, jól vagy rosszul, az mellékes. Viszont a megfigyelés sem kutya! Látta, nekünk, rendes embereknek, akik nem vagyunk zenészek és nincsen meghatározott foglalkozásunk és mindössze, úgy valahogy, a hírlapírókhoz állunk legközelebb, nekünk a jó Isten azt adományozta, hogy megfigyelők lehetünk. A szemünk a legfinomabb műszer. Mi úgy látunk, univerzális értelemben, mint a csillagászok az égi tengerek végtelenségében. A módszerünk precizitása szinte túllő a célon. Mert nem is kell ahoz sok finomság, hogy az ember a más szívébe lásson.

És most meglegedetten dörgölte a kezét, mint aki jó nyomra talált.

- Igazán? - kérdezte a másik, a brácsával a hóna alatt - igazán? Szóval meg kell, hogy adjam magam és ráfeküdjek egy boncasztalra?

- Ezt nem mondom.

- Még szép!

S megint jöttek vagy ötven lépést egymás mellett, azzal a fölényes, keserű, sőt titkon bizalmatlankodó érzéssel egymás iránt, ami a tartós barátság legjobb garanciája.

- Magát csak a Marica érdekli, - mondta a sárga, átmenet nélkül, hirtelen, - a Marica! Azért olyan fontos magának a test, azért olyan gurmand s olyan zenész maga! A Marica! A Marica! Hát nem elhoznám magának, becsületemre! Csak tudnám, hova a pokolba ment!

Akkor a másik, lehajtva a fejét, abba a tíz szál szörbe nevetett titokban, ami az orra alatt volt.

- Maga minden nap ezt mondja, - mondta egy árnyalat nehezteléssel, de nagyon vidáman.

- Hát mit mondjak? - kérdezte, - a két karját kitárva.

- Igaza van.

Már ekkor a kapuban állt, kis zenészember, felderülve, felperzselve, két sunyi szemével, ami égett. És minden tövis, minden nyomor s minden szent szemét, amit hordott, imhol kivirult rajta, a púpja tömbjén, ami nagyobbbnak tűnt.

- A Marica! A Marica! - hebegte és kacagott. És olyan boldognak tűnt, hogy szinte ragyogott.

- No jöjjön fel ebédelni, - folytatta. - Lesz, ami lesz, ha csak egy jó falat! De tudja, tudja, úgy kell, hogy tegyen, mintha soha nem is ismerte volna!

- Hát természetesen, - felelte a másik egyszerűen, mint aki nincs meglepve.

És akkor eltűntek a kapuban.

A REJTÉLY.

Egy sápadt fiatalember ült Keszél dékán előtt és nyugtalanul előretolta az orrát, a cimpák izgalmával. A szemüvegén olyan hosszú zsinór volt, hogy bár kétszer beszegélyezte a fülét, még maradt belőle dúsan egy félméter, kusza karikákban a mellényén.

- Tessék nekem ezt megmagyarázni, - mondta a fiatalember, - tessék ebbe a rejtélybe belelátni, - mondta és földúltan, szegény, a szék legszélére csúszott s úgy lebegett ott, egész hosszú sovány testével, alig egy arasznyi helyen. S beszéd közben is, amint öntudatlan fel-felemelkedett, csak megmaradt a levegőben, görbén.

Nem mondhatni, hogy e fiatalembernek valami különös bája vagy egyéni varázsa volt. Fénytelen lénye, nyilvánvalóan sok nélkülözésekben, a könyvtárak és hónapos szobák reflexét derengette. És fölkszálalt hajában *à la* Petőfi, az egyetemi tantermek hulladozó vakolatának fehér kis pilléi rezegtek. Két szeme kissé megriadtan jelezte a hosszú virrasztások és tanuló-sok reménytelen sivárságát. De akit a külsők és látszatok nem zavarnak, talán sejthetett e fiatalemberben valami különös és szépségekért ábrándozó lelket.

- Mert én méltóságodnak felelősséggel tartozom - folytatta a fiatalember. - Én nem akarom, hogy méltóságod azt gondolhassa, hogy kitüntető jóindulatát egy gézengúzra pazarolja. Méltóságod bepártol engem méltóságos Horeb tanár úrhoz filológiai szolgálatra, ha merem magam így kifejezni. Mint hellenista arról van szó, hogy Horeb tanár úrnak az ő tudományos kutatásaiban szerény munkatársa legyek. Erre mi történik? Nem múlik el négy hét és kiteszik a szűrőmet. Tessék nekem ezt megmagyarázni, tessék ebbe a rejtélybe belelátni, - fejezte be e makacs szólamvezetéssel.

- Talán nem vált be? - kockáztatta meg félénken a dékán.

- Mi az, hogy nem váltam be?! - hebegte a fiatalember és felemelkedve a székről, ülő helyzetében a levegőbe dermedt. - Hát volt arra alkalom, hogy beváljak, hogy beválhassak, volt hozzá mód és lehetőség csak egy pillanatra is?! Egy könyv nem sok, de annyit nem engedett Horeb tanár úr, egy könyvet! Egy foliánshoz, egy kézírathoz, egy szál papirhoz nem engedett közel! Mindjárt az első nap és rögtön rövid bemutatkozásom után, csak éppen hogy jelezte feldolgozandó anyagunkból a Democritos elméletét és Pericles politikáját, - nem is jelezte, csak úgy odavetette s máris küldött kifelé a könyvtárszobából. »Sok munkám van!« mondta. »Hát nem kegyeskedik igénybe venni engem?« kérdeztem. »Ön alkalmazva van!« felelte és magára zárta az ajtót. Már csak a kulcslyukon át láthattam, micsoda kéjjel forgatja sarmata papirjait s még a fürdőszobában is, a kádban, Timostheost olvassa! Kissé sértődötten bevallom, így elléngve a házában, meglestem végre egy megjelölhetetlen helyen, amint jött ki éppen a kis ajtón, a klasszikusokkal a hóna alatt. »Tétlenül hordozom itt magamban, mondtam neki, görög mámoromat Babylontól Erya hegyéig! S elunottan forgatom két hüvelykujjamban, kora reggeltől késő estig, Pythagoras naprendszerét! Tessék engem igénybe venni munkálataiban!« esedeztem. »Ön alkalmazva van és felemelem a fizetését!« felelte. S megint napokig nem láttam.

- Rejtélyes, igazán rejtélyes, - jegyezte meg a dékán érdeklődve.

- Azazhogy pardon! valakit láttam. A méltóságos asszonyt láttam. Aspásia és Thais árnya helyett a Horeb tanár úr fulmináns feleségét!

- Ami nem ugyanaz! - vetette közbe Keszél dékán komolyan.

- Nem! - hagyta helyben igen energikusan a fiatalember. - Ez egy levantei nő, ha merem magam így kifejezni. *Fulminare oculis!*

- *Fulminis deflagrare*, - mondta a dékán.
- *Fulmen brutum*, - mondta a fiatal ember, hogy ne hagyja magát.
- *Fulmina verborum!* - csattant ki a dékán.
- *Fulmina fortunae!* - vágott vissza a fiatalember.
- *Caesar ad Euphratem fulminat*, - mondta végül a dékán, hogy e gladiátori szóharcot befejezze.
- Hogy én menjek vele valami cukrászhoz, - folytatta a fiatalember, - és vágassam le a hajamat, ez volt a hölgy első kívánsága, az első nap. Máskor, hogy menjünk kocsikázni a városligetbe! Mikor mindezt udvariasan bár, de megtagadtam, azt mondta: »Igaza van, jobb lesz itthon.« S rögtön a délutáni teájára invitált, fölsorolván vendégeit a tudományos világból, ami bevallom vonzott engemet. De esti hat órakor, az előszobában, az üres ruhafogasok előtt, arra kellett következtetnem, hogy 1. vagy senki nem jött, vagy 2. a tea maradt el, mire szerénytelennek, de sőt kínosnak ítéltam, hogy egyedül csak én jelentkezzem.
- Nagyon finom, nagyon helyes, - mondta a dékán.
- És még száz ilyen eset, Argos, Trója és Naxos helyett, jóniai nők és mennyei ritmusok helyett, amit hellén bódulatom oly epekedően várt s remélt a Horeb tanár úrral való közös és kéjes munkálkodásban! Szóval még száz ilyen eset s végre az utolsó, tegnap este! A méltóságos asszony üzen, hogy rögtön jöjjenek, mert beteg. »Menjen!« kiáltotta Horeb tanár, aki épp jött megint a klasszikusokkal és hallotta az üzenetet. »Megyek«, rebegtem kissé megriadtan a szokatlan hangra, de némi meglepődéssel is, hogy van itt végre, noha a filológiákon kívül, egy konkrét megbízásom, amivel megtisztel engemet. És siettem a feleségéhez. De odabenn, a szoba mélyén és elaléltan egy pamlagon, a praxitelesi utánzatoknak egy olyan álmárványa derengett Horebné testi alakzatából, a lámpaernyő fénykörében, hogy rögtön visszavonulnom kellett. S ha már nem is művészi érzékem, de illemtudásom parancsolta ezt.
- Mindenesetre! - hagyta helyben a dékán.
- No igen! Mindenesetre! - ismételte földúltan a fiatalember s megint felállt s megint leült, a szék legszélén lebegve. - Ma reggel aztán, se szó, se beszéd, kiadták az utamat, - jelentette.
- Már most, - kezdte a dékán, hogy konkludáljon.
- Már most, - vágott a szavába a fiatalember, - tessék nekem ezt megmagyarázni, tessék ebbe a rejtélybe belelátani! - mondta még egyszer a szólamvezetéssel.
- Nem értem! Nem értem! - felelte a dékán s eltűnődve vakart a füle mellett.

A VENDEG.

Szamosligeten ültünk ezen a téli estén, táblabíró nagybátyám házában, ahol mindig rend volt, amint azt tudjuk, katonai rend és fegyelem. (Lásd: *Nemes szív, rendes ember.*) Odakünn a kertben s az ablak alatt az udvaron, a diófákat rázta a szél s üde havakat csapkodott a redőnyöknek, patakzúgásos melankóliákkal. Egy lámpa lógott a mennyezetről, barátságos sugárzással a terített asztal fölött, ahol körben ültünk a kávéscsészék előtt, és bensőnkben nagyon csodálkoztunk, hogy kitűnő házigazdánk szótlanságul tűri ezt a természeti rendellenességet, aki oly szigorú ember volt. Szinte gène-ben voltunk miatta, hogy robusztus tekintélye, hatalma s energiája semmit sem tehet e novemberi intempériákkal szemben s aggódva lestük, mint válhatunk itt hirtelen, tehetetlen haragjában, kollektív bűnbakokká, akik rezignáltan s reménytelen igákba törve, rég megadtuk magunkat e felsőbbrendű egyéniség ellentmondást nem tűrő varázsának. Itt ült a jegyző, vékonyan, mint a szűk esztendő s egy-egy korty kávé nyelt gyorsan, minden szélrohamra, A főúr is itt volt s aki mosolygott azzal az egyházi bonhomióval, mely a rosszat is jónak értékeli, ahogy ez mind Istentől származik. De gyönyörű nagynéném, tatár szépsége tündöklésével a lámpa alatt, a csésze fülébe dugta, merengő ábrándossággal, hosszú fehér mutatóujját s azontúl lágyan sugározta azt a bírósági terrort, mely annál keserűbbnek tűnt, hogy elfogadottnak látszott.

Holott, nem tudom. Bölcsészetet tanulván Debrecenben: az élet nagy rejtélye, az én számomra, e függőlámpás idillben is, kísértő homályait sodorta s eltűnődve figyeltem nagynéném arcán azokat a sűrű szempilla-rebbenéseket, melyekkel e kivételes nő mintegy a múltó perceket kergeti s pergeti le egy örökkévalóság előtt. Mit várt e téli estén, hová epedt el, hová gondolt el, a csésze fülébe fűzött ujjával, mint egy kapoccsal, ami szimbolikusan, de törekényen is, az életét odázárja, ki tudja, micsoda titokhoz, micsoda kéjek mámorába!

Hirtelen bejött a kulcsár akkor s valami úri vándort jelentett, aki szállást kérne az éjszakára, a hófúvásban elakadván. Egy tragikus perc volt ez, melyben a nő, egy önfeledt fölsóhajtással, már-már szólott volna s ugyanakkor az ajkára harapta le amit mondani akart. S angyalian nyugodt volt, egy szava nem volt, egy hangja, semmi, mikor nagybátyám engedélyével s a vendéglátási házszabályok szigorú betartásával, hótól, mocsoktól s bundáktól letakarítva, az idegen beléphetett.

Egy barna fiatalember volt, magas, vállas, sugárzóan jókedvű a téiben, csak épen, hogy nem mehetett tovább. Különben a szelesdi gróf vendége, ahogy mondta s akit várnak estére odaát, csakhogy a révész már nem viszi a kompot.

- Bolond is volna! Egy ilyen éjjel! - motyogta a jegyző.

- Nem is szabad! - mondotta nagybátyám szigorúan, s fordulva egyet, mint a szemafor a nyílt pálya fölött, amit sugárzó lámpája lezár, két tüzes szemmel nézett nagynénémre, mint mindig mikor valami tilosat jelzett.

- Nem is szabad, - ismételte a nő, lágy megadással, egyazon véleményen s azzal a szinte technikai pontossággal, mellyel egy egész vonat állna meg.

- Viszont a füzesen át nem ismerem az utat, - tette hozzá a fiatal ember, könnyelműen.

- A szél fúj, de a hold süt, - mondta a főúr ártatlanul s csak éppen, hogy mondjon valamit, miközben a zsugáterek mentén, egy kissé féloldalt fordulva, az időt kémlelte odakünn. - Ha jól tudom az őszi óta van itt uraságod, s már láttam pingálni is, az erdőszlak mentén, a füzesben.

- Engem? - kérdezte a fiatalember meglepetten.

- Hát lehet az? - kiáltott fel nagynéném, oly túlzott készséggel és kétkedéssel a fiatal ember javára, hogy mint minden túlzás, ez is eltévesztette hatását.

Mindez nem tűnt fel csak nekem. Mért hazudnak? - kérdeztem magamban, eltűnődve. Micsoda bűntársi szövetkezés sodorta itt kábító mérgét, hogy mindketten hazugságokba kűszálták bele magukat, mikor az igaz szó e percben, talán kevésbé volt veszélyes?

De pszichológiát is tanulván Debrecenben: arról a permanens rémületről is tudtam, mellyel szegény megtévedt emberi lelkünk úgy őrzi titkait, oly aggódón s oktan leplezéssel, mintha az igazság már akkor is kitárná e titkokat, mikor még semmit sem árulna el belőlük. S most már folytatni kellett ezen a csapáson.

- Most vagyok itt először életemben, - mondta a fiatalember.

A hideg futott át rajtam. De hiszen csak a gróf kocsisát kellett volna megkérdezni künn, hogy itt némi világosság derengjen és meghaljon egy ember. (Lásd: *Nemes szív, rendes ember.*)

- Ne vitatkozzunk! - mondotta nagybátyám táblabírói fölényével s az emelvényhez szokva, a sok mindenféle vádlott- és vádlónépség között. - Ne vitatkozzunk! - ismételte, a vendég iránt előzékenyen. - Hogy már volt itt vagy sem, ezt csak jobban tudja, mint te, - fordult az öreg paphoz s azt hitte, ezzel valami szellemeset mondott. S ekképen leintvén az alibi e vitáját, ismét rendet teremtett a házában.

A jegyző, a főúr, haza is mentek aztán békességgel s főleg a tisztelendő bandukolt át a fehér úton s a hold alatt azzal a sajátos meglepődéssel, amit csak az ilyen tiszta lelkek éreznek, mikor nem nekik volt igazuk.

S akkor, így négyünkkel a lámpa alatt, az asztalnál, az egész est úgyszólván lezajlottnak tűnt s megint egy nap múlt el a téiben, megint egy nap mint a többi napok amik múlnak, az egész élet ami múlik, a sok mindenféle idők fonálán. A szél megszűnt, a hold vígan sütött szűz havakra a tetőn s kéklő világát eregette, árnyékok nélkül, a falak hosszában a zsalugáterekre. A vendég alig beszélt már, cigarettáit sodorgatva, nagynéném szótlanul ült, azzal a sajátságos közömbösséggel, mely szinte túl van már minden boldogságon s kéjesen őrzi mindazt, amit akart. Csak nagybátyám beszélt még, a pipája füstjében sok mindenféle színes dolgokat törvényről s rendről a világban, zord telekről régen s egykori vándorokról. És lankadatlan energiákkal, melyek túléltek a napot, a hajdani szent mágusokat cibálta elő, ötletes analógiákkal és teológikusan egy hajdani éjszakából s akik akkor, három jó királyok, szintén hófúvásban mentek.

- Ez így volt, - mondta, - mikor még rend volt!

S amint így felsóhajtott szokatlan érzelmességgel, a pipájából egy egész nagy báránnyelű fűjt.

S akkor csend volt sokáig. De a kulcsár léptei kongtak a kőlépcsőn, az ajtó mögött.

- Az ágy meg van vetve - mondotta nagybátyám a vendéghez fordulva s még mielőtt a kulcsár beszélhetett. - Mindig rendet tartottam a házamban, - tette hozzá jóízűen. - No gyerünk anya, - mondotta még és indult.

De még nem volt túl a küszöbön, mikor nagynéném hirtelen, egy más világba szédült, föl-szakadt lelke sikolyával. Még meg sem várta, hogy én is menjek s már az ember kezének dőlt az asztalon, a fehér fogával harapdálva.

- Oh itt vagy nekem egy egész éjszakára! - hebegte és sírt.

TÖRTÉNET EGY ÉKIRATBÓL.

Horeb tanár úr, orientalista s assyriologus, Goldziher és Varjassy tanár urak híres ellenfele, egy könyvesboltból jött ki a Váci utcában, amikor megláttam. Közismert eredeti divatja szerint, fekete kemény kalapja oly lehetetlenül mélyen volt a fejébe nyomva, hogy a füle kétfelé állt, kínosan legörbülve a karima alatt. Úgy kellett valahogy meghajolnom, féloldalt a kalapja alá, hogy a szemébe nézhessek s köszönthessem.

- Jó napot! - mondtam igen élénk hangon, amit e rohamsisakos fej megkövetelt.

- Jó napot! - felelte egy gyakorlott pillantással, sötéten a kalapja alól, mint egy tömlőablakból. - Éppen jó, hogy látom.

- Igen, mert én önt nem, - feleltem az egyik fülnek, mert igazában alig láttam mást.

- Ön újabban sokat foglalkozik velem, noha közepes szakértelemmel, - folytatta keserűn Horeb tanár úr, nyilvánvaló célzással *A rejtély* és *Szalánczy Marietta* című műveimre. - No nem baj, - tette hozzá rezignáltan, - ha jól esik, miért ne? »*Habent me ipsum sibi documentum,*« ahogy Cicero mondja! No de mondok én önnek, talán illetékesebben, egy rövid kis történetet egy szíriai ékiratból, amit megírhat az újságba.

És a könyvesbolttól, a piaristák palotájáig, elmondta a következőket:

- Mikor egy nap Antiochiában, az imperium gondolata nyugatról keletre tolódván, valakit királynak kikiáltottak: a nép ujjongott s látni kívánta az uralkodót, akit eddig sohse látott. »No gyerünk, Abu Kalakh«, fordult az új király egyik kegyencéhez, aki ép ott volt a közelében, »te léssz a hadsegédem. Rögtön öltözz fel szépen, amint én is fölöltözöm, aztán fogass be két szép arabs lovat a kis sárga kocsimba, elkocsizunk az Orontes partjáiig, hogy ilyenformán a nép megismerjen engem!« »Nagyon helyes«, felelte Abu Kalakh, s gyorsan felöltözve, már várta is a királyt a kocsiban, mert még nem tudta, hogy az nem volt illendő, előbb beszállnia. A király is beszállott s odaszólt a kocsisnak: »Az Orontesig és vissza!« »Óh vissza, azt már nem tudom!« morogta a hadsegéd a foga között, amint nyilvánvalóan valami gonosz tervet forralhatott magában. »Tessék?« kérdezte a király. »Nem mondtam semmit«, felelte Kalakh, s már vígan jöttek az úton. S amerre csak jöttek a cédrusok alatt s az olajfák mentén, a nép ujjongott s kiáltott: »Éljen a király!« S voltak itt, a honbeliek között, ciliciaiak is és jó atyafiak Phrygiából, akik csak nézték a szép fogatot és éljeneztek, de nem tudták, melyik a király a két aranypaszomántos közül, aki a kocsiban ült. És jobbra-balra fordulván kérdezgették a benszült antiochiaiaktól: »Melyik a király?« »Azt mi sem tudjuk«, felelték ezek. S mint a futótűz terjedt hirtelen a kérdés, szájról-szájra: »Melyik a király?! Melyik a király?!« S már mindenfelől zúgott a hang, ahogy mind többen s többen lettek az utcán: »Melyik a király?!« s végre a kocsiban is meghallották ezt. »Ha te kevésbé ülnél ilyen büszkén mellettem«, súgta a király hadsegéde fülébe, »ezek mind tudnák, hogy én vagyok a király. De te még büszkébben ülsz mint én.« »Ez igaz«, felelte Abu Kalakh, »de viszont engem is megválaszthattak volna, nem igaz?« kérdezte szigorúan. »A helyzet az«, felelt a király már-már kissé idegesen, »hogy engem választottak. S illő, hogy a nép meg is ismerje, akit megválasztott!« »Rendben van«, felelte a hadsegéd s egy hirtelen mozdulattal rögtön úgy kilökte a kocsiból a királyt, hogy ez szinte röpült szegény s egy nagyot zuhant végül, egy babérbokor tetejére, aranypaszomántosan. S akkor e barbár tömegek előtt, a Felség személye iránt, nem volt kétség többé. Mind rohantak a kocsi után, a sok népek, őrzöngő üdvriglással! S az ünnepi zsvaj oly messze zúgott el, hogy még az Orontesen is túl, százhusz mérföldnyire, meglepett hajósok gályáikkal, megálltak a tengeren... De a bús királyhoz, a babérba rogyva, egy magányos idegen közeledett akkor, névszerint Flavius Corippus történetíró, aki éppen e királyválasztásra

jött el Antiochiába, történelmi tanulmányok céljából s elvegyülve a nép közé, az egész jelenetet látta. »No ébredj, te szegény ember!« mondta s a király fölé hajolva átfogta a derekát s kiemelte a bokorból. S lágyan a sebeihez is ért, a vérét szárítgatva, finom selyemkendőjével. Mire a király, nyöszörgőn megszólalt: »Hát te nem rohansz a többiekkel?« kérdezte csodálkozva. »Én nem!« felelt Corippus csendesen. »Mert különböző ismereteim alapján, de vérző homlokod után is ítélve, ha arról van szó, melyik a király, azt kell hinnem, csakis te lehetsz az... A nép máskép ítél s máskép ítél a bölcs. No eredj szépen haza s pihend ki magadat.« Azzal elbúcsúzott a királytól, miután még egyszer végigvonta lágy selyemkeszkenőjét a homlokán.

- Amit a tanár úrral nem tehetett volna, - feleltem, meglehetősen hálátlanul e szép történetért.

SZALÁNCZY MARIETTA.

- Csak tartsa fenn a kalapját, - mondotta Nemény vezérigazgató annak a sápadt fiatal embernek, aki most belépett hozzá az irodába, a *Keleti Bank* palotájában. - Az ablak nyitva van, amint látja.

Csakugyan, az ablak tárva-nyitva volt egy csendes kis aszfaltos utcára, a márciusi reggelben. Hideg levegő áradt be üdítő és megváltó fuvalatokkal Nemény vezér felé, aki asztrakán sapkájával, frigiai formákban, úgyszólván hagyományosan asztmatikusnak tünt. A szemüvege mögül, két kék golyó bágyadtan sugározta a tüdeje reménységét. És keresztbe vetett combján, gömbölyded hasa nyugodott professzionátus letétben, egy tömör aranylánc korlátjával, amely az egyik mellényzsebéből a másikba nyúlt.

- Köszönöm, - mondta a fiatalember s leült, szép zöld kalapjával a fején.

- Tehát Tardy Pál? Ez ön? - szólott a vezér érdeklődve.

- Igen, - felelte a fiatalember.

- No lássuk csak, - folytatta Nemény, szokatlanul türelmesen és diszponáltan a friss levegőben. - Lásuk csak, - ismételte mindjobban felmelegedve a hidegben. - Azzal kezdem, hogy úgy elvben, mint gyakorlatban a protekció barátja vagyok. Számomra ugyanis, ahogyan tudniillik én értelmezem: a protekció, a mi társadalmi szervezetünkben, a legsímább módja az érvényesülésnek, mondhatnám a létért való küzdelemnek, ha nagy szavakat akarnék használni. Továbbá, információ tekintetében is, megkímél minden utánjárástól. A felelősséget is áthárítja másra. Önt Szabóky Zsigmond Ráfél barátom ajánlja a *Keleti Bank*-ban való bizonyos speciális, merném mondani diplomáciai szolgálatokra, azokkal az ellentétes, sőt ellenséges érdekkörökkel szemben, melyek bennünket, gazdasági koncepcióinkban és terjeszkedésünkben meggátolnának Angórában és általában Kis-Ázsiában, ahol még lehet valamit keresni. Szóval Szabóky ajánlja önt s ez nekem elég. Én Szabóky barátomat, ön nyilván tudja ezt, a legkiválóbb emberek egyikének tartom nemcsak Magyarországon, de mindenütt az egész világon, gazdaságpolitikai értelemben szólván. Emberismerete, ítélete, egyszerűen megdöbbentő, ez így van! Tehát rendben van. Én következőkép nem fogom önt levizsgáztatni itten valami *curriculum vitae*-ből, vagy *cucurriculum vitae*-ből, ahogy Szomory mondaná, - jegyezte meg azzal az eltolódott és szellemtelen fölénnel, amellyel bankigazgatók aposztrofálnak nagy író-úriembereket, meglehetősen tájékozatlanul. - Szóval nem, kedves Tardy Pál, - folytatta, - nem! Mindössze egy kis részlet érdekelne, egy egész kis részlet, no nem mondom, hogy nem érdekelne! Az ön esete Szalánczy Mariettával. Ez az, ami érdekelne.

És egy nagyot fújt az ablak felé, felizgult nosztalgiásan.

De a fiatalember nem felelt. Ez a fura variáció, ez az egész rapszódikus átmenet legkényesebb magánügyére, mely a tolakodó kíváncsiságot leszámítva, semmikép nem tartozott ide, oly váratlanul érte, hogy meg sem lepődött miatta. Flegmatikusan elhárítván a kérdést, mintha nem is hallotta volna, látszólag arra várt, hogy elhangozzék térben és időben s nyoma vesszen. Nemény ült, várt, kövéren az aranyláncával, a perzsa sapkájával frigiásan s lefújva. A cigarettatárcáját is nyújtogatta a fiatalember felé, nyilvánvaló csábítással az intímusabb hangulatra, mint a ravasz bíró, ki a vádlottat csábítja.

A fiatalember rágyújtott és csendesen mint egy más világból, így szólott:

- Mégis szeretnék magamról beszélni, ha csak egész röviden is, - mondta.

- Tessék csak! Tessék! - felelte a másik csalódva és reménykedően.

- A háborús korszakról csak annyit, hogy négy hónapig feküdtem Vladimir Wolinskiben egy tábori kórházban, behavazva a haslövésessel.

- A vére ömlött közben! - jegyezte meg Nemény, egy nagyot fújva és szigorúan a hadvezetőség ellen.

- Nem mondhatnám, hogy ömlött, - felelte Tardy Pál - inkább csak megfagyott rajtam. Künn, az éjben, farkasok rágták a ponyvát, a barakk szélén, a hold alatt.

- Szép élmény! - mondta a vezér ironikusan, - nagyon szép élmény! De úgy látom, kiheverte.

- Meg se kottyant. Egész üde maradtam. Nincs semmi baj, - mondta a fiatalember.

- No hála Isten.

- Igen. Sok minden lepattan rólam. Egész hegyeket rázok le magamról.

- Egész volhyniai éjszakákat! - fokozta Nemény a beszédet, buzdítással.

- Ugy van! Egész volhyniai éjszakákat, kékre fagyva, csak úgy kihajítok az életemből, mint egy borsónyi jeget a pezsgős poharamból! - fejtette tovább romantikusan, egy keserű mosollyal.

- Szerencsés természet! - fújta a vezér, a frigiai perzsát még kacérabban behorpasztva a fején.

- Lehet! Nem tudom, - felelte Tardy. - Meg vagyok edzve.

- Látom.

- Engedje meg, hogy folytassam.

- Hallgatom. De ami igazán érdekelne, azt jeleztem már, - szólott Nemény, kötve magát s a combjait felváltva egy röpke mozdulattal a hasa alatt.

De ismét úgy tűnt, hogy a fiatalember nem is hallja e szavakat.

- Keleti kérdésekben - folytatta egyszerűen, egy második cigarettára gyújtva, - meglehetősen verzátus vagyok. Ismereteim nem úgy veendők a philológiai fantáziák értelmében, mint általában az orientalistáknál, hanem veendők gyakorlati értelemben, - ezt legyen szabad hangsúlyoznom. Hosszú évekig, még az sem igen ártott meg testi és lelki épségemnek, hogy Horeb tanár úr munkatársa voltam ama görög studiumok terén, melyek a *Periclés politikája* és *Democritos elmélete* című híres műveinek egyéni és kollektív tévedéseire vezettek. Mi tudjuk azt jól, amit e »nevető«-ről, o γελασίνος! - e bölcsről szóval Hippocrates írt, a mindenféle görög betegségeket s ragályokat tárgyaló könyvében. Mi tudjuk azt is, hogy Aristoteles szerint, jó Democritos mindenről gondolkodott, ami már fölmenthetne volna Horeb tanár urat attól, hogy ő bármiről is gondolkodjon. Azt is tudjuk, hogy Diog. Laert. 72 munkát tulajdonít a »nevető«-nek, s hogy gyönyörű ion nyelvezetét Cicero a Plátóéhoz hasonlítja. Az atomtan világában elmélyedve, Lencippusz nyomán azt is tudtuk rég, hogy tényleges alkat szerint van édes, van keserű, van meleg, van hideg, van szín, de valósággal csak parány és ür van, ezt tudtuk. Az empiria nagy elve szerint azt sem felejtettük el, hogy vagy semmi sem igaz, vagy ami igaz, az nem világos, és Horeb tanár úr csak ott tévedt, ahol mindezt fejtegetni kezdte, - a leglényegesebb pontokon, csekélység! Így kínlódtam vele betűtitan, rögeszmésen, talán hatvan, hetven éjszakán át s hajnalig, mindég hajnalig! az utolsó csillag eltűnéséig az égen!

- No ezt is kiheverte, - mondta a vezér, megadva magát, amint úgy látta, hogy itt türelmesnek kell lennie.

- Meg se kottyant, - felelte Tardy, - sőt! E nehéz időkben néhai Goldziher tanár úrral találkozáskor, éppen robusztus fizikumomra hivatkozva buzdított az ékírat tudományára s ezzel

kapcsolatosan egy dél-arábiai utazásra Hodejdából kiindulva, Szaná-án át, a szabaeusok földjére Maribáig, ahol Belkisz királyné élt, Sába királynője! s ahová Aelius Gallus óta, vagyis Krisztus előtt 24 óta, európai ember még nem tette be a lábát.

Nemény nevetett.

- Goldziher szerette az ilyet, - jegyezte meg, találomra való tájékozottsággal és fajközi elragadtatással.

- Igen, - hagyta helyben Tardy Pál. - De csak Abessziniába mentem, a fekete arcború falasa-zsidókhoz, amolyan egyszerű kis majálisra, amilyet Pali bácsi festett.

- No mondja csak! Még súlyosabb! - jegyezte meg a bankvezér, érdeklődve.

- Oh Istenem! - felelt, a vállát vonogatva. - Ezek harcias komák, ezek a falasa-zsidók, nagy fütykösbottokkal s akik foglalkozásszerűen üzik a mindenféle atrocitást. Mint aki nem vagyok zsidó, el lehettem készülve rá, hogy beverik a fejemet.

- Megfordított világ! - mondotta Nemény, elepedve.

- Szóval mint ál-zsidó *kudsi*, azaz szentföldi ál-zsidó, halálos transzokban éltem. Éjnek idején, nem egyszer, mikor holtra fáradtan a sivatagban, egy zsályabokor tövében megvonultam, hogy egy kicsit elszunnyadjak, sohasem tudhattam, kié az a két zöld szem, ami mereven rámtűzött a sötétben, egy pumáé-e vagy egy zsidóé? - igazán nem tudtam! De azért talán, ki tudja, még ma is ott volnék Ethiopiában, ha kedvenc tevé, a könyveimmel, jegyzeteimmel s egy rakomány elefántcsonttal a két púpja közt, le nem tapossa véletlenül, a jobb lábamról mind az öt ujjamat.

- Nem láttam, hogy sántítna, - szólott Nemény, a fiatalember megjelenésére emlékezvén.

- Egy csöppet sem, - felelte hiúság nélkül, - elmult, alig van nyoma e balesetnek a lábamon. Pár héttel később már táncolhattam volna akár a dervisekkel Egyiptomban.

Igy beszélt Tardy Pál. De micsoda mély férfiasság zengett itt, micsoda keserű dallamosság a szavából! Oly erősnek tűnt az egész ember, és mégis, ki tudja, mi titka élt itt, mint a seb, a lelke mélyén, finom redőkbe rejtve! Mert amint beszélt, elmosolyodva, s átszűrte iróniákon nagy életét a szenvedésben, hirtelen úgy látszott összetörtnek egy-egy pillanatra, így daliásan összetörtnek, mint egy úszóbajnok aki jön, még délcegen a szerencsétlen, miután átúszott egy tengert!

Egy harmadik cigaretta után nyúlt, a vezér tárcájában. S akkor, amíg rágyújtott, a szivarka s a gyufa lángja közé, Nemény gyorsan beékelte magát, bankvezéri stratégiával.

- Rendben van! Rendben van! - mondta szaporán - mindezt tudtam is nagyjában, amit ön itt elmondott nekem. Holnap lemegy az osztályba s átveszi hivatalát. Minden elő van készítve ottan. Maradna a már jelzett részlet, ha megengedi, Szalánczy Marietta! Remélem, ezt is kiheverte.

S most már nem engedett, hangban, hangsúlyban, intenciókban, nem! Most már szinte leszögelte a fiatalembert, egyenes ostromával, könyörtelen makacsságához. Mohón szíta a levegőt, két golyószeme kéken s elepedten nézett a homloka bolthajtásából, az asztrakán süveg alatt, mely féloldalt fordult a fején, mintegy Mekka irányában. S úgy tűnt, hogy elszorult tüdejével a lelke is elfullad, asztmatikusan, egy női lidérc után, akit ki tudja, hol ismert meg, hol látott, hol szagolt meg, micsoda bankvezéri lakomán, micsoda páholy mélyén, vagy jazz-band mulatságon, térdig érő szoknyában és rövid frizurában s amit nem tudott elfelejteni, szipákoló kívánságában!

- Mondja! Mondja! - ismételte, - mondja! Szalánczy Marietta, mondja!

- Mit mondjak? - kérdezte a másik rezignáltan.

Mert itt már nem lehetett kitérni többé, - úgy érezte ezt, elborúltan, nem lehetett! S ez itt mind hiába volt idáig, a sok beszéd és tudomány, jó Horeb tanár, Pericles politikája, a nevető Democritos s ami csak tetszik, ez mind hiába volt s Goldziher is a zsidó álmával, a sábai dinasztiaig, ez mind hiába, amint ragyogó ködökben, ott kettőjük közt, a Szalánczy Marietta karcsú fantomja megjelent!

- Azt mondja, - folytatta a vezér mohón - azt mondja, igaz, hogy maga elvette ezt a démont s hat hónapig élt vele?

- Igaz, - felelte.

- No nem lehet! Egy félévig csak?! Meg se kottyant, mondja! ez sem?! nem?!

- Oh az más, Marietta, az egészen más, - felelte Tardy Pál, egyszerűen. - Hogy meg se kottyant? Nem tudom, nem mondhatnám, - vallotta be.

És csendesen, csak levette a kalapját, szép zöld kalapját, csak amúgy szórakozottan, mintha nem is ide gondolna, szerencsétlen! A feje, a haja, tiszta ősz volt.

S akkor sokáig hallgattak mindketten.

A MIKÓI PÜSPÖK.

Ezekben a zord és zivataros időkben, Ulászló király éjjel-nappal a feleségét siratta s már soha többé nem vágatta a szakállát, mély gyásza jeléül. Körülötte sokan voltak, komor és mérges harcosok, akik állandóan páncélban s hegyes sisakban jártak, miáltal inkább valami merev csukákhoz, mint katonákhoz hasonlítottak. Aminthogy sok fegyverük és lovagtornáik ellenére, nem igen tudták megvédeni, sajnos, a kereszténységet. Különösen Moldvában s Havasalföldön patakokban folyt a vér, mikor a nogaji tatárok kis lovaikon, nagy görbe kardokkal, átjöttek a Prut folyón. S akiket le nem kaszaboltak az igaz Isten hívei közül, azokat elvitték rabszíjakra fűzve, mint fogoly-transzportot, a távoli hegyek közé.

Ekkor történt, hogy mathai János pappá szenteltetvén, már első miséjén föltette magában, hogy küzdeni fog, örök életén át, azon keresztények szabadságáért, akik a hitetlenek rabságában epedeztek. S találkozáván Franciaországban valoisei Bódoggal, aki régi jó barátja volt s lelki finomságokban hasonlatos hozzá, rögtön szövetkezett vele s megalapította a Szent Trinitárius rendet, a szerencsétlen foglyok javára.

János és Bódog elmentek világgá, szent hivatásukban. Életüket feláldozván, drága vándoremberék, szelíden csak mosolyogtak sokféle szenvedéseiken. Így például, bejárván távoli földeket, mikor éjnek idején, a sok számos kiváltott keresztényekkel éppen a tenger közepén hajóztak s a holdfényes sziklákat megkerülték volna, ijedten látták, hogy gonosz kezek lelopták a kormányt a hajóról. Máskor is csak a szélviharban vették észre az elhasogatott vitorlákat, mert ártatlan lelkük még csak gondolni sem tudott előzőleg az olyan pokoli vétekre, mely a sok keresztény népet a vad hullámoknak s a halak martalékának szánta! De Isten irgalma elvezérelte a hajót sértetlenül, a sziklák mentén. S vitorlák helyett, a bús utasok köntösei feszültek a szélben, igen előnyösen, az árbocokon. Mert mindannyiszor a veszély percében, János és Bódog, térdre borulva a hajó két végében, s a kereszttel a kezükben, legszebb zsoltáraikat énekelték Istenhez, dallamos tercekben.

Igy jöttek egy nap a tirreni tenger felől, Dalmácián és Szerbországon át, föl egészen Podoliáig, s innen is túl, Ukrajnán végig, a tatár kánságba. S amint így mentek a hegyekben, imhol vérező lábakkal s megkoszorúzza cserfalevelekkel, melyeken átderengett a glóriolájuk aranykarikája, egyszerre csak, az erdő szélén, egy juhnyáját láttak s egy olyan különös pásztort a nyájjal, amilyet sohse láttak.

A pásztor búsán állott a botjának dőlve, lehajtott fejével, de ez a fej egy kos feje volt. Emberi formáját elvesztve, vastag gyapjak borították a pásztor fejét és dús bodrokban lógtak az orrára s a füle fölé, ahol egy-egy szarva nyúlt elő, fésűs kos szarva, csavarra görbülve. A szeme is alig látszott s csak úgy tűzött elő, mint az állat szeme, sötéten, a sok szőrös kóc alól.

- Szerencsétlen! - kiáltották egyszerre János és Bódog e fürtelem előtt.

S miután keresztet is vetettek, szelíden megkérdték a pásztort tatár nyelven, merre van hazája, hogy ilyen rettenetes fejet hord a vállán, Isten képmása helyett.

De rögtön meg is lepődtek, amint a kosfejű igen bús hangon, de a legtisztább latin nyelven felelt:

- Az én hazám Magyarország, - mondta. - A székelyek földje az én hazám, amott messze, a hegyeken túl, ahol a nap nyugszik, - folytatta s már zokogott akkor. - Nevem Ilosvay Pál s a mikói püspök voltam.

- Uram irgalmazz! - mondták a két szentek, álmélkodva.

- A pogányok elhurcoltak, - mondta tovább a pásztor, - s mivel, a sok kínzások ellenére, szent hitemből nem engedtem, végre a homlokomat megnyúzták s a kolompos kos fejbőrét húzták rám a meleg vérével azon frissen, hogy az állatról levágták, püspöki süvegem megcsúfolására. Azóta oda is nőtt a fejemhez, - sóhajtotta. - S így őrzöm mostan tatár gazdám nyáját, - fejezte be alázatosan.

De János és Bódog felkiáltottak, a pásztort ölelgetve:

- Örvendj, Pál! Örvendj! - mondták egyszerre, mert finom lelkükben oly hasonlatosak voltak, hogy egyféleképpen érezvén, mindig egyfélét mondhattak. - Mi kiváltunk téged tatár gazdától, - folytatták szelíd együttesben, - mi kiváltunk, ha addig élünk is! - fokozták az örvendezésben. - Hazamégy te Magyarországra, püspöki székedbe! - hirdették az erdő szélén, a fényes alkonyatban, mely leszállt.

De akkor a pásztor, csendesen, elhárította őket. S elsimítván a sok kusza gyapjúsálat állati homloka fölött, két emberi szeme, két gyönyörű kék szeme megjelent, a megbékülésnek és szenvedésnek oly lágy és lezajlott tekintetével, hogy e megváltók, egymás mellett, csendesen térdre ereszkedtek. S így nyúltak egyszerre s gyorsan a pásztor keze után, amit ez feléjük nyújtott, miközben szelíden még beszélt ez egyszer:

- Köszönöm barátaim, de ez már késő s én nem megyek többé. A lelkem amúgy is rég elszállt oda, ahová bús testem hasztalan követné. Az én földieimben, sajnos, nincs se áhitat, se megértés kellőképpen ahoz, hogy a homlokomon meghatva lássák e kos fejét, ami a vértanuságom koronája. Alkalmasint csak gúnyolnák ezt rajtam. Viszont ahoz már gyöngé vagyok s túlsokat is szenvedtem, hogy még egyszer a késnek tartsam a fejem. Ugy hát isten veletek. Ti csak menjete békével s hagyjatok a sorsomra engemet. Hadd teljék be rajtam az Ur akarata.

Ezeket mondván, összeterelte a nyáját s eltűnt az erdő sűrűjében.

GÖRÖG MESE.

Diomeia kapujánál, gyönyörű villájában lakott a hajdan oly szőke Pulka s minden csütörtökön, alkonyatkor, vendégeit fogadta. Hatvanadik tavaszában már nem volt egészen üde nő, de hallatlan művészetével s gyönyörű festékeivel ki tudta javítani az idők sérelmeit még a keblei körül is, s vissza tudta varázsolni ovális arcára az ingatag szépséget. Hasonlóképpen a barátnői, névszerint Aloé, Lais és Myrthé sem voltak már gyermekek, de sőt költői nevük ellenére talán még idősebbek is Pulkánál, közel a hetvenhez selyemszandáljaikban, amint feljöttek a márványlépcsőn, fehér pávák között, az ilyen csütörtöki napon. De olyan kedvesek és kecsesek voltak tanagrai formáikkal és barázdabillegető mozdulataikkal, hogy még mindig ők vonzották Athénben, ők négyen, a közéleti nevezetességeket.

Igaz, hogy a gunyoros Cleobulos, a zenei Clonas, a bölcs Xenophanes s a lírai Bacchylides, alighogy megérkeztek s helyet foglaltak a vendégek között az amphitalamusban, rögtön jelezték vonzalmaik platonikus voltát s elandalogván a multak szép emlékein, finoman megállapították mindenféle csipkedésekkel és iróniákkal, hogy most már e hölgyekkel csak csevegni lehet a trójai háborúról és azontúl, jó éjszakát!

- Biztos ez? - kérdezték egyszerre s látszólag vidáman Pulka, Aloé, Lais és Myrthé imádandó kacérsággal, mint négy nádszál, ami egyszerre hajlik meg és susog a szélben.

De a lelkük mélyén nagyon szenvedtek s csak azért szaladgáltak az amforákkal és öntögették a szagos bort, hogy a fájdalmukat leplezzék, mert mind reszkettek finom kis testükben s a könnyeiket morzsolták a pilláik alatt.

Ilyenkor a bölcs Xenophanes, legott néhány vigasztaló bölcsességet mondott pyrrhoni aforizmákkal vegyesen, míg Thespis, drámai költő, aki ötödiknek érkezett e társaságba, a lantját kapta föl s egynémely szép részleteket dalolt az Odysséiából, ami viszont egy hatodik vendégnek, szirakuzai Cinothének tetszett, amennyiben ez a Homér kiadója volt.

- Az én vigaszom, - szólott Pulka, míg a húrok pengtek a lanton, - az én vigaszom, hogy oly sok szeretőm volt Epirustól Aethiópiáig, mindenütt a világban. Soha el nem fogom felejteni hű férjemet sem, aki költő volt Judeában... De vajjon mit tehet egy költő, ha a feleségét egy zsarnok szava szólítja el a világ másik végére! El kellett szaladnom Ninivébe, ahol idomított kecskebakokkal táncoltam a holdfényben minden este, egy babyloni jazz-band hangjai mellett.

- Ama számosak közül, akik szívemet bírták, csak rhegiumi Ibycust említem, aki szintén költő volt, - jegyezte meg Aloé, szerényen. - Mert a többi is mind verseket írt ugyan, de az már egy se volt költő.

- Én nem mondok senkit, - vetette közbe Lais csendesén. - Nem érdemes, igazán nem érdemes... Ha azt mondom, mind hálátlan volt, már meg is mondtam, hányan voltak, igaz?

- Ha a nő elítélné a hálátlanságot, - felelte Myrthé, - melyik férfinak lehetne megbocsátani ezen a világon? Ó Istenek! csak mi nők tudjuk azt, mit szenvedünk olykor egy-egy keserű kedvesünktől! Pythagoras például mindig azzal kínozta, hogy egyedül az övé legyen. Merthogy ő kitalált valami tantételt! Azért volt olyan büszke!

- Pitinek nem volt igaza, - magyarázta Xenophanes, a bölcs. - Az olyan ember, aki egymaga kívánná bírni a nőt, olyan volna, mint aki a közjót megzavarja. Éppen olyan volna, mint aki a nap világából ki akarná zárni a többi embert.

Ekkor Thespis egy utolsót pengetett a lantján, énekét befejezván. Hosszú keze, mint az elefántcsont hullott alá, a húrok mentén, fehérén. Kívülről kocsizörej hallatszott. Egy ürge talyiga állott meg, két gyönyörű öszvérrel az atrium előtt. S már be is léptek Damias, Porinos és Antimachides illusztris műépítések, miután a gyeplőket az egyik oszlophoz kötötték.

- Búcsúzni jöttünk, - mondta vastag hangján Antimachides, Pulkához fordulva, - mert ép utazunk Itáliába, új építkezéseinkhez. A joniai partokon már vár a gályánk felszerelve!

- Oh Istenek! - sóhajtották a hölgyek.

- Hermesre mondom! - csattant ki Antimachides, - kissé meg vannak azok akadva ottan, azok a jó emberek az ő városukkal, amit alapítottak!

- Róma! - mondta Xenophanes, fitymálón.

- Építeni nem tudnak s egy másik nagy hibájuk, hogy asszonyaik sincsenek. Sürgősen nőkre van szükségük, mert különben megőrülnek ezek az alapítók! - magyarázta a művész s felhajtott egy nagy kehely bort, egy ünnepi mozdulattal.

- Róma! - ismételte Xenophanes még lenézőbbben és nevetett.

S akkor, másodszor is, színültig megtelt minden serleg, amint Pulka s a többi hölgyek szüntelenül töltötték a bort. Egy szavuk nem volt e hölgyeknek, egy hangjuk, semmi, csak a szempillájuk rebbent mint egy jel, amint összenéztek villámló tekintetükkel végtelenségek fölött, melyek megértően hajlanak össze, mint négy csúcsa egy hegynek. S amint Pulka elsőnek kiosont és eltűnt a rózsafüzérek között, a többi három mind kiolvadt utána selyemszandáljában s szaladt le a lépcsőn, a fehér pávák között. Künn, egy pillanat alatt, leoldották az oszlopról a gyeplőket, mint ahogy az övüket tudták leoldani hajdan! S felkapva a talyigára, mint fecskefészekbe így négyen, már vágattak is az éjszakában, a tenger irányában, a gálya felé, Rómába!

A SZENT TÖVIS LEGENDÁJA.

Ezekben a régi időkben, amikor gyakran jöttek zarándokok és kegyes barátok a Szentföldről hazafelé, a berzétei kastélyban Bernay Krisztián élt magányosan Klári leányával, aki amolyan magasranőtt hajadon volt, látszólag sovány, holott titokban telisded hússal, a gyönyörű formáiban. De olyan sápadt volt szegény, hogy az borzasztó, és esténként, a szellős terasz oszlopának dőlve, a nagy távlatok előtt, hegyek, szirtek és kék ködök előtt a végtelenben, mindig csak sírt és csak sírt a hosszú arcának könnybeázásával és az orra alatt egy rézsútos kis piros gilisztával, ami a szája volt.

Az öreg Krisztián, a kőoszlopok között és a sok egérrel s patkánnyal az éléskamrájában, nem igen volt már vidám ember akkor, s le sem szállhatott már alkonyatkor az erdős útszélekre bús-szomorú vásárosok közé, hogy egy kicsit megcibálja s megdézsmálja őket, mert a combja már nem bírta a nyeret s az alsó lábszárait is inkább pólyában hordta, olyan csúzos volt szegény. A lányát sem igen kérdezte, hová sír el a világba, holott búsult miatta s úgy nézte a könnyeit, elcsodálkozva s szótlán, mint aki soha nem sírt életében s nem ontott egy fiakönnyet még gyerekkorában sem.

De egy este, mégis, amint jött fel az udvarból két vastag bot és két nyurga agár között aki morgott, egy csendes árny követte a falak mentén s a tornácon át a mécses irányában, mely a küszöb felett, egy vasláncon lógott.

Egy másik mécses a szobában, a kék lángja remegésével Klári előtt égett az asztalon, mint egy kék lepke, aki leszállt az asztalra, mint egy kertbe.

- Itt van Perényi! - mondta az öreg s egy nyaláb fát tett a tűzre. - Itt van Perényi Galileából, - ismételte s még rakott a tűzre.

A két agár legott elnyúlt a kandalló előtt. Krisztián is leült oda közéjük.

- Úgy jött a hegyeken át, a hegyeken át, - s még egyszer mondta, - a hegyeken át!

S a lábát nyomkodva, egy nagyot sóhajtott a hegyekre, messze, magasra főlőhajtott a hegyekre s aztán elaludt a székben, mint egy dísz tárgy a két agárral s egy sercegő fatuskóval, ami ég.

A leány felpillantott a kék mécses mellől, a nagy szobában.

- Te vagy az a Perényi, Galileából? - kérdezte meglepődve.

Mert csak egy olyan kolduló barát volt, rongyos csuhás és fáradt, amelyet sokat látott a fenyő-erdőkben erre. Csak éppen hogy fiatal volt, és alázatos volt, olyan alázatos, hogy beszélni is alig mert. Csak lassanként térdre roskadt s a két karját kitárta, mint egy szent.

Az asztal mellől akkor, elnyúlt testével fekete bársonyban, a leány feléje hajlott.

- Valami jó hírnökség ez? - kérdezte.

De az öreg horkolt a tűz mellett, az agarak szuszogtak s a barát nem felelt. S akkor még közelebb hajolt hozzá, szűzi sápadtan, egészen a szeméhez.

- Te nem tudod, milyen boldogtalan vagyok, - mondta egyszerűen és sírt. - Attól vagyok boldogtalan, hogy ilyen magányos vagyok és üres a szívem, - ezt mondta még és még jobban sírt.

S akkor a barát, egyszerre csak, egészen elébe hullott és a homloka a padozaton, két vékony selyemtopánhoz ért.

- Én elmentem Bethániáig, - dadogta, - a szent falvakon át, Cédron völgyén végig, Krisztus fájdalma után! A földön csúszva mint az állat, a fogammal ástam a követ, hogy megtaláljam a lába nyomát, mert a körmöm vérig tört le már!

- Oh, mondd csak! mondd csak! - lihegte a leány.

- Várj! - suttogta elragadtatva s valami marcangoló titokra készült, elfúlt hangján hogy bevallja.

- Egy hajnalban végre, Gethsamane táján, egy fügefa gyökerén a mélyben, egy tövist leltem a szent koszorúból, - harsogta, felzokogva!

És remegőn leoldott a csuhája szegélyén, egy hosszú, száraz ákactövist.

És akkor csak egy pillanat volt amint a leány a tövis után nyúlt a fehér kezével, amint leste, várta, amint elkapta végül, egy kis sikollyal mint a madár, a hangtalan szája sóhajával, amelyen a fogak éle látszott. S alig egy kevés vére serkent, mikor a falnak tapadva, magába szúrta a felszaggatott bársony alatt, izzón és lágyan a meztelen húsába, egészen mélyen a hal melle alatt. S ujjongva rögtön, megindult, megindult a szellős tornácon át, lobogó hajával egyenest az éjnek, ahol a fenyőerdők felett a végtelenben, a csillagok mind fénylettek és röpködtek, mint a lepkék, melyeknek az égen van a kertjük.

De mikor a reggel, legszűzibb kezdetében, távoli tüzeit bontogatta a nap előtt, mely a fenyvesekbe bújt, mégegyszer látta a barátot, aki búcsúzott, hogy menjen.

- Add vissza! - szólott Perényi forrón.

- Itt van! - felelte az oszlopnak dőlve, a meztelen mellével, amelyen felszáradt vére fénylett.

A barát karja kinyúlt a tövis után, a bal emlő irányában, de rögtön meg is állt az útközben, megremegve.

- Már nem szabad, hogy hozzád érjek, hogy kihúzzam a melledből, - vallotta be. - Már nem vagyok tiszta és vétek nélkül, - mondta még és sírt.

És csendesen akkor, elment a hajnalban s eltűnt a sok fenyők között.

KISMAMA.

Berzencén szálltunk a vonatról s Manóka rögtön szaladt előre, a kijárat felé, mint aki otthon van itten és ismeri az utat. Manóka kilenc éves volt, én nem egészen tizenhat ezen a gyönyörű nyáron. Hoztam a bőröndöket, a Manókaét is a két kezemben, s egy sárgakockás pléd volt átvetve a vállamon, hősiesen. Így jöttem csendesen és büszkén az erőmtől, súlyos parasztok között a kis állomás mentén, Manóka után.

Künn, két ákác között a porban és a fényben, óriás fehér felhők alatt a kék égen, a kocsí várt magányosan egy pirosdolmányos kocsissal, igen magasan a bakon, mint egy bálvány. Mire odaértem, Manóka már benn ült a kocsiban. Én is beszálltam a két bőrönddel s a pléddel a vállamon és mentünk. Nagy porban mentünk a piros kocsissal, a kék ég alatt fehér felhőkkel, s mindenféle falusi állatok szaladtak és menekültek két kis lovunk előtt, megriadtan s keresztbe az úton. Jobbról s balról az árkokban sárga víz volt, telehintve fehér kacsanépséggel, mely lágyan úszkált, sűrű mosakodással, még távolabbi árkok és gödrök felé, a fényben. Kis házak sorakoztak gömbákácok mögött, a fapadló mentén s bús férfiak álltak mindenféle magyartalan cégtáblák alatt a boltajtókban, ahonnan mint egy más világból bámultak rám izraelita szemekkel s nézték a port a négy kerék nyomán.

- Mihelyt kiérünk a faluból, - magyarázta Manóka, - mindjárt otthon is leszünk, sárdi pusztán. Meglátod, milyen szép nálunk és kismama milyen aranyos!

- Óh, biztosan, - feleltem alázattal.

Alázattal, mert e berzencei tájban itten, ahol Manóka otthon volt, viszont én idegen voltam, hirtelen a minimumra olvadt minden úgynevezett fölényem. E kék ég alatt, fehér felhőkkel s a piros kocsissal, ami mind Manókához tartozott, a bámuló boltosokkal a küszöbön a magyartalan cégérek alatt, ami mind az ő presztizsét növelte, a sárdi pusztával és kismamával a horizonton: egyszerűen meg kellett hogy semmisüljek szegénydiák öntudatomban. Minél büszkébb próbáltam lenni a szívemben, annál siralmasabbnak láttam másodrendű helyzetemet. Minél komolyabban vettem, vigasztalásképpen, tanítói küldetésemet, mint egy apostol munkáját, e zsenge fiú mellett, annál keserűbben éreztem, milyen korán kezdtem a szegénységemet. De nyár volt, kék ég volt egy piros kocsis árnyékával aki hajtott, vakáció volt s gurultam egy kis sárga kocsin, gémeskutak mellett sárdi pusztára, vendégségbe, - bizony még örülhettem! Aminthogy örültem is, nem tudom miért, de örültem a lelkem mélyén az egész világnak s az életemnek. S hirtelen föllelkesülve, már alig fértem a helyemen, a tizenhat évemmel!

- Ez mind az enyém! - kiáltottam, jobbra-balra mutatva, a végtelen rónák fölött s a távoli tanyákon át.

- Ez mind vallásalapítványi föld, - felelt Manóka kissé meglepődve e szokatlan vidámságon, de e jogtalan birtokláson is.

Hát törődtem e cáfolattal a ragyogó egek alatt, ahol egy gólya is repült tárt szárnyakon s kinyújtott sárga lábakkal, mint egy tükrön át.

De a kocsí lefordult, két répatábla közt, a dűlőre. Egy ökrösszekér hajtott előttünk, annak elébe vágunk egy rövid félkörrel a répaöld szélén, két sor zöld növény között.

- Kár a sok szép levelekért! - mondta Manóka szakértelemmel.

- Nem árt az annak! - felelt a kocsis félvállról, alig megfordulva.

S ekkor, hirtelen, jegenyék mélyén s a kert fái között, már a ház látszott, fehérén, lombosan s a sok zöld között rózsafejek piros pettyeivel. Egy kémény is füstölgött, egy kolomp is csengett legelésző juhnyájak felől. S amint a kocsi már befordult a kertbe s a terasz alá kanyarodott, egy fiatal nő tűnt föl a lépcsőn s integetett a vadszőlőlombokok alatt, sárga rózsák mellől.

- Kismama! - kiáltotta Manóka s úgy ugrott le a kocsiról s úgy vágta oda a fejét a fiatal nő mellére makacs dörzsölgetésekkel, mintha beléje akart volna bújni.

Én is leszállottam, a két bőrönddel és a pléddel.

- Segíts csak Manóka! - mondta kismama valami vékony kis hangon, mint egy madár hangja, hogy alig hallatszott a térben.

S a kezét is nyujtotta felém, amit hódolattal megcsókoltam, de valami tökéletlen érzéssel a sok gyűrűje miatt, ami mind az ajkamhoz torlódott. Rögtön úgy szerettem volna ezt a kis kényes kezét a kezemben, dísz nélkül, puhán és melegen, mint egy piskótát, amit megehetek. Mert az első pillanatban már, ezt meg kell vallanom, első szavával, első mozdulatával elbűvölt ez a fiatal nő engemet, igenis ezt meg kell vallanom. S amint még rám is nézett, vagy inkább megnézett engem, két kék szemének valami fürösztő, valami szelíden gúnyos tekintetével sokféle jóindulatokon és szimpátiákon át: boldogságos zavaromat szinte a szédülésig fokozta.

Alig volt egy arasszal magasabb kismama Manókánál, s látszólag oly idegen s oly távoli mellette, oly karcsú és nyúlánk a szűzies formáival, oly szőke a kék szemével s oly kék a szőke fejével, hogy e korai anyasága, naív gondolataimban, nem tudom micsoda konfúziónak tűnt. Könnyű fehér batisztruha volt rajta, egy kék szalaggal a derekán, mely lengőn lenyúlt s odatapadt időnként olyan testszínű selyemharisnyákra, hogy a két lábszárát, finom hajlatával, meztelennek hittem. Már a nevemet is elfelejtettem, mikor be akartam mutatkozni.

De kismama kisegített, könnyedén, finoman, olyan meglepő készséggel és jártassággal fiatalos zavarok felett, mintha reggeltől estig ezt gyakorolná az emberek javára.

- Óh tudom, tudom, - mondta - Torda Jani hogyne! a fiam tanítópajtása, a híres Jani, aki már tanár is lehetne az egyetemi osztályban! - így mondta kacagva, miközben felszaladt a lépcsőn, a lengő szalaggal, rövidszoknyásan s Manókéval a karján, aki még mindig csüngött rajta.

Pirosra főve hallatlan boldogságokban, jó szagokban, vadszőlőlombok árnyékában, megfoghatatlan kontaktusokban egy új világgal, új atmoszférákkal, amit a sárgarózsák füzére a terasz alatt, valami citromokkal teli álommá varázsolt: bódultan jöttem, a nyakkendőmet igazítgatva, mint legfőbb gondomat, a gallérom körül, titkos s makacs törekvésekkel, hogy valamit javítsak magamon. E perc gyönyöre ellenére, még azon az áron is, hogy elveszíthetem, csak arra gondoltam, bár újjászülethetnék! Hol voltam itt, egy pillanat kábulatában, micsoda mélyén annak az emberi kétségbeesésnek, mely elgurulván a lelkiismerete fagyasztó józanságán, tetőtől talpig átformálná magát egy hiúsága kedvéért! Sajnos, azon gyűrötten s rendezetlenül, önönmagamba faragva jóvátehetetlenül, a csontjaimba s a húsumba öntve, mint az ércbe, már le kellett ülni az uzsonnához, egy színes abrosz és színes csészek elé, melyek fölött kismama mintegy hirdette ragyogó szőkeségét, apró kenyérszeleteknek vajjal való beburkolásával s amelyeket bőségesen osztogatott, angyal az égből, aki leszállt! Szégyeltem enni, szemlesütve, a nyakkendőmön babrálva egyre, miközben a kék szemek delejét úgy éreztem magamon, hogy szinte megsültem benne. S remegve vártam a hangját is, mely meg fog szólalni rögtön, mindennek tetejébe!

Holott nem, jó Isten, egy szót se szólt, de micsoda hallgatása volt ez csendes falatozása közben, kávészürcsöléssel, micsoda sybilla némasága, súlyos tartalmakkal teli s amit el kellett

viselnem! Az ilyen szédületes percek s belső hullámzások szülik rendszerint a legsilányabb s legbadarabb képzeteket az ember agyában, amint vesztét érezvén, a gondolataiba menekül. Ilyenformán már rég el is felejtettem, hogy külsőmben szebb s ragyogóbb legyek s legjobb szerettem volna egy egyszerű kis vajaskenyérré válni magam is, ahogy az nyomtalan eltűnik a világból. Mégis, ez érzelmi átmeneteket ugyanaz a remegő kézmozdulatom kísért, amellyel még az imént, az inggallérom körül, nemesebb ambíciókért küzdtem, eredménytelenül. A nyakkendőm nyilván már a hátam közepén lehetett, mikor kismama, a bodrait kuszálgatva végül valami játékszerfésűjével, szerényen elment az asztaltól, mint aki nem akar zavarni. Óh Istenem, hogy nyujtottam volna utána, térdreesve, a két karomat, evangélikusan! De már lement a lépcsőn s alighogy visszanézett, valami félpillantással mégegyszer, amit annál kevésbé értettem, hogy olyan világos értelme volt. S a fésűjét is láttam, szótlan zavaromban, hogy ezt itthagytá az asztalon.

- No, úgy-e, hogy aranyos?! - mondta Manóka vajtól ragyogó szájjal, - te enni se tudtál miatta, igaz? Mindenki így van vele, aki látja. Olyan bűvös, olyan bűvös!

Egy percre hallgatott, eltűnődve a jelzőin, a »bűvös«-ön, ami tetszett neki nyilván.

- No de most uzsonázzál! - csattant ki hirtelen s oly lelkesen, oly meglepően kedvesen, drága gyerek, hogy ez tisztára az anyja hangja volt!

Visszanyervén önmagam, fiatalos fölényemet is e barátságos fölhívásban s abban a pár szóban, amit e fölhívásra feleltem, a lelkemen hirtelen valami lágy derű vonult át a vadszőlők függőnye alatt, színes csészém előtt, a hűvös árnyékban. Rögtön, e megszokott kettesben Manókéval, be is pótoltam szigorúan amit elmulasztottam s a negyedik fordulónál, minden tér- és időbeli veszteségem ellenére már utól is értem tanítványomat, egy ötödik vajaskenyér előnyével, melyet teológusan, a tejszínes kávéba mártottam.

Nem volt ez itt, izzó kamaszvoltom dacára, egyszerű falánkság vagy durva nagyétűség, ha már meg kell magyaráznom. Mint általában az ilyen magamfajtájú diákok, akik időelőtti küzdelmeikben valahogy zordabban kezdik az életet, s az átlagos szemléletnél sok mindent komolyabbnak látnak, úgy magam is, harci tudatomban, bizonyos egyetemes komolysággal hálóztam be magamnak a lét egész komplexumát. Szegénysorban kerülve a tudományos pályára, ami azt jelentette, meglehetősen illogikusan, hogy a legtündöklőbb példaadásra vagyok kötelezve, bizony nem mehettem árnyalatokra s minden egyebekben abszolút érzelmű voltam. Korai felismerések s megérzések keserű állomásokon, melyeket a szerencsésebbek messze elkerülnek, keményen kibontogatták bennem az energiák minden fonálát, minden irányokba, s rigorózus lelkiismeretem, úgyszólván egyenlő porciókra adagolta szellemi és anyagi világom minden élményét s tüneményét, amit megismernem adatott. Mintahogy csakugyan a leg-ritkább, a legkitünőbb tanuló voltam, a híres Jani a piaristáknál, aki már tanár lehetne az egyetemi osztályban, ahogyan kismama mondotta, azonképpen érzéki tulajdonságaim is, tiszta harmóniában voltak erkölcsi kötelességeimmel. A kora reggel Titus Livius-a, ha el is felejtette velem az ebédidőt, viszont egy terített asztalhoz, ha ütött az óra, ugyanazzal az elszánt komolysággal ültem, mintahogy a könyveim vonzottak, olthatatlanul. S amint egy-magam sok mások helyett tanultam, úgy ettem is más öt helyett.

Holott most, megvallom, a letarolt asztal, a kiürült kávé- s tejmedencék előtt, a falusi uzsonnák túlzott rakományának e destruált bőségszaruja előtt, valahogy úgy éreztem, homályos sugallatokban, hogy fiatal állkapcsommal, s a gyomrom vasfalával, perfid ellentétben vagyok lelkiállapotommal. Anyagi üdvömmön túl, mely jóleső vegyi folyamatokkal, az emésztés könnyed munkájába fogott, fegyelmezett önbírálatom aggódva jegyezte, kismama idézgetésével, ama lelkítünetmények hiányát, melyekről ifjú értelmem tudott. Hát nem illett volna inkább elbúsulnak lennem, étvágytalannak, reménytelennek, ez első szerelmemben? Hát nem úgy kellett volna inkább, hogy újdonsült szívemmel, megsebzetten, valami benső zokogásba

füljak, ez első nő szent oltára előtt? Szerettem és akartam szeretni, minden szenvedésre készen, a tizenhat évemmel! Szerettem és akartam szeretni azzal a resignált hősiességgel, elmélyedéssel, szenvedélyességgel, amit a sorsom mértékének láttam az egész vonalon. Próbáltam is rögtön, benső alázataimban, bizonyos melankóliákat. De akárhogy erőlködtem, csak nem tudtam szomorú lenni!

Akkor mi is, *re bene gesta*, lejtöttünk a kertbe, s a sok fa előtt, madárfészek titkával a lombjaikban, sárga méhek láttára, mint röpködő aranyfoltok a fényben, a rózsák mélyébe furakodva, már-már azon voltam, hogy a pajtási csevegés formájában természettudományi magyarázatokba kezdjek és kitárjak mindenféle titkokat s csodákat a jó Isten képeskönyvéből Manókának, mikor ez a kedves fiú, ismét kismamára terelte a beszédet. Mert gyermeki rajongása ép úgy szárnyalt, permanens vonzódással, e fiatal nő kékszalagos fantomja körül, mint ahogy az én szívemet cirógatta a ruhája fodrával.

- Óh, kismama, - mondta, - nem fog zavarni semmiben, meglátod. Nem szeret se sétálni, se kocsikázni, igaz.

- Mit szeret? - kérdeztem, olyan közönyösen, hogy minden szó fojtogatott. - Csak azért akarnám tudni, hogy én sem zavarjam véletlenül, - tettem hozzá alattomosan.

- Amit szeret! Amit szeret! - ismételte sűrű vállvonogatással s habozva, hogy megmondja-e?

- Amit szeret?! - biztattam, a saját szavain taszítgatva előre, - no, mégis, mi az amit szeret, mondjad!

- Fürödni szeret sokat, - vallotta be enyhén, azzal a lappangó szemérmességgel, mely e gyakori fürdőzés képsorozatából még közelebb hozta azokat a kis intímus részleteket, amelyeket rejtetni akart.

S ezek a kis részletek, kis vétkezések s födetlenségek, fölajzott víziókban úgy hatottak, más-más irányokban ugyan, de egyformán hevesen fiatal lelkünkre így egymás mellett s egymástól megbolygatva, hogy leplezni kívánván, méginkább bevallottuk őket, hallgatag méltóságunkkal. S a fürdőház képzete, mint egy titokzatos akvárium, korállal, gyöngykalypákkal, sellőkkel, mint egy mesebeli tó egy magányos hattyúval, úgy vonzott! Akaratlan kerestem az utat, a kert ösvényein át, mely a zöld vizek e tündéri medencéjéhez vezet s aggódva kutattam emlékeim között, Manóka régebbi leírásai után, a nyomravezető fonalakat e templomi épülethez, a sok bokrok s fasorok labirintusán. A tiszta vágynak olykor, a maga kivonatos mivoltában, van valami fizikai delejessége, mely úgy vezeti az embert, szinte ösztönein kívül, mint ahogy a vak megy egy biztos kísérettel. Hirtelen, néhány nárciszbokor s viruló székfű-csomók sövénye mögött, füvekbe roskadt két fehérkő lépcsőjével, ez már a fürdőház idilli négyszöge volt, a tetőzetéig zölden, a dús repkény alatt, mely falait befutotta e kert végi magányban. Egy tágas kőküszöb nyúlt be messzire valami zöldes félhomályba, mint egy zöld mélységbe, ahonnan hűvös fuvallatok szálltak s egy-egy törpe kisajtó nyílt e barlangban jobbról s balról egy-egy kabinba, a medence felett. S az egyik ajtószárnyon, félig nyitva, kismama fehér batisztruhája lengett, a kék szalag árnyékával a medence tükrén. S rögtön, a hangja is szólott, ahogy a lépteinket hallotta a kavicson, egy fokkal még üdébb hangja, amint nyilván, a vízben lehetett.

- Te vagy az, Manóka? - kérdezte, mint egy messzi madár egy nádas sűrűjéből.

- Én, kismama, igen! - kiáltotta vissza a fiú, szinte ugyanazon a hangon.

- No nézd csak, a fésűmet az asztalon felejtettem, ha lehoznád te, vagy talán Jani pajtás, ha olyan kedves akarna lenni!

- Jani pajtás! - kacagott Manóka, elbűvölten e címzésen, - no, hozza te, - mondta felém fordulva, nekem engedve át e megbízatás dicsőségét.

Szaladtam a fésűért, már hoztam is lihegve s Manókát kerestem tapintatosan, hogy neki adjam át. De már akkor a fiú is fürdött nagy vigassággal, zuhatagos vizekben s félénk szólítgatásomra kismama tűnt fel, borzongva s szégyellősen a kabinajtóban. A ruhájával a foga között, mint egy függönnyel ami eltakarta, csak a két vállának lágy hajlata látszott a zöldes homályban, két keskeny válla, mint egy kisleányé, de oly üde s csillogó a fürdő után, egy-egy vízcsepp harmatával. Alig bírta elvenni a fésűt, amint a ruháját teregette magán. Gyorsan mondta: »Köszönöm!« a maga legvékonyabb hangján s már el is tűnt, egyetlenegy mozdulatának oly hirtelen rugalmasságával, mint ahogy egy gyík tűnik el.

Meddig tartott ez, mit jelentett, nem tudom. De amint visszafordulva, remegő szívemmel lejöttem a lépcsőn s megindultam: a kert, a fák, a rózsák és a méhek, az egész nyári délután elborult előttem. Az egész életemből e percben, kismama kacérságából, őszinteségéből, fondorlatosságából nem sokat értettem. Ami fény csak lehetett a világban, ez mind úgy tűnt fel, valahogy befelé vetítve a lelkem sugárzásába s úgy jöttem megnőve, felavatva, megkoszorúzva, nem tudom micsoda dicsőség skarlát rózsáival! Elzsibbadt érzékeim nemcsak hogy nem sugalltak egyetlenegy rút gondolatot, de tiszta szívemmel, időn s világon kívül, oly tündöklően eszményivé fokoztam fel kismama formáit csillogó vállaival, hogy tanagrai meztelensége már-már az égbolt fehér felhőin gurult tova, mint fehér párnákon, örökre elérhetetlenül!

És csak mentem és csak mentem s már a kis dülön voltam a répatáblák között, és már az országúton voltam, egymagam a porban! És a rétek mentén, gémeskútak alatt, mint évszázados multakból tért vissza víg érkezésem emléke az imént, mikor felkiáltottam a kis sárgakocsi bőrüléséről: minden az enyém! Oh, mi az enyém, mi lehet az enyém?! kértem megriadva és csak mentem elveszve a térben, egy-egy tanyai komondorral a sarkomban, egy-egy parasztszekér vándorlásával, amint eldöcögött mellettem. És csak mentem és csak mentem s már-már visszarogytam szegénydiák öntudatomba, lelki himnuszaim elhalkulásával. Semmi sem szűnt meg bennem mennyei gyönyöreimből, mindössze önmagamat találtam meg előttük, bús sorsom fonálára fűzve s ami nem enged feléjük. És csak mentem, és csak mentem, egyazon lendülettel, ahogy elindultam, csak egy más irányba, ahogy egy hegyről szalad le az ember, a boldogságnak másik oldalán. S már Berzencén voltam megint! mióta! s csak mentem az árnyékkal a gömbákácok alatt, a fapadlón, az árkok mentén, a szagos boltajtók mellett, ahonnan már nem nézték többet lézengő izraeliták keresztény vándorlásomat. Mentem és csak mentem s a lelkem mélyén bús örvendéssel vetettem magamat, árnyalatok nélkül, abszolút érzéseim elé, melyek fiatalos viharzásomat szigorúan lezárták, naív erkölcsiségem mérlegén. Az életem szomorú horizontján, mint zord falak torlódtak kötelességeim a példaadás mártíromságával, százféle lemondásával, kárvallásával, könnyhullajtásával olyan szemekből, Uram isten, melyek a fájdalomra még mosolyogni tudnak! Minden az enyém! Hogyan! Semmi! Szabad azt, lehet azt, szeretni, híres Jani, szegény tandíjmentes, aki voltam! Óh a nő! rebegtem, kismama! S rögtön feleltem: Micsoda!! A Manóka mamája, egy anya, egy szent! És holtra fáradtan, már az állomáson voltam, leroskadva egy padra, egy eperfa alatt.

Igy ültem itt már nem tudom mióta és vártam a vonatomat, amikor a hátam mögött, hirtelen, kocsizörgést hallottam. S amint hátranéztem a kerítésen át, megint a kis kocsit láttam a két ákác között, a kék ég alatt fehér felhőkkel, a piros kocsissal magasan a bakon s kismamával az ülésen. S már jött is felém, kismama, szaladt, ugyanabban a batisztruhában, a kék szalaggal s testszínű harisnyával, üdén kifürödve, s csak éppen, hogy most kalapja is volt, nagy sárga szalmakalapja, pipacssal s búzavirággal s ami a hajára lógott.

- No nézz csak, - mondta, - hát illik ez, hát szabad ez, amiért a fésűért küldtem, hogy így meg van sértve s mindjárt szalad! Nem akartam megbántani, esküszöm, no jöjjön szépen, bocsásson meg!

Azzal mélyen a szemembe nézett, föl vonta szemöldöke alól, mosolyogva. S aztán könnyedén, jobbról s balról megcsókolta az arcomat s magával vont a kijárat felé.

MÓZSI.

Olyan öreg volt, hogy már mindenki elhalt körülötte, aki régi rőfös vagy fűszeres volt Tisza-Lögdön, s azok a jó Fülepék, akik mostanság örökölték és tartották a házban, már nem is tudták, hogy kicsoda ez a Mózsi, igazán! Még ugyan a zsidó pap hallott valami olyasfélét, hogy a szabadsághős Fülep Náci testvérénjének a sógora volt, de ezt már nem lehetett bizonyosan tudni s ő maga sem emlékezett már semmire s csak panaszosan motyogott homályos neveket, mikor kérdezték s azzal végezte, hogy sírt.

Holott egy hagyomány szerint, híres szép ember volt hajdan, nagy huncut és kujon, ahogy régen mondták, foglalkozására utazó Magyarországon, aki szagos kenőcsöket, piperéket, mindenféle kis keféket kínált s valami nagy szerelmi esete is volt egy fiatal nőszeméllyel, akit anyává varázsolt törvények és morál ellenére, vagyis házasságnak előtte.

De ezek mind lezajlott és elmúlt dolgok voltak és azóta az ákácok Tisza-Lögdön talán már százszor is virágoztak, hogy Mózsi csak itt ült a fatornácon s egy Balzacot inspirált volna, vagy egyikét ama hollandus festőknek mult századokból, akik az emberi ábrázolásban vékony barnába mártották a másodrendű dolgokat és vastag fehérbe az arcot, mint elsőrendű dolgot. A sok ránc úgy felszántotta ezt az arcot, hogy szinte elásta a vonásait s úgy kellett volna egy nagyítóüveg hozzá, hogy az ember mindent megláthasson rajta. A szeme csöpögött a könnytől s úgy nézett, nézett, az öregeknek azzal a sajátságos alázatával, mely az élet ezerféle változatából csak valami rémületet őriz. A szája szélén, már szinte kívül a száján, mert ajka már nem volt, egyetlenegy foga sárgállott a gyér bajusz szőrszájai között, mint egy kő valami bozótban s ami egy csillagról hullott. Így hozta ki a régi béresasszony minden reggel a babvirágos tornácra hosszadalmas csoszogással és belesegítette vagy inkább beletette egy bőrkarosszékekbe, ami csak az övé volt, s amelybe úgy beleillett, mint egy avult pipaszár egy tokba. Akkor behúzta a könyökét, a két kezét is maga alá vonta, és csak ült és csak nézett filozófikusan, az egyetlen fogával vészesen és búsan, s ahogy mindjobban belesüppedt a székekbe, a háta a feje fölé magasodott, mint egy hegy, ami őrizte.

Mi fűzte még e világhoz megdönthetetlen ősiségét mint egy százados fa gyökerét egy erdőhöz, ki tudná megmondani? Nem volt itt, a homlokán s az orra körül egyetlenegy vonása is az arcnak, ami még az ember lelkéhez beszélt. Olykor a szél átjárta tavasszal s úgy fűtyült a csontjain keresztül, mint az orgonasípokon vagy a fák üres galyain át, - nem is érezte talán. Később az indákról, a babvirág leereszkedve, a füle mellett regett, mint a csengetyű, máskor az ákácok fehér fürtje szagos hópelyheket hullatta le rá, - nem is látta nyilván. Dél felé a házi macska kanyargott feléje s féloldalt fordulva, felívelte a hátát hozzá, a kis korcs fokszi is jött farkcsóválva, s a lábát is ráemelte, amint nyilván valami jó szagát érezte, - ezt is aligha látta. Olykor a barátai szóltak be hozzá, a templomból jövet, bablakomás szombatokon főleg, a barátai! jó lögdiek, rengő szakállal s helyközi tájszólással, amint tudakolták: »No, mi újság Mózsi, a világszép lányoknál?« de bizony ezt is aligha hallotta. De amikor délidőre megkondult a harang a reformátusoknál, oh akkor, egyszerre csak megrázkódott és várt. A konyha felől, az udvaron, jó szagok szálltak hagymás apoteozisokban s tányérok zengtek túlonnan a tornácon, ahol a ház népe tömörülve, körbenülve s csörömpölve, a hithű ebédbe kezdett. S rögtön feltűnt a régi cselédasszony, amint jött füstölgőn egy mély tányér levessel és csattogva a papucsában, amint jött!

Már messziről akkor, Mózsi a két karját kinyújtotta elébe, evangélikusan, a két állkapcsa is megindult, amint már előre élvezett és nyelt. S így jött a régi cseléd többször és csattogott a vagdalt húsfélékkel, a nedves rongyba göngyölt kenyérrel, hogy omlós maradjon, a vörösborda ázott gyümölcsös piskótával, hogy abból is falatozzon, s így jött megint a házi

macska púpra ívelt gerincével, a fokszi a farkával, magánkívvül, mert itt dúsabban hullott minden e reszketeg kezekből s egyetlenegy fogakról, mint odaát a Fülepek asztaláról, s a nagy pettyes tyúk is idelejtett inkább, mint egy táncosnő, nagy tájékozottan, holott igen óvatosan, azzal a jó módban is megriadt sárga tekintettel, mely e földi örömöket, mind mulandóknak érzi.

- Jó-e? - kérte a béresné, - azt mondom, jó-e, Mózsi? nem hallja? - ismételte, hogy nem felelt. - Nem szólana egy szót az Úristennek se! - fújta az arcába, évődve.

- Jó! jó! - nyögte ki, - csak te volnál fiatalabb, - mondta.

És nevetett a fekete szájából, az egyetlen fogával.

- No várjon csak, - mondta az asszony és rázta a vállát, - lesz az még, fiatal, magának! - így bízta és ment.

- De lesz ám! - sóhajtotta és csak falt.

S még valamit nyöszörgött utána, mozdult is egyet, hogy az erejét mutassa. De tehetetlen visszasüppedt aggkora kuszáltságába, a karosszéke birodalmába, mint egy pók a hálójába. S már el is szunnyadt rögtön az utolsó falattal, s szájjal a támlának.

S így múltak a napok, hetek s olykor nyári estéken a csillagok röpködtek az égen, mint az ezüstméhek és a hold is átszivárgott tejszín fröccsenéssel a futóindákon, öreg Mózsi feje fölött, mikor fahéjas rizst vacsorázott s úgy aludt el, hogy szinte egyszerre nyelte még a rizst is, meg az álmot. A béresnét se hallotta már, aki nagy sírva-ríva búcsúzkodott és ment, a falat súrolva a batyújával, úgy ment! S így volt ez egy nap, hogy amikor megint csak ült a tornácon és csak nézett és leste a harangot a reformátusoknál, egyszerre csak egy kis tömzsi gyereklány-szolgálot látott, aki úgy jött mezítláb, vastag bokákkal, a jóféle vértől duzzadó vörösen és hozta az ebédet a pisze orrával egy piros almában! Elbűvölve rögtön, oly örvendőn fogadta valami kappan-sipongással, s úgy nyúlt feléje, oly vakmerőn s fohászkodón a hittérítő kézmozdulatával, hogy a lány azon percben mind ráejtette a tányérokat s szaladt. S mind szaladtak vele, a görbe macska, a fokszi s a nagy pettyes tyúk, aki rég tudta, hogy sok jót nem várhat az élettől.

Oh az élet, mit tudja azt egy tyúk s mit egy ember, igaz! Mózsi ült még és várt, tanácstalan, bőrig ázva a sok lében, kis hangtalan sóhajokkal, ahogy a helyzetét tolmácsolta. Párolgón is a forró nedvekben, csak nézett merengőn és fantáziátlan s valami szárítgatást is próbált, amitől még jobban elázott szegény. És csak várt, szipákol, nyeldegélt, pislogott balesetes magányosságában, a híg könnyeit folyatta a ráncai sarkába, mint apró csatornákba, az állkapcsait is járatta, a felgömbült állát egészen az orráig, kutya-futába. Még várt, figyelt, egy csöppet már izgultan is, a két keze rezgésével, céltalan segélykérésével, mint ahogy a levél reszketi a fán. Még várt, nyöszörgött, az életében megbolygatva, az ebédjében megakasztva, mintegy a sorsa fonálára aggatva, egy cérnaszálra, ami alig tart! S mind nyugtalanabbul, kérdő állkapcsával, a múlt idő tudatát kavarta azzal a tűszúrásos türelmetlenséggel, mellyel száz évet élt aggastyánok nem bírnak el egy percet. Még várt, mozdult, kiáltani próbált a sárga foga mellől, mint egy kő alól, hiába! S még várt és nézett, mint egy rab egy toronyból, mint egy madár egy kalitkából, s elrémült hirtelen a csendben, ami a tornác túsó sarkáról, Fülepek felől szállt felé, vészjósló végzetekben. Hol vannak vajjon, hol vannak? - kérdezgette. S föl-kuszált agyában kábultan bontogatta derengő gondolatvilágát régi nyomokra s kerékvágásokra, el messzire a Tiszához s a szolnoki vásárba, - odamentek! - motyogta. S megdermedve a székekben, zsírfoltos makulákkal, a földnek meredt szoprán siránkozással, elhagyatott sorsa fölött, éhen. Pislogó szeme előtt, a könnyei előtt, megszokott társaságát látta, a fokszit és a tyúkot, aki visszatért. Mert a macska már nem jött, házi bölcse, a szfinxlelkével, s a kis parasztcseléd se többet. Dél

rég elmúlt, a fecskék mind magasabbra szálltak az eget fénye felé s az udvar mélyén az égen, az esti csillag megjelent.

S még volt így egy nap, két nap, mikor csak böjtölt egyfolytában. S még kondult a harang délre, estére, a reformátusoknál, mikor még mindig a kis szolgát várta a jóféle ebéddel, a tejberizs-vacsorával, izraelita reménykedésével. S volt úgy is, nem egyszer, mikor azt hitte, jön is már és itt van, csak éppen hogy nem látja, holott a két karját is nyújtotta régen, az egész lelkét elébe, látományos vértanuságában! Aztán hirtelen, az ereje legvégén, szelíden a támlának fordult, ezer ráncsal, ezer kis nyöszörgés hattyúdalocskájával. S ez mind elhangzott a tornácon, a térben, a karosszékben s a végtelenségben, egy utolsó kis sóhajtással valami homályos Istenhez az égen.

S akkor még jött, déltájt s még egyszer a fokszi, de csak szagolt egyet s ment. A nagy pettyes tyúk is jött még tájékozottan, holott igen bizalmatlanul s a nyakát kinyújtva, körülnézett a sárga szemével, taréjos fejét billegetve s ment. S a kis szolgát is jött akkor végre, hogy valamit csak mondhasson bizony, ha a vásárosok estére hazatérnek. A tornác végéről, a fal tövéből, sokáig nézte s közeledett. Mint egy öreg csont, Mózsi a székbe préselve aludt, behavazva akácfa virággal. Csak nézte, sokáig, a falnak tapadva, beferdült lábával, kövéren és szögbe. S először úgy gondolta, hogy keresztet vessen. De aztán csak álmélkodva, az ujját dugta a szájába.

AZ EMLÉKKÖNYV.

Ezen az estén épen a Vígszínházba készültem ahoz a gyönyörű színdarabhoz, melynek nem közönséges címe: *Egyszer szerettem életemben!* s szerzője Pálfi Tibor, legbrilliansabb irodalmi zenészünk. (Lásd: *Hermelin*.) A járda széléről már intettem is egy konflisnak, azzal a nagy gesztussal, amint szoktam, amikor valaki, hátulról, megfogta a karomat, egy csendes hang kíséretével:

- Jó estét! - mondta a hang.

Nagyot néztem. Egy régi, igen kedves barátom, ősz fejjel fiatal ember, vagy fiatalosan aggastyán, nem tudom, de Bencze Jenő, tanár a vidéken s akit két éve nem láttam! Az volt!

- No nézz csak! - mondtam, - te vagy és még hozzá egy gázlámpa alatt! Nem lehet tévedni.

S féllábbal már a konflisban, barátomat magammal invitáltam a színházba.

- Én nem megyek, - felelte azon a csöndesen makacs hangon, amelyen csak vidéken beszélnek. Azon a csöndes makacs hangon, amelyen mártírok hárítják el maguktól a legszebb dolgokat a világon.

- Nem megyek, - ismételte még teológiaibb konoksággal, amelynek egész ívelése volt, mint szavaknak vérből és bánatból, valami körülhatárolt végtelenben. - De sőt, - tette hozzá álmatag átmenettel, - te se menj. Ne menj a színházba, - mondta még egy másik átmenettel s egy másik hanglejtéssel, amelytől szinte megboroztam, egy másik hanglejtéssel! Cézárnak mondhatta ezt így hajdan jó Artemidorus: »Ne menj a tanácsba!« No lám, igaz. Egy percig hallgattam, tanácstalan. - Küldd el a kocsidat, - folytatta a barátom, - s gyere velem egy kávéházba.

Ez a vége nálunk és a vidéken minden dalnak, versírásnak s agóniának: »Gyerünk egy kávéházba!« Mégis, megvallom, voltam olyan nyomorult, hogy még habozni tudjak az ilyen nosztalgias ajánlatra. De e kapitoliumi hang s a kihalt pesti utca, a gázlámpa s a görbe ló, megtorpanva két vasrúd között, s tragikus megadással a maga vak rejtélye előtt, ez mind jelezte és sugalmazta, hogy engedjek a barátomnak.

- No jól van, - mondtam s némi bánatpénzzel már búcsúztam is a kocsistól, aki ment.

Mi is mentünk, az estéli kövadonban, szótlánul egymás mellett. Nyilván ő is, mint én, hasonlóképen, csöndben mérlegelte az áldozatot, amit hoztam. Az igazi készség rögtön felejt s úgy szolgálja föl magát, erkölcsileg szólván, mint aminek értéke sincs. Viszont én, nem tagadom, már sajnáltam az estémet s drága zsölyémre gondolva, szigorúan megróttam magamban spanyol-grandi gyöngéimet. De messziről, elokvens Werbőczy kőárnya mögött az estében, a kávéház már felderengett, mint a megvilágított köd. Füstök és hontalan szagok elég jólesően fogadtak s az asztalunk tört márványa előtt, nem tudom miért, de női szívekre gondoltam, melyek soha nem repednek meg!

- No látod, kedves vagy, - mondta Bencze a vidékről, - igazi barát, mondanom sem kell!

Már erre sok minden rosszra fordult körülöttem, sőt bosszankodtam, valljuk meg. Ez a dicséret, néhány halk szó, ami elcsengett a zajban, anyagi felelősség nélkül e néhány szó, hirtelen még fölfokozta bennem amúgyis túlzott készségem tudatát. Nem fogok soha megjavulni! - szegény apámnak igaza volt. Mehettem volna a színházba, igaz, s a kávéházba egy másik este. De fiatal ősz barátom, kis vidéki tanár barátom, ákáclobos gimnáziumban, olyan furcsán nézett el egy teli csésze tea fölött, a kanalát forgatva, hogy egy hajóskapitány

sem nézhet el kétségbeesettebben a kormánya tört rúdjaival, végtelen tengerek fölött. Innen van, hogy megenyhülten, benső haragjaimból csak némi félhangokat hallattam.

- Igazi barát! Igaz! Mondanod sem kell! - ismétlem e félholt szavakat, - holott szeretem a színházat, - folytattam fölényesen, - általában a színházat és a színműirodalmat, az igazi irodalmat, ahogy a kritikusok írják, és különösképen ezt az *Egyszer szerettem életemben!* című darabot, tudod. Már kétszer láttam, de még megnézem egy párszor, - hangsúlyoztam. - Mert ebben megtalálom az én szívemet is és találok továbbá, nem tudom micsoda analógiákat az én szomorú életemmel. Mert mind szerettünk, ahányan csak vagyunk, mind szerettünk egyszer életünkben és igazán csak egyszer, pajtás, nem igaz? Ez így van a vidéken és Pesten.

- Oh Istenem, - felelte elhárítón, a teája fölött, - ezt tudjuk, ezt tudjuk, ha soha meg nem írja senki, akkor is! Ezt tudjuk, ez egy közhely. És épúgy a vidéken, mint Pesten.

- Pardon! de ahogy ez meg van írva! - fortyantam föl, egy árnyalat keserűséggel e tanári bornírtságra, - ahogy ez meg van írva, nem is megírva! kifacsarva! a szívből kifacsarva, mint a vér egy selyemíngből, egy gyilkosság után! Ez a Pálfi, nekem, amellet, hogy legnagyobb művészünk, nekem egy mártír és egy szent! Ez több mint minden, mint az a huncut Shaw, mint d'Annunzio, az a svindlér! Ezt úgy hallgatom, ezt a Pálfit, hogy szinte kábulok bele, hogy jobb leszek, vagy rosszabb, nem tudom, de ember leszek, aki szenved. Ugy hallgatom, mint Wagnert, irigykedve, hogy amennyi hangja, annyi szerelme, egy forgatag! istennyila! nők halmaza mint Magdala, csupa Magdolnával s ahol ő maga, az ember, a költő, fel van feszítve, egy pirosrózsás keresztfára!

- Oh hallgass már! hallgass! - fakadt ki ájult kétségbeeséssel, mintegy szíven szúrva, - nem is tudod, mit teszel velem! Hát azért vagyunk itt mi ketten, hogy te ezt a Pollatscheket dícsérjed, ilyen dekadens színekben? Hát nem tudom én azt, ami itt él és rothad és sajnos vonz is, e szótetves Minotaurusz körül, aki megette a feleségemet?!

- Megette? - kérdeztem elhűlve s valami ködös reménykedéssel, - no nem! no nem!

- No nem! No nem! - ismételte ironikus ellenpontozattal, - mit tudod te! mit tudod te! s amit szenvedhet egy ember egy másik révén, aki zeng, mondjuk, aki zeng! Ki volt ez a Klári, az én Klárim, ki volt?! Árvay Klári! A Tessza nővére, még büszkébb, szőkébb, szebb. De hiszen emlékszel! De hiszen ismerted a feleségemet!

A legszebb dolgokat felelhettem volna, amint az szokás ilyenkor, hogy tisztességgel feleljen az ember, szép, vigasztaló dolgokat, az ilyen hitvesi panaszokra. De inkább hallgattam és vártam és a legjobbat vártam és így mult el egy perc. S még egy perc így mulott el titkok és bánatok terhével, emlékek idézetével s keservével s egy női fantom ködképével, amint a füstben megjelent. Árvay Klári! a Tessza nővére, még büszkébb, szőkébb, szebb! Nyilván ő így látta szegény, ahogy leírta, tanári képzelmével egy halálos női csillagzat előtt, melyhez nem szárnyalhatott föl ama négy pohár víz mellől, ami a teáskannát most felváltotta az asztalon. Viszont, magamról szólva, meg kell vallanom, úgy engedtem e fordulatnak, e tüné-ménynek, Árvay Klári megrezdülésének a füstös levegőben, hogy színházi zsölyémet, ami elveszett, egy egész páholyra váltottam azon a kávéházi pamlagon, amelyen féloldalt dültem, mint egy herceg. A szívem rózsái hulltak egy női végzet rejtélye elé. No lám, hogy hozzákötötte az élet e fantáziákhoz, közhelyekhez, a Pálfi darabjához a maga sebének valóságát! Ez már színház volt, több mint színház! S valami tapsolt bennem, erkölcsileg szólván, a lelkem mélyén valami tapsolt olyan finoman és kétségbeesetten, mint egy eszeveszett óramű.

Már akkor beszélt a barátom, meghajlott fejjel, elmerengve négy vizespohár fölött, mint tengereknek messzi partján.

- Oh Istenem, - mondta, - vajjon ki tudja azt, ki tudja azt! mi förtelmek történnek a világban, egészen silány kis dolgokért! Ahol Klári, minden kísértéssel szemben, megállott volna büszkén, mint a szirt, ahol máskülönben küzdött volna s megvetett volna, hallgatag fölénnel, minden hívságot és embert, ahol, szóval, kitarzott volna mellettem mind a vérpadig, mint egy mártír s a legjobb feleség, - ott hirtelen lecsúszott egész magaslatáról! miért? mit gondolsz? - az emlékkönyvéért!

Remegő kézzel a barátom, a négy pohár víz közül, csendesen választott egyet. Lassan ivott, kortyonként, valami fájdalmas gurmandériával, mint aki a szívére issza a vizet. Magamról szólva, soha ilyen boldog nem voltam egy kávéházi pamlagon. Mind nagyobb füstök szálltak körülöttünk, holott már alig voltak a kávéházban.

- Az emlékkönyvéért? - kérdeztem eltikkadva.

- Igen, mert volt egy emlékkönyve, s csak neki volt ilyen műkincse, ilyen könyve Kúnhalason, - felelte. - Bársonyba kötött emlékkönyv, sárgaréz cirádákkal s kis kénefelejts-csokorral a fedele közepén mozaikból, igazi emlékkönyve! kétharmadában üres lapokkal, mert ez az ember igazi emléke. De aztán volt benne, mi volt? úgy ritkásan, a sok lap között, Adynak egy négysoros verse, amit minden könyvbe beírt, amit elébe tettek, Bródy Sándornak egy sornyi vallomása a női szépség imádatáról, Gárdonyi három mondata *Az egri csillagok*-ból, Iványi-Grünwald Bélának öt kurta vonásból egy tájképes horizontja, Márkus Emiliának egy gondolata, gondolata! Bartóktól három kótafej, Beregi Oszkártól ennyi: *Ha férfi vagy, légy férfi s nem gyöngye női báb!* Jászai Maritól: *Mit állsz tátongó mélység* stb. az Ember tragédiájából, Tisza István grófnak egy egész rövid levele, leragasztva az egyik lapra s amit a halasi képviselő szerzett, s mi még? nem is tudom már, a váradi püspök egy szózata az Evangéliumból s egy államférfi nyilatkozata: *Mi lesz a zsidókkal, ha majd nem lesznek?!* Ez volt. No látod már, ez volt. És ép Pesten voltunk akkor, a Tessza esküvőjén. És az emlékkönyv is velünk volt.

- No lám! - mondtam remegőn s biztatva.

- No lám, - felelte, - nem is kellett, hogy a színházba menj, - tette hozzá a szavak s a hang oly szaggatott súlyával, hogy elferdült ajkszéle fölött, amint mosolyogni próbált, le kellett hűnynia a szemét. Még ivott vizet, akáclombos megsebzettségével, kis vidéki Bencze Jenő tanár a gimnáziumban, s úgy nyúlt lágyan a kezem után, a jegygyűrűje nedvességével, ami a benső könnye lehetett.

- Mikor hazajöttünk Halasra, - mondta, - egyszerre csak sírt és sírt és bevallotta egy este. És akkor, csakugyan, ez nem lehetett többet, ez az egész életünk, ami volt, ezzel az emlékkönyvvel köztünk. Ez több volt, mint amit elvisel az ember. Már késő is, hogy kitépjünk egy lapot. Az egész könyvet égettük volna el?! No de azt nem is mertem kérni! Az egész könyvet, a nefelejtscsokorral! vörös bársonyba kötve! Az egész könyvet, ami féltett kincse, a rögeszméje volt! Inkább elment, haza, a szüleihez, megszállott területre és vége volt és vége volt.

- No de csakugyan? - kérdeztem, - te azt gondolod, hogy ez az emlékkönyvért történt, ami történt?

- Az emlékkönyvért, igen, - felelte.

- S azóta nem látta Pálfit, soha többé?

- Nem.

- Ezt honnan tudod?

- Mert csak egyszer írt a könyvbe, egyetlenegyszer. És aztán soha többet.

- No lám, - mondtam még s hallgattam.

- No lám, - felelte kissé megnyugodva.

De akkor jött a pincér s azt mondta: »Záróra, uraim!« S akkor csendesen elmentünk s elbúcsúztunk elokvens Werbőczy előtt.

BOLDOGÍTÓ KRANZ BÁCSI.

Mindenki ismerte ezt a kitűnő kis Kranz bácsit a szürke kalapjával, a vörhenyes oldal-szakállával őszülőfélben, s azzal a két sor hatalmas fogával, amerikai porcellánból. Ez a két sor fog, tündöklő fehéren tűzött ki vastag ajka közül s valami kanibáli életvidámságot kölcsönzött az arcának. Anakronisztikusan fiatalnak tűnt Kranz bácsi, de úgy tudott rágni, mint egy párduc. Következésképp, lelki világa is a legszebb tájképek egyike volt, amit ember csak hordhatott magában, a stoikusok finom érzése óta, egyszóval ősi Görögország óta. A történelmi események Magyarországon, zord idők és bánatok, soha meg nem rendítették benne azokat a kemény alapzatokat, amelyekre figurájának könnyed masszivitása épült. Kranz bácsi elméletben optimista, gyakorlatban filantróp volt. E nevezetes ember, olvatag hajlamaival, nobilis szívével s gyönyörű fogsorával úgy élte világát erkölcsi értékével összhangzatosan s már régtől fogva úgy helyezkedett el, magához méltóan, kétségbeesett társadalmunkban. Mint utolsó sarja egy távoli nemzetségnek a bádeni Duna vidékéről, a legjobb időkben került e hazába törhetetlen magyarnak s nem egészen két évtized alatt, névtelen harcok, titkok és bonyodalmak közben azokra a gazdasági csúcspontokra emelkedett, amelyeken egy Nemény, egy Szabóky Zsigmond Rafael, egy Rados Miksa tűnnek föl, a vagyonszerzés történetében. (Lásd: *Szabóky Zsigmond Rafael, Bodnár Lujza.*) Politikai ambíciói nem lévén, e téren bölcsen beírte rendjelekkel és hangzatos címekkel, felelősség nélkül. De udvari tanácsosságát, ami e pillanatokban illuzórikusnak tűnt, realisabb méltóságok, úgyszólván aktuális értékűvé varázsolták. Elnöke volt a *Keleti Bank*-nak, (Lásd: *Szalánczy Marietta*) igazgató-tanácsosa a *Vas- és Fém-Bank*-nak, Cezarovich mellett, (Lásd: *A másik.*) sorsdöntő tagja a tőzsdetanácsnak, lelke a Kereskedelmi Kamarának s többféle takarékpénztárnak, drága kis öreg ember! Amellett mozgékony, népszerű, szerény gyalogló mindég, oly fürgé lábakkal a járda szélén, mint akinek autó sem kell, hogy boldog lehessen ebben a világban. Így jött-ment, szaladt az utcán, mindég elfoglaltan s mosolyogva, mindég boldogan élettől, világtól, zajtól, napfénytől, s ha valaki köszöntötte, oly rugalmasan felelt dekoratív kalaplengetésekkel, mintha az egész életét ajánlaná föl kanibál-készségével, önfeláldozóan, igazi barátja az emberiségnek! Kranz bácsi a saját házában lakott az Irányi-utcában, egy kényelmes, de puritán első emeleten, ahová esténként fürgén érkezett meg, miután sportszerűen ugrándozott át, mindenféle villamos-síneken, melyek sűrűn keresztezték az utcát. Agglegényi magányosságát, kéthetenként, egy gépírókisasszony üdítette fel, igen közepszerűen. Mert ez egy száraz, szenvtelen, szürke leány volt, de akiben Kranz bácsi mindenféle lelki szépségeket fedezett fel, azonfelül, hogy senkinek sem kellett.

Ilyenformán, háborítatlan harmóniákkal anyagiakban s szellemiekben, viruló egészséggel testben és lélekben, Kranz bácsi valami idegen tartományokba nézett, ha kalandosan elgondolkodva olykor, kiszárnyalt volna önmagából. Azazhogy nyugtalanító gondolatait rögtön elhárította azzal, hogy bizonyos bús esetekben és szenzációs fej- és alcímek láttára, az újságját lágyan leejtette, filozófikusan. Törhetetlen világnézetét elzárta a nyomtatásos betű mételyétől, s már reggeltől fogva, első korty kávéjától fogva fölkészült az egész napja nyugalomára, az egész élet szép boldogságára! A közgazdasági tér egynémely fonákságain kívül, amelyeken javítani próbált, aligha talált megróni valót a világban. Az illúzióit valóságoknak érezvén, minden egyebekért egy magasabbrendű gondviselésnek engedte át a felelősséget, teologikusan. De nagy alapjaiban, a világ gyönyörű, így gondolta, s az ember, elvi értelemben, a legszebb műnek készült, Isten akarata szerint. Kranz bácsi, a maga szigorú moralitásában, de jóindulatokkal telve, nemcsak szerette, de tisztelte az embert, sőt keresztényi könyörületességében odáig ment, hogy megbocsátotta neki régi bűnét az almafánál. »Pillanatnyi meggondolatlanság, Uram!« sóhajtott fölényes megértéssel s elandalogva a

szivarja füstje mellett, úgyszólván szociális kötelességének tartotta megvédeni embertársait az Úristen színe előtt. Mert nagy állásainál és vagyonánál fogva, igen kedvesen úgy gondolta, hogy a jó Isten előtt is van valamelyes tekintélye. Az igazság az, hogy gyakran imádkozott és mindennapi útjában a bankok vagy a tőzsde irányában, a járda széléről, fürgén, az egyetemi templomba is betért, ha a kaput nyitva látta. Csöndesen az első székek dőlt, a hajó szélén, elepedt lélekkel a távoli oltár fényességei felé s aprókat köhögve a félhomályban s tömjénillatban, úgy elmerült fohászkodva, mély áhítatában, hogy a gyújtópersely zörgését sem hallotta bús ismétlései tremolóival, amikor megzörrent mellette. A templomból megkönnyülten olvadt ki s csak a fogsora tűnt súlyosnak átszellemült lényében. Mint a madár szállott tova a küszöbről, lágy koldusnépek mellől, akik hangtalan alázatukkal néztek utána, amint elröpült. Útközben jutott eszébe hirtelen, hogy ezeknek semmit sem adott. De a *Vas- és Fém-Bank* termeiben, legott felderült filantropikusan, mikor igazgatótársaival finoman elbeszélgetve, a Bernay Adrienne többmillió adományáról értesült, a szegények javára. (Lásd: *Mülhausennél a szomorú tiszt.*) Rögtön becsöngette a szolgát s néhány üdvözlő sort küldött Bernay kisasszonynak, a legmelegebb együttérzéssel. »Oh, ez a drága Adrienne, aki elveszett Mülhausennél egy francia tiszt karjában!« sóhajtotta, holott, tapintatosan, sohasem kutatta e ritka leány tragédiáját s most is inkább az adományára gondolt, oly örvendezőn és büszkén, mintha ő adta volna az áldásos milliókat. »Hány ember lesz ma boldog!« gondolta. »Hány gyereknek lesz ruhája, kenyeré, mindene!« - fűzte tovább a kezét dörzsölve, meglegegedetten. Mert noha optimista érzületeiben, az egyetemes jólét napfénye derengett állandóan s változatlanul, mégis szívesen koncedált valami kis minimális nyomort is, az ilyen nagyobb szerű donációk hírére, azzal a bankvezéri logikával, amely az összefüggéseket keresi. S ilyenkor, megbolygatott szemléletében talán szenvedett is volna, ha másrészt nem talál vigaszt bizonyos paradoxonokban, melyek az ő számára felemelő s egyéni gondolatok voltak. Ezek szerint a szegényekre szükség van ezen a világon, hogy a gazdagok eredményesek lehessenek s mindenféle jótékonyságokat gyakorolhassanak.

Kranz bácsi maga is jótékony volt, abban a magasabb értelemben, mely például Solonnak nyilván tetszett volna, mikor erkölcsi szabályzatát alkotta. Nem volt ez afféle vásári jótékony-ság, hírlapi zenebonákkal vagy színpadi rendezéssel s görögtűzekkel. Kranz bácsi könyörületessége úgy osztotta boldogságos javait, hogy ezek inkább lelki értékűek voltak, evangéliumi értelemben. Irányi-utcai lakását, a sok villamos-sín kanyarulatánál, gyakran járták szégyenlős boldogtalanok azzal a patétikus szólamvezetéssel, mely egy-egy rövid hangba, egy kis melódiába, egész operákat fojt bele, a nyomor legszebb kiállításával. Ilyenkor Kranz bácsi szelíden figyelt kannibálfogsorával, mely tündöklőn, szinte elébe világított a szavai füzérének, amint beszélni készült, drága öreg! A szenttelen kisasszony mellette, gépíróujjait fonogatta egymásba, azzal a merengő érzéktelenséggel, melyet már nem érhet meglepetés. S reménytelen szolidaritással Kranz bácsival, valami bús lófejet bólongatott helyeslőleg korálgyöngyös nyakán s kurta sörényesen, mikor Kranz bácsi megszólalt végre, mondván a zord kérvényezőnek finom ondulációkkal:

- Maga nagyon szomorúnak látja az életet, barátom. Ne mélyedjen el annyira privát bajaiba, amelyekkel a gondviselés egyszerűen próbára teszi az ön béketűrését s egyéb erényeit. Az élet arra tanít, hogy bízunk s remélünk kell, s nem szabad soha elcsüggednünk.

- Nem szabad, - ismételte a másik, egy haldokló mosolyával. Tényleg zord alak volt s még zordabb, mikor beszélt. Amellett csakugyan olyan liriaian szomorúnak látta az életet. - De amikor az ember már nem bírja tovább? - sóhajtott fel a kérvényező, mint egy gödör mélyéről.

- Az igazság az, hogy a legvégsőig vagyok a családommal. Három kis leányom van, - vallotta be, rettenetes perspektívákkal.

- Hát annak örüljön! - felelte Kranz bácsi olyan kitérő bravurral, mintha minden szava egy-egy sínen gurulna. - Kislányokból sohsincs elég, bár nekem volna! - fejezte be a fogsora kívánságával. - No nézze csak, - tette hozzá valami hirtelen elhatározással, - a helyzet az, hogy itt magán segíteni kell.

- A helyzet valóban az, - mondta a másik szuggeráltan, a saját kínjára beállítva.

- A magam részéről mit tehetek önért, - folytatta Kranz bácsi, - no, várjon csak! - tűnődött el egy pillanatra. - Itt van valami kis féltékenység e ponton, köztem s egy filantróp hölgy között. Megnevezem: a hölgy, Bernay Adrienne. Én szívesen segítenék, ma már amúgyis benne vagyok, ez ma a tizenharmadik esetem, még babonás is lehetnék. De mondjam-e, hogy e keresztényi egoizmusomat soha meg nem bocsátaná Bernay kisasszony? Már minden irgalmasságot magamnak vindikálok! Engedjük át neki e szép esetben a túlvilági jutalmakat. Nem mondom, hogy specializálok, de jobb is szeretem, a segélyezés szempontjából a fiús apákat. A kislányok, az Bernay kisasszony világa. Rögtön menjen el hozzá, siessen, barátom. Itt van felírva a lakáscíme, no lássa!

S amint eltűnt a szegény zord ember hajlongva az ajtóban, kis cédulájával a világ végére, valahová a Krisztinába, Kranz bácsi felsóhajtott. Lágyan, a gépíróhölgy keze után nyúlt, s két üres szemébe nézett, ünnepélyesen.

- Ilus, ismét jót tettem, - mondotta.

Ah! jót tett, mindig csak jót, *bonis avibus*, kedves kis Kranz bácsi! S ha olykor, egynémely kesergők s javíthatatlan kétségbeesettek mégis búsan jöttek ki az Irányi-utcai bérpalotából s még siralmasabban botorkáltak át a sok síneken hazafelé, hazafelé! ki tudja, hová!? - ez már aztán valóban nem az ő hibája volt. Adhatott ő mást ama lelki vigaszokon kívül, melyek soha meg nem alázzák az embert? Tehetett ő többet annál, hogy jóságosan kitárta optimista kincsesládát, boldogító szófüzéreivel, mint virágdíszekkel e világon? Emberi boldogságunkhoz e földön, nyújthatott ő, álnok módra, más módokat a saját módszerénél, más alapokat azoknál, mint amelyeken a saját boldogsága is épült, kibékítő szépségeivel? Mondhatta ő azt, a sok szenvedővel egy kórusban: igenis csüggedjünk s adjuk meg magunkat a sorsnak, mikor ő maga nem csüggedt s nem adta meg magát soha, de sőt küzdött s dolgozott rendíthetetlen, dús állásai s vagyona dacára? Robusztus lelke, a túlzott fogsor fegyverzetével, múlhatatlan szépségeket érzett, valami enyhe líraiság fűszerével, ami élemedett korát szinte tavaszias fiatalságokba varázsolta át. Így virult sértetlen, a maga gyönyörű módszerével, mely a szavak világából a legszebbeket kiválasztotta, mint a gyógyfüveket s virágokat, minden sebre s minden fájdalomra. Így tűnt fel évekig még, hajlongva az utcán felajánlt szolgálatkészségével, a kalapját lengetve, mindig készen arra, hogy megostromolják és győztes maradjon, hogy mosolyogjon és megvigasztaljon s szaladjon tovább s megint megálljon, üdítő szófüzéreivel, igazi boldogító Kranz bácsi, az Isten áldja meg!

Egy vasárnap, már korán feltűnt az Irányi-utcában, a háza előtt, a járda szélén. Egy pillanattig elgondolkodva, valami problémafélét fontolgatott azzal a naiv mélyreszállással, amellyel metodikus öreg urak gondolnak meg jelentéktelen dolgokat.

- A Ferenciekbe menjek, - tűnődött, - vagy a Mátyásba, Budára? Ha rögtön jön a villamos, mégis inkább Budára mennék!

Igy gondolkodott Kranz bácsi s ez volt a helyzet e pillanatban.

De tavasz volt s a Duna felől ákacillat szállott. Az utcák mélyéről, víg csapatokban, meztelen térdekkel, cserkészfiúk törtettek a hidak felé, messzi tájak s hegyek irányában. Mások is jöttek, vasárnapi kirándulók, dús kosarakkal, s az úttest közepén botorkálva a sok sínek között, siettek a hajókhoz, a Dunára. S e vándorlók felett, a reggeli levegőben, ünnepi harang-

szó zúgott s megint egy másik harangszó zengett, közelről, messziről, közeledő villamosok csillingelésével a házsorok között.

- Vidámság! Tavaszi derű! - rebegette Kranz bácsi líraian a villamos-megálló mellett, - én is mennék egyszer a hegyekbe! - gondolta elepedten s élvezte nosztalgiáit a sok mozgásban körülötte s a harangokban, melyek zúgtak.

S amint barátsággal nézte a cserkészfiúkat és filantropikusan a sok másféle egyszerű népet, akik mind mentek a reggelben, még felszállani is elfelejtett a maga villamosára, emberszerető gyengédségében s elbűvölve a szép reggelben, vasárnap! Már indult a kocsi, amikor szaladt utána, fürgén. Ez volt most a helyzet, s valami baljóslatú fuvalattal, az ákácillat s a harangszó dacára, ami szüntelen csak zengett. Mert rögtön megbotlott a hágcsón Kranz bácsi s visszarozkadva az útra s magakörül forogva egyet, már a kerekek alatt volt. Egy sikoly hallatszott, rémület szállott. De azon derüsen ahogy eltűnt, Kranz bácsi már nem is látszott többet. Csak tündöklő fogsora porzott fel a sínekről, szikrázón, mint a gyémánt!

A MÁSÍK.

Kis hivatalnoka voltam annak a világalumnak jelentő *Fém- és Vasbank*-nak, de keresztanyám komplikált szépsége és rejtélyesen bárói rangja révén (amelyekről most nem vitatkozom), többször részesültem abban a ritka szerencsében, hogy Cezárovich vezérelnök engem szemelt ki, legfőbb kitüntetésképen, bizonyos aprólékos és jelentéktelen, de tömeges funkciókra, magántitkári jellegzetességgel.

Naponta többször felrendeltetvén a vezérhez: tumultuózus percekkel éltem át vele. Templomi irodájának báltermi és muzeális káprázatában, a holt tárgyak bánatának vérfagyasztó pazarságában, nem az a konvencionális pénzkirály volt ez, akit a regényírók fantáziája amolyan kopott ruhájú törpének, vagy kis borzas vércse-madárnak szül, de nem ám! Cezárovich az volt, amit szláv nevének latinos keveréke zengett, magas mint egy oszlop, vállas mint egy centurio, szőrös mint egy medve, harsány, mint Antinoüs. S csak éppen arcbőrének szívбайos derengése vagy verőfénye jelezte e sokrendű kiváltságainak velünk egyenrangú múlandóságát. Amint beszélt, a szavai úgy röpködtek bajuszos ajka alól, a korlátlan lehetőségekben, mint a fecskék a végtelen egekben, ahol elegáns körhajlásaik előtt, nincs se sorompó, se akadály.

Mégis, megvallom, noha csak egyszerű banktisztviselői lelket hordozok magamban, szavak sohasem bővöltek el, s inkább csak akkor lendítettek rajtam, etikailag szólván, ha költői formájuk aranyfoglatatja, szárnyaló és nemes értelmeket rejtett. Ilyenformán gyakran hallgattam s mindig szédülődzve, a mindenféle megbízatások egész méhraj tömegeit, melyeket Cezárovich rázműdített, s amelyeket elvégezendő voltam. Gyakran követtem, látszólagos alázatomban keserűn lázadozva, sebzett idegzetten és benső agóniákkal azoknak a mindenféle rendelkezéseknek, parancsoknak, fejedelmi fantáziáknak, gavallériáknak, túlzottságoknak s mértéktelenségeknek és *tel est mon bon plaisir*-eknek egész Áriel-fonalát, amelyet kibogozandó és végrehajtandó voltam, s amelyről a párolt lazac és narancs-parfajtól fogva, a kasmiri selymek hazaküldésén, a díszmagyar felfrissítésén, a különszobás vacsorákon, a kis ékszereken, herendi porcellánon és száz száz dupla szegfűt át az Opera páholyjegyéig s a hálókocsi teljes fülkéjéig, minden lógott és csillogott, ami jó és drága, mint egy szédületes karácsonyfadísz egy emberi élet fényőssugarán.

S akkor voltak tikkasztó estéim, mikor a földi pazarság e pénzkaszásának, nap és hold e császáranak százféle komissziói után, hordártitkári mivoltomban, valami jobb fordulat után epedtem, belesodródva a Rákóczi úti emberáradatba. Odaát a színház falában, a földszinten s fenn az emeleteken, az öltözők világos ablakai tüzeltek, s mintegy a belső mozgalmasságok érzetét sugározták az estében, mozdulatlan fényfoltjaikkal. Mit játsztak, ki játszott, már csak akkor tudtam meg, mikor a végsőkig elernyedetten s két kövér nő közé ékelve, az erkély hajlásában ültem, mint egy gályarab a gályán s aki a napfölkeltét lesi egy reményteljes tenger horizontján. No és csakugyan a nap volt, maga a nap, ami kigyulladt hirtelen, mikor Bornagy Ferenc, a színpad mélyén, a *Lear* képében megjelent és fújta a szót és prüszkölte a verset, mint a viziló a vizet, a nagy szája vörös bélésével s a szakálla erdőrengésével michelangelói méreteken, inkább szárnyas szörny, mint aggastyán! A két kövér hölgy mellettem, még vastagabb lett az elragadtatástól és fészkelődve nyomkodott hozzám dús térdekkel, az önfeledt élvezés hevében. A szó, igaz, röpködött, a szárnyas szó, amit szerettem, az emberi szívek egész mártírságával, vérével és cafrangosságával, shakespearei téboly! s ami engemet is elragadt! Félőrvöltem magam is, rongy emberi létem foszladozásával, eltűnésével, megváltásával rohantam, mikor vége volt, egy kis vasajtón át a színpadra egyenest, hogy a művész lábához vessem magam, az ő lábához! két öreg lábához! királyi lábához koturnusokban! míg mögöttem még zúgott a taps. De már az öltözőben ült, sok színes rongy és tükrök között, s egy egész sor villanylámpa nyers fényében tündökölt minden verejtéktől, ami egy emberi szervezetben

csak van! Rámnézett, mosolygott hódolatos szavaimra, s a kezét nyújtotta, azon zsírosan, hogy egy kenőcsös tégelybe is nyúlt, amint a tükörnek dőlve a festéket kezdte ledörgölni az arcán.

- No jól van, fiacskám, - mondta dünnyögve s egyszerűen, - fiatal vagy, lelkes vagy, no jól van! Hozhatnál nekem tízért parizert, a szomszéd hentestől itten, ha már ide sodort a szél, - mondta még. - Egy kis hagymával, ha lehet, - kiáltotta utánam.

Ez nem Cezárovich, gondoltam rohanva, a fagyasztott fogolypecsenyével huszonöt terítékre, ez nem! De sőt ez még csak nem is egy tányér, egy szál villa, kés, semmi, amint úgy lakmározott a két ujjával s egyenest a papírról, nagy színész! miközben öltözött. Még sohasem láttam ilyen közlőről, ilyen intimusan, egy szál Jägertanári flanelben a Lear király zekéje alatt, s amit meg is tartott magán, mikor egy fürge mozdulattal, s még egyre falatozva, szegény kis gyűrött ingébe bujt. Ez nem Cezárovich, gondoltam, selyeminges tárházával, ez nem! Az egész ember, az egész stílus, az egész forma, az egész öntvény húsostól s lelkestől, mintegy a lét túlsó partjáról derengett, a fájdalomnak s emberi sorsnak másik oldalán. Így előttem, a magam szférájából s ügyköréből nézve, Bornagy oly távolinak tűnt, hogy szinte meglátni is alig tudtam azzal a megilletődött s úgyszólván lehatárolt tekintettel, amellyel az ember a feszületre néz. Holott a festéktől megtisztult arc, egy árnyalat bankvezérséggel, a tiszta gög márványába volt faragva, egy szelet hagymával a foga közt s egy kéklő tekintet derűjével a sok emberi hívság és szenvedés fölött, mint egy csillag, ami ég báléjszakák fölött. És hirtelen itt is, mint amott, patronusom vonásain, a szívбайos derengés sodorta homályait, a két halánték irányában. Ezt ismerem, ezt a jelt, figyeltem, láttam napról napra, de ez itt alig volt tragikus, nem tudom! Ez mégsem a Cezárovich szíve s baja, ez nem! Jó volna! Mert amannak ez mit jelent ez a gyönyörű baj, mit hagy ez itt, Cezárovich, ha vége lesz egy nap! Világuralmat, *Vasbankot*, dús állásait s báltermeit s a Van Dyket az irodában, a szegfüit duplán s a dupla orgonákat s a lazacokat s a Rotschildokat s a díszmagyart s a keresztanyám vibráló sóhaját a gyönyörben, hogy ne is mondjak többet! S mit ez a másik, vajjon mit? A szépséget, ami amúgyis elérhetetlen, néhány verseket és szerepeket, s a »tízért parizert« s a Jägeringet Lear király kényszerzubbonya alatt és Shakespearet legföllebb, no mondd már! annyi baj legyen!

És boldogan mentem és aludtam és éltem és szenvedtem és így múlt az idő, míg Isten örködött. Azt mondom: Isten, mert jól meggondolva, aligha rendelkezik más, a látszatok e világában, korlátlan dicsőséggel. Cezárovich elhalkult egy nap, elhalkult szép kromatikusan. El is vonult az irodákból s az ágyának dőlt. S ugyanakkor Bornagy is, a túlsó parton, mint a sebzett vadkan bőgte Leart, mégegyszer, utoljára. S aztán, egyszerre hallgattak el végkép mind a ketten, a lét két sarkán, ahogy éltek, Cezárovich a palotában, a másik a kórházban, de egykorúan egymással, mint az ikrek s összetörve a két szívükkel, mintegy két darabra. S egyazon nap voltak az újságban, az egyik elől, világhatalmi felravatalozásban, a másik hátul, szerényen kiterítve a rövidebb művészetekben s egyazon nap temették is őket, mert a halottak gyorsan mennek, ahogy a franciák mondják.

Búsuljak vajjon e kettős gyász tüneményében? Már én sok mindenféle keserveket beágyaztam magamba és híven őrzök régi bánatokat, örömöket és haragokat, melyek mind e percig perzselnek még és annál jobban, hogy kihültek. Mint egy avatott kertész vagy herborista, még csak maróbban érzek régi palántákból penetráns szagokat amik szállnak, fonnyadt gyűjteményem szalmapapírjairól. Zavaros és inkorrekt ifjúságom, a keresztanyám rejtélyével, (amelyről most nem vitatkozom), imhol letompult bennem, már aligha reagálok nagyobb szerű emóciókra, lírai érzékenységem a minimumra szállt. Innen van, hogy a Cezárovich temetésén sem nagyon lelkesedtem és a gyászfáklyák színpadias fénylései más irányokba terelték meggyőzőségeimet. Ami itt mind elnémult, e vezér ajkán s meghalt a bajusza alatt, a sok hang

és fecskeiramlású szó, ez mind fölcsendült és harsogott túlannan, nem tudom hogyan, de egy másik ajkon élt! Ami itt lefagyva, a lét hívságát dermesztette, mint egy jégkérget a szívemre, az amott feloldottan zúgott tova, mint egy friss patak hegyek csúcsáról, örökkön zengő dallamokkal! Elkábulva és tolongva a sok gyászvendég és hierarchiák között, a sok főnökök és gyakornokok, ügyvezetők és könyvelők és pénztárnokok között, a sok asszony-nép, atyafiak, főrendek, lordok, bárók s bankvitézek között, hasztalan törtettem a ravatal felé, hogy kegyeletem virágait elhelyezzem, egy csokor dupla szegfűt, amit szeretett!

Oh Teremtőm, de vajjon kellett is ez ide?! Kellettek-e finom száraikon rengő szegfűim e virágrengetegbe, ahol egész letarolt kertek, mezők, őserdők s ceyloni ligetek minden nyara virult, oly barbár fönségben, színekben s méretekben, s oly borzalmasan gazdagon a halálnak odaszórva, hogy szinte úgy tűnt, mintha mindezt ő maga kaszáltatta volna le, ő maga rendeltette volna meg velem, maga Cezárovich, ezüstszegélyes magaslatáról!

És akkor, mégegyszer, egy utolsó gondolatban s hűséggel szolgálja voltam, aki ezt is elvégeztem, még ezt a halálos virágünnepet is itt! S aztán? Aztán! Már nem tudom. De most már csakugyan nem volt vele semmi dolgom többé, mehettem már és mentem is. Hogy értem el azt a másikat a szegfűbokréttámmal, autón, lóháton, zenéken, szárnyakon? - lehet! De ép jött, ép jött döcögve szegény, dísztelen hintáján kissé féloldalt fordulva egy magányos úton, úgy jött, mikor elértem.

A MADARAK NYELVÉN.

Az alkonyatban a Margitszigeten, Horeb tanár úr magányosan ült egy padon, a platánok alatt és súlyos fejét szellőztette, mint egy gazométert, a levegő minden irányában. Fekete kemény kalapja elnyűtten pihent mellette a padon azzal a sajátos hozzátartozással, mellyel bizonyos ruhaneműek megosztják sorsukat és melankóliájukat tulajdonosaikkal. Nem tudom, magam is valami tárgyi vonzódással ültem le Horeb tanár úr mellé ironikusan, mint ahogy az ember egy ilyen kopasz tudós mellé ül.

- Milyen szép feje van a tanár úrnak! - mondtam elérzékenyedve. - Kár, hogy mindig úgy el szokta rejteni, filozófikusan, a kalapja alá.

- Szép feje van Theopompusnak és Széchenyi Istvánnak, - felelte elhárító szerénységgel és tájékozottan. - A szép fej első követelménye, plasztikailag szólván, a szakáll. Az olyan vastag, tömött, bodros szakáll, amilyen például Anacreonnak volt. Hogy úgyszólván abszorbeálja, s fölfalja a bőrt szőrszála tömegével, amelyben az arc örökre elmerül. Egyébként mivel szolgálhatok? - végezte azzal a fölényes idegenkedéssel, amellyel általában orientalisták viseltetnek laikusok iránt.

- A salamoni időkkel foglalkozván, - jegyeztem meg inszinuálón - talán lesz olyan kegyes, megvilágosítani sötétségeimet egynémely legendával.

- Hallja csicseregni a madarakat? - felelte Horeb abban a kérdő formában, mely a tudósok modorában afféle bevezetés szokott lenni.

- Hallom, - feleltem érdeklődve, mert a fejünk fölött csakugyan madárfüttty hallatszott az ágon.

- Ezek rigómadarak, - folytatta Horeb tanár úr, - de amelyekről én beszélnék magának, azok egyszerű kis szarkák voltak egy cipruson, Salamon király idejében. Ez egy régi mese, midrászi mese, ha úgy tetszik, s talán maga is hallotta már... Mégis szívesen megismétlem, mert szimbolikus értelme örökbecsű előttem.

- Előttem is, - mondtam mindenesetre.

- Tehát ezek egyszerű, kis szarkák voltak, - folytatta Horeb, - egy hímszarka és egy nőstényszarka, akik egy magas cipruson ültek azon a vidéken, ahol Salamon király temploma fölépült. Ön tudja, micsoda világcsodája volt ez a templom, Isten dicsőségére! Az egész Napkelet, Phóniciától Carmániáig csak erről a hallatlan épületről beszélt, mely tizennyolc márványteraszával, egymás fölé építve, a legmagasabb egekig vonta föl csodálatos oszloposorát, az aransasok és aranyoroszlánok olyan masszív tömegével, hogy ez túlszárnyalt minden egyiptomi építkezést és csakugyan annak az elegáns várkastélynak tűnt, amelyet Jehova méltónak fog találni arra, hogy oda végleg beköltözzék. Ez lévén a helyzet, Salamon király jókedvűen jött ki a kertjébe és leült egy kőpadra, éppen ama ciprus alatt, amelyen a két szarka csicsereggett. De mivel innen nyílt a legszebb kilátás is a templomra, a király meglegegedetten szemlélte nagy művét, két szőrös kezét dörgölve s csak akkor borult el egy pillanatra, mikor a költségvetés jutott az eszébe, a rengeteg számla, amivel még tartozott, részben a fáraóknak a márvány- és aranytömbökért, részben a tyrusi királynak azokért a kiválasztott és extrafinom cédrus-sudarakért, melyeket ez Libanonból szállított, *ab* Ophir, ahogy a kereskedők mondják. De a nap éppen leáldozván az oszloposorok fölött, az egész templom, végtelen kőmasszáival, merő arannak tűnt az égben. »Mindegy!« kiáltott fel a király elragadtatva, »nem fontos, mibe került!« s már kézilantját kapta föl, hogy a legboldogabb »Énekek-éneké«-be kezdjen, mikor hirtelen figyelmes lett a madarak hangjára, amelyet tudvalevőleg épúgy értett, mint az emberi

beszédet. Pontosan hallotta akkor, amint a feje fölött, a ciprus lombjában, a hímszarka azt mondta a nősténynek: »Be nagyra van Salamon az ő templomával! Holott csak egyet rúgnék a kupoláján, hogy az egész menten fölborulna!« Mire Salamon király éktelen haragra gerjedt, amint azt szokta minden számárságért. S rögtön maga elé citálván a vakmerő csicsergőt, keményen rászólt a madarak nyelvén: »Mit mertél te mondani, te szarka?! Hogy te feldöntöd az én templomomat!?« S már azon volt, hogy agyoncsapja. »Oh királyom«, sipongott a szarka, még ez egyszer könyörülj meg rajtam. Hiszen csak azért mondtam az egészet, hogy egy kicsit imponáljak a mennyasszonyomnak, párzás ideje közeledvén!« »No eredj!« felelt elnézéssel a király, bölcsen megértve minden lelki dolgot, még az ilyen kis szarkamadár hiúságát is. S haragja csillapodván, fölkapta a lantját, megindult lobogó köpenyével s elment, miközben a madár visszarepült a fára. S mikor ott volt megint a sűrű lomb között az ágon, s megint büszkén a tollát borzongatta, a kis nőstényszarka azt kérdezte tőle: »Mit akart tőled a király?« »Szépen megkért, hogy ne bántsam a templomát«, felelte a hímszarka.

- Óh, a szemtelen! - mondtam.

- No lássa! - felelt Horeb tanár.

De hirtelen a kalapja után nyúlt, miközben sértődötten pillantott fel a platánra, a sárgarigók irányában.

AZ UTÁNZÓ.

Ezek régi, kegyes barátok voltak a karszti hegyekben, az Úrnak 333-ik esztendejében. Elszórtan éltek itten egy sziklatömb körül, mert klastromuk még nem volt, s úgy vonultak meg alkonyatkor a kőfalak réseiben, odúiban, kis szögleteiben s hasadékaiban, hogy szinte befoltozták e lyukakat s betömték az egész hegyet az élő testükkel daróc-csuhásan, a csillagok alatt. Mindenféle vad ánizs- és galagonya-bokrok virágoztak és távolabb a lejtőkön, a dús szőlők indáiról, aranylevelek lebegtek az őszben. Az ég egészen tiszta és egészen halványkék volt, oly finom és kényes boltozattal, hogy egy-egy kőszáli sas, amint keringett benne, szinte félő volt, hogy össze ne törje a szárnyaival. Még távolabb a hegyek alján, a fenyőerdőkön túl, bús kis falvak gyér füstöket eregettek a tenger mentén, a mélyben. És messziről vitorlák tűntek fel, izzó fehér háromszögekben, a láthatár legvégébe ékelve, mint az elakadt lepkék a végtelenségbe. Mert hajósok mentek az Adrián, Görögország felé.

Mindezen sok szép látványok előtt, átszűrődvén a lelkeken a hegyek csendjével s az erdők zengésével: a karszti barátok oly derűs atyafiakká váltak, hogy aligha volt párjuk hetedhét országban. Hivságok nélkül lévén, nem sokat szorgoskodtak, hangyamódjára nem futkostak, nem gyűjtöttek, inkább csak ültek vagy heverték kissé szutykosan a napon s szinte egyformán mosolyogtak, mint akik egyformán boldogok, mert egyformán nem tudnak semmit. Csak a legidősebb szakállas szent, jó Julián volt tudós és világot járt finom ember köztük, ha nem is oly magasztos és fenkölt, mint névrokona, vendéglátó szent Juliánus, aki az ágyában leprásokat látott. De bejárván ifjúságában Jezrael síkjait, a sok szent városokat Galileában, de sőt Babilont is Chaldaeában s a szinai hegységet Palmyra táján, nagy híre elszállt messze világgá s mindenütt ismerték és tisztelték a tenger mentén, Brundisiumtól Dyrrachiumáig!

S akkor egy nap, husvét táján, egy bús fiatalember jött át hozzá a Száván, a dobrai halmok felől, egyenest Pannoniából. Fáradtan a nagy úttól, a kőfalak mentén vonszolta magát a hegy oldalában, s elérkezve jó Julián kőlakosztályához, csöndesen megállott a jázminbokros küszöbön, mert belülről hangokat hallott. Félénken és alázattal akkor, kopogott a falon, a vándorbotjával. És várt, nézett, s a saruit kötögzette vérző lábain, a porban. De Julián már feltűnt s amint kilépett a küszöbön, hosszú szakállát lágyan megemelte a keze fejével, hogy a bokrokba ne akadjon.

- Éppen a Messiás volt nálam, - mondta ravaszul az idegenhez fordulva, hogy rögtön elbűvölje, amint megsejtette benne a zarándokot. - Így husvét táján el szokott jönni egy kis beszélgetésre, amilyen aranyszíve van! - tette hozzá egyszerűen, a szakállát megeresztve.

De a fiatalember meg se lepődött. Mámoros hitében lehajtotta a fejét, amelyen dús göndör haját falevelek megkoszorúzták, nagy útjában, az erdőkön át.

- Oh uram, - mondta rajongással, - tehát minden igaz, nagy szent hiredből a világban! Fogadj meg engem, könyörgök, fiadnak itten, hogy szegény szívemet megvilágosítsad. Taníts meg kegyelmesen, hogy a Megváltó példáját kövessem, hogy mind béketűrésben buzgón utánozzam, mind feltámadásában részt venni, magamat javítsam. S hogy mind végül én is, miképen te, megláthassam egy nap!

- Miképen én! Miképen én! - mondta Julián, - ez nem olyan egyszerű! Miképen én! - ismételte majdnem bosszúsán már. - Én meglehetősen soká vártam e legmagasabb kegyre, nézd, micsoda szakállam van!

S majdnem megbotlott e szakállában, amint a földnek eregette.

De véres saruiban, vándorbotjának dőlve, az ifjú keservesen sírt.

- No jól van, eredj, - mondta Julián, - keress hajlékot magadnak a sziklában. Mert mi így lakunk itt mindnyájan. Aztán csak vájd ki a tíz körmöddel, hogy beleférj kényelmesen.

Az ifju elindult a véres lábával boldogan, s úgy ásta be magát, holtra fáradtan, mint egy ázsiai satrapa hült tetemét ha temette volna, a bazaltkő falakba. S azontúl zokogva, kínlódva és sanyargatva magát, hő imák, fohászok és extázisok után, elkészott esténként jó Julián odvához, ahonnan lágyan az Úr szava kihangzott.

- Még nem vagyok méltó, hogy meglássam? - szólott be ájtatosan.

- Még nem! - volt a válasz.

S ez így volt néhány napon át, husvét hetében, a gyászvecsernyék idejéig, mikor mind összegyűltek, korán reggel, még vak sötétben a derűs barátok mély szomorúságban egy kopár kőhalmaz előtt, ami a szent szenvedések emlékében, dísz nélkül való oltáruk volt. Az imádságuk sem úgy kezdődött: »Uram nyisd meg ajkaimat, hogy dicséretedet hangozzam«, a Gloria Patri sem csengett, csak bús énekek és lámentációk szálltak a hajnalban, az oltár mécsai körül, melyeket Julián, minden zsoltár után, egyenként eloltogatott, miközben fönn az égen is kialudtak a csillagok. Az oltár csúcsán, a háromszögű kövön, már csak egy utolsó mécs égett, de ez is eltűnt végül az oltár mögött. És e jelképes homályban jó Julián rebegte:

- Világ világossága, Urunk Jézus, szenvedés idején tanítványaitól elhagyatott! Halála által híveitől elragadtatott! Kereszthalálával sötétség terült el a földön!

S mind sírtak ekkor a derűs barátok, mind leborultak vezeklő zsoltárok hangjával, s az oltár mögül Julián visszahozta a mécsot, a követ megzörgetve.

- A föld megrendült, a sziklák megrepedtek! - kiáltotta. S akkor a reggelben, hirtelen, az egész Karszt kigyúlt, hegyek, erdők, szőlők mind kigyúltak, amint egy skarlát nap, legszűzibb kezdetében, tűzfátylaikat aggatta fel az égen.

Bánatosan, a barátok visszatértek üregeikbe. Csak a bús fiatal maradt a földön s az arcát tördelte a köveken, a fényben.

- Még nem vagyok méltó? - kérdezte.

- Még nem, - felelte Julián és ment.

S akkor, végül, nagypéntek napján, mikor jó Julián jelképesen, csak félkézzel emelé a szent ostyát s a feszületről is leszedte a fátyolt, egyszerre csak az erdő széléről, mint a szarvasbögés, egy rettenetes kiáltás hangzott. Mind szaladtak a derűs barátok fejcsóválva a hang irányában s jó Julián is utánuk, ahogy csak tudott a szakállától.

Egy keresztfán, a tárt karjával kétségbeesetten, a bús fiatal függött, arccal fordultan a fának, amint nyilván csak így tudta odakötözni magát. De rögtön a barátok leoldották, gyorsan.

- Nem vagyok méltó? - kérdezte zokogva, amint aláhullott.

- Nem! - felelte Julián, elkomorodva. - Nem a fát kell imádni, hanem azt, aki meghalt rajta, - folytatta szokatlanul szigorúan.

S otthagyta feltámadásig.

NEMES SZÍV, RENDES EMBER.

Gyönyörű őszi délután érkeztem meg Szamosligetre és megálltam az udvaron egy skarlát eperfa alatt, a fényben. De a tornácról a kis szolgáló kiáltozott, félmeztelen és kigyúlva az alkony lepráiban:

- Tessék már jönni, vége van az úrnak!

Odabenn az ágyban, dunnák között, mint egy fellegvárban, kopaszan és szőrösen, nagybátyám feküdt mint egy elkopott medve, akit megevett a moly és csöndes fulladozásokban gombolyítgatta le az élethez való fonálát. Aztán, rögtön, volt egy jobb perce, amint meglátott, nyilván mint egy álomképet, mint egy friss emléket, mint egy fiatalságot, földerengve!

- Gyere ide az ágyamhoz, - mondta, - és jól figyelj. Figyelj jól, - variálta. - Már nem érek rá, nem soká. Te vagy az utolsó itten ebben a szép magyar családban, az utolsó, hogy hívják, Abencerage! bizony. Papot nem szeretek, holott még könnyítenék magamon, ha van valami nagy kert odaát, hogy bejussak, a kutya-fáját! Meglátom, ha nyer az Isten a közelebbi ismeretség által.

- Tessék szép csöndesen meghalni, - biztattam keresztényesen.

- Meg én! Meg én! - nyugtatott meg s megint fulladt egy darabig.

Odakünn, a mezőkön át s az utakon, halk kolompolással tértek haza az estében a szomorú nyájak. S magasan fölöttük, a hold az égen, mint egy ezüstbulla megjelent. S akkor, talán e bús hangulatok ösztönszerű hatásában, nagy tanyai esték fölérzésében, újra megszólalt nagybátyám, elbájolóan egyszerűen:

- Mikor szegény nagynénédet meggyilkoltam, - jelentette ki, - már meglehetősen tekintélyem volt.

- Tessék?! - vetettem közbe elámulva. Meg tetszett gyilkolni szegény nagynénédet? - kérdeztem hűledezve.

- Már akkor Nyirbátorban táblabíró voltam, - folytatta zavartalanul, ábrándos elragadtatással.

S úgy tűnt, hogy az élete legszebb emlékét bonyolítja le, keserű különválással ezen a nagy fordulón. Azt hiszem, igen fájdalmasan vetette ki e kéjes terhet a lelkiismeretéből, miután évekig, jóízűen, elraktározta ott.

- Jaj, de szép volt! - mondta, mintegy a dunnák alatt lelkesedve, - holott csak egy koppintás volt, üsse-fürge, ürge-fürge, a pecsétgyűrűmmel az elefántcsont halántékára! Meg se látszott, csak valahogy befelé nyilallott, a szívébe egyenest. Így vittem be, már megdermedve, a vállamon az ágyba. S amint üvöltöttem az első percekben, mint hiéna az éjben: »én öltem meg! én öltem meg!« s szaladtam be Bátorba, egyenest a táblához, mind azt hitték, meg vagyok bolondulva! Nagy szál asszony, úgy vittük a hosszú koporsójában, hogy már akkor én se szóltam többet, mert közben megjött az eszem. Mind ünnepeltek, sajnálkoztak, a halotti vacsorákon még jóízűen elkomorodtak s aztán ott hagytak az udvaromon, mikor este lett, magányosan az eperfa alatt. No, ha nem kötöttek föl ide, erre a legelső ágra itten, fontolgattam, hát megvan róluk a véleményem, az egész világról a fogalmam! Mert alapjában nemes szív voltam, aki miattuk meghasonlott. No de meddig még? - sóhajtott fel ez agoniában. - Percekig? Egy félóraig? Meddig? Aztán úgyis füttyölök az eperfára, boronára, vasmacskára, az egész maskarára, no de milyet füttyölök!

S a falnak fordult a dunnák fölviharzásával. Borzasztó pára szállott, nagybátyai agóniák keserű virága. Amint elborultan egy lépést hátráltam, a szeme szögletéből rámmeredt, sunyi-angyal tekintete. Éreztem, hogy lelkészi tisztemben némi megnyugtatóssal tartozom.

- Ez a rettenetes bűntény, - szóltam csendesen, - éppúgy el lesz temetve bennem, mint nemsokára szeretett nagybátyámban. Erről tessék meggyőződve lenni. De ha nem volnék tolakodó, talán azt még kérdezni merném, miért ütötte koponyán s olyan halálosan, szegény délceg tatár nagynénémet, akit, bevallom, forrón szerettem!

- Oh mért? Oh mért? - felelte s visszafordult az ágyban, - én tudom mért. De mondd csak, van olyan titok a nő szívében, ami meg volna fejtve? Volt itt egy kispap kék ruhában, első tavaszában, hát nem azért bolondult egy szénaszagos este? Hát nem azért sírt órákhosszat a lugasban, utolsó szerelme? Hát nem utána szökött volna, ódon tündér a bricskámon, amint éppen kijöttem a kertbe? Ne kérdezz már. De ott van az a zömök gyűrűm, ezt majd vidd el Debrecenbe.

Elhallgatott, csendesen várt és nézte, amint elteszem a gyűrűt.

- Annak a kispapnak vidd el Debrecenbe, aki még mindig tanul ottan. Hadd legyen az emléke, - mondta, - s majd ha püspök lesz, akkor is viselje! - tette hozzá elábrándozva.

De hirtelen megborzongott, halálos verejtékben.

- Oh, Uram! - rebegte, mert nyilván valami nagy szédületben lehetett. - Te egyedül ismerted az én szívemet! Mindig jó ember voltam és rendet tartottam a házamban.

És borzasztóan fuldoklott.

De a kis szolgáló akkor beszólott az ajtón:

- Lehet-e már hívni a cselédeket? - kérdezte.

ÉJJEL A HIMALÁJÁN.

Ez nekem egy kis csöndes emlékem régi időkből, mikor egy párizsi vendéglőben, egy kis füstös, maszatos, rongyos kis vendéglőben meghajolt az asztalom előtt egy sápadtarcú fiatal-ember, pincéri minőségben.

- Én is magyar vagyok, - mondta, az asztalkendőjét meglengetve, mint egy zászlót s igen barátságosan.

- Nagyon örülök, - feleltem őszinte szívemből. - De ha már én itt étkezem ilyen szegényesen, - folytattam, - viszont magának igazán kívánnám, hogy valami különb étteremben legyen alkalmazásban.

- Nekem az mindegy, hol vagyok alkalmazásban, - felelte a fiatal pincér. - Mert az nekem nem fontos. A fontos az, hogy én irodalommal foglalkozom.

Soha életemben nem hallottam ember ajkáról rettenetesebb dolgot. Gyorsan megebédeltem, fizettem és mentem. A kis vendéglőt, a pincért is elfelejtettem, mert azóta, megvallom, máshol étkeztem.

Egy félévvel később aztán, egészen véletlenül tudtam meg egy festőművész barátomtól, akivel egy este Asnièresben sétálgattam a bús partok mentén, hogy ez a sápadtarcú pincér meghalt.

- Itt halt meg Asnièresben, abban a kis házban amott a part végében, ahol lakott, holott Kertész Péternek hívták, - beszélte a barátom.

Azontúl az egész történetnek nincs is nagyobbyszerű jelentősége. Ez csak amolyan kis csöndes emlékem régi időkből, ahogy jeleztem. De a barátom folytatta, amint már le is ültünk a part mentén egy kis asztalhoz, egy kis kávéházi terraszon, szép csendesen, amint ültünk:

- Egy ilyen gyönyörű este múlt ki, mert azt kell mondanom, kimúlt, valóban egy ilyen gyönyörű este a múlt héten, amikor éppen festettem e vidéken s e partokon egy olyan kék tüzekben égő tavat a Szajna fölött, amilyen az égbolt itten, így májusban, kora alkonyatkor. Nagy csend is van itt ilyenkor, halálos csend és halálos nyugalom egy-egy fecskével, aki repül féloldalt fordulva elegánsan s a szárnya szélével súrolva a vizet. De amott, nyitva volt a kis ház ablaka, tárva-nyitva s amint Kertész Péter oly mereven feküdt az ágyon, hogy már merevebben nem is lehet: az estéli eget ragyogása, a folyó egész nagy reflexe, mint egy tükör, még egyszer bevilágította, egész hosszában, még egyszer! Bejöttem a festékes ujjammal és csodáltam ezt a különös fényhatást gyöngyház- és opáltónusokban, egészen nyers és mindazonáltal egészen lágy harmóniákban, melyek alatt e fonnyadt arc egy Parrhasios viasz-álarcává változott. A szemek körül mesterien megrajzolt, kis körökbe futó vonalak voltak, mély barázdákban és zöldes-kék színekben és azt az ijesztő kimerültséget hirdették, mely egy ilyen halott arcon, úgyszólván még élő emléke a költői rögeszméknek. Igazi irodalmi kimerültség volt ez, ha szabad mondanom.

- No igazán? - kérdeztem megremegve, némi kis visszatérésekkel önönszívemhez, amelynek szintén voltak ez időtájt, sajnos, ilyen költői rögeszméi.

- No igazán! - felelte határozottan a barátom, - s aki csak nézte, mert többen nézték, jó emberek és szomszédok, akik bejöttek, mind azt mondták, az irodalomtól halt meg s a betegség, ami végzett vele, egyszerűen csak ráadás volt. Ilyen szépen megállapították ezt, mert Asnièresben van művészi érzék és szakértelem. Minden emberi nyomort ismernek itten, a különböző fokozatokban. És különösen egy öreg asszony magyarázott, valami száraz könnyezéssel és rezignációval, amit nem lehet visszaadni: »Jobb neki! Jobb neki! - sóhajtotta,

- már csak irigyelni lehet, hiszen sokat szenvedett, bizonyosan ivott is, mert mind isznak, akik szenvednek, derék jó emberek s ez nem akar megrovás lenni. Még a polgármester is iszik, - tette hozzá a legmagasabb fokozatban, - és nincs mit csodálni a világon. Ez a Péter szegény, egész éjjel csak írt és írt, az egész éjjel, egy halvány gyertya mellett, ami csurgott!«

Egy percre hallgatott a barátom s aztán így folytatta:

- Ez a Péter, az *Éjjel a Himaláján* című drámai mű szerzője volt. Úgy mondom egyszerűen Péter, ahogy az öreg asszony mondta, de különben is csak így mondanám, amint azt mondom egyszerűen Jean-Jacques vagy Aeschylus. Így mondom egyszerűen, Péter. E drámai művet is ismertem, ezt a *Himalájá*-t, valóban ezt a *Himalájá*-t, mert egyszer felolvasta s mondhatom, így leírva és felferveselve volt legalább is olyan magas, mint eredetiben. Borzasztó munka volt ez, légvontatos hasadékokkal, örvényekkel, vándorokkal és saskeselyűkkel, az orchidea-virágzásoknak forradalmi színeivel a lankás részeken és mindenféle mérges illatokkal, csillagokkal és majmokkal az indák tetejében. Megvallom, nem is nagyon értettem meg, inkább csak a méreteket, a sok levegőt és színeket láttam az egészben. Holott, a dolgok mélyén és fűzéréen, ez az ő travesztált drámája volt ez az éjjeli Himalája, az ő egyéni drámája, élete története és szimfóniája egy ázsiai végtelenben.

S ekkor megint hallgatott a barátom, búsan elgondolkodva.

- Igazi nagy költő volt! - mondta később és sóhajtott.

- Én nem így láttam ezt a Pétert, - jegyeztem meg, - nem így láttam, ilyen igazi nagy költőnek és ilyen Aeschylusnak egyszerűen, igaz, hogy csak egyszer láttam. Nekem egy kissé inkább tolakodónak tűnt, amint azt a zsírfoltos szalvétát lobogtatta felém.

- Nem ismerted! Nem ismerted! - felelte fölényesen a barátom, - csak úgy került eléd, mint pincér, vidáman! Holott nagy bánatai voltak s valami rettenetes víziója volt önönmagáról s a többi nagy költőkről s általában a többi emberekről. Míg hordta az ételt, asztalról asztalra, hüvelykujjával benne a mártásokban, a szíve vérzett, szegény nagy művésznek! S még arra sem ért rá, hogy a homlokát megtörölje! Néha sírt, sokáig, magányosan, abban a délutáni félhomályban az üres asztalok között, mikor szinte úgy tűnt, az üzem szünetelvéen, hogy megszűnt az élet s már nincsenek is emberek. E percek voltak számára akkor, az ihlet halálos percei! A régi étlapok üres hátlapjára írt, meggörbülve órák hosszat, egy kis pohár tiszta abszinttel mellette, ami kigyulladt lelkén csak szította a tüzet. Így támadtak körül egész hegyek, egész erdők, rongyosszélű papirokból. S így szedte össze őket gyorsan, mikor este-felé az első vendég megjelent. S így roskadt össze végre a múlt héten, agyonmarcangolva a szerencsétlen!

Csendes kis emlékemnek egyszerűen vége itten. Még sokáig ültünk akkor este a kis kávéházi terraszon egymás mellett és sokáig hallgattunk mind a ketten. Az alkony ezúttal is gyönyörű tüzekben szállt alá a vizen, fecskék repültek s a partok mentén, sápadt s mülékony virágok szegélyével, azt a kis törpe házat láttuk, ahol Péter lakott, azt a kis törpe, fehér házat, megvilágítva a leáldozás visszfényében. Tavaszi szél fújt s úgy sodort felénk az utcáról s a partról, mindenféle hulladékkal, sok színes s rongyos papirokat. Nem is tudom, miért nyúltam le egy ilyen kis félív papir után, amint megakadt útjában, gyűrődten és sűrűn teleírva, az asztalunk lábánál.

- No nézz csak! - mondtam. - *Éjjel a Himaláján!*

- Mutasd csak! - felelte a barátom.

A PEJÉRDI GYILKOSSÁG.

E nyári reggel a pejérdei parkban, szinte harsogott Isten dicsőségétől a sok fénnel és illattal ami ébredt. Annál gyászosabbnak tűnt, hogy az inas belépve az uraság hálósobájába, a kis öreg földesurat, kecskeszakállasan, a plafondról látta lógni azon a vaskampón, amelyről a csillár is lógott, fölkszálta kristálytömegével kissé féloldalt fordulva e tragikus párhuzam miatt. Pejérdei Ernő, mereven a kampón, két rövid combja közé kapta a csillár karcsú körteformáját s valahogy úgy tűnt, mintha egy üvegparipán lovagolna el a plafondról, egy jobb világ felé.

Rögtön becsődült a többi cseléd a konyhából s a majorságból, azon üdén és frissen, ahogy a nyári reggel impregnálja falun a maga fényével és derűjével, a jól kialudt szolgálónépséget. Ez mind bámult a plafondra száj tátva és mind el volt képedve attól a boszorkányos tüneménytől, amelyben az olyan ellentétes dolgok párosultak mint egy tündöklő üvegcsillár s egy elrugaskodott emberi hulla, tárgyi merevséggel egymásba gabalyodva.

- Felkötötte magát az úr, - mondta egy atyafi végre, amint ámulatából magához tért.
- Oda a kampóra, - magyarázta az éjjeli őr, ahogy tanyai népek szoktak magyarázni nyilvánvaló dolgokat.
- Az ám! a kampóra! - hallatszott.
- A csillárra! - mondta az inas.
- Nem a csillárra! A csillár mellé a kampóra!
- Még az este zongorázott, - mondta a szobalány.
- Késő éjjel is hallottam, hogy zongorázott, - mondta valaki.

A zongora csakugyan nyitva volt, egy fellapozott kótafüzettel faragványos állványán.

- *Zongorázott!* - mondták többen.
- Felállott a zongorára s onnan jutott a kampóra!
- Az ám! Onnan! Felállott a zongorára!

Felállott vagy nem állott fel, - mindenesetre ott lógott a szögön s olyan végérvényesen a csillárral a combja közt, mintha már évszázadok óta lógna ottan és mindig is csak ezt csinálta volna világéletében. Mert ez a borzasztó látvány, a maga keserű pátoszával, oly abszolút erővel hatott, rejtélyes drámaisága, ismeretlen részleteivel oly mélyen visszanyúlt az idők legmélyére, hogy az a néhány perc, ami itt lepergett, mióta meglátták a szögön, már egy örökkévalóságnak tűnt.

De ekkor az intéző is berohant magyarszizmásan s hessegette a sok bábész népeket a csillár alól mindenféle halk kiszólásokkal, mérséklettel és tisztességtudóan, miközben fel-felpillantgatott az akasztott emberre a kampón, azzal a mély alázattal és készséggel, mellyel még holtában is rettegni látszott tőle. Valaki a csendőroket jelezte riadalmasan s a sok futkosással, telefonálgatással, kocsizörgéssel, elfojtott hangokkal és sugdosással az a nyomasztó légkör szállott alá, mintegy a levegő sűrűsödésével, ami házat, fákat, virágot beburkol, emberi dolgok drámaiságával.

Hirtelen, a nyitott ajtóban, egy fiatal nő tűnt fel ijedezve s tájékozatlan, amint még félálmban maga sem tudta nyilván, miért jött le, micsoda hívásra, micsoda zajokra, micsoda szerencsétlenségre, a kora reggelben ami fénylett. Az uraság leánya volt, Pejérdei Dóra. Elvált asszony léte, itt vonult meg az apjával Pejérden, egy kissé letörten is élettől, dolgoktól,

szárnyaszegetten. S csak ő volt itt a család tagjai közül e tragikus percekben. A legszökebbek fájából, azt az úgyszólván kezdetleges arcát mutatta, mely még langyosan a párnáktól, festék nélkül, kikészítetlenül, valami ősi fehérséggel lepte meg az embert, a szemek fényétől majdnem kékre világítva.

- Mi történt? - kérdezte.

De már meg is pillantotta az apját, lovagolvást a plafondon s rögtön elájult, az ajtószárnynak dőlve, félmeztelen a pongyolájában. Egy hangja nem volt, egy sóhaja sem, semmi. Inkább csak el volt szörnyedve a lelkében.

Ebben a pillanatban érkezett meg, számos kísérettel, Muzsa László csendőrkapitány, s amint meglátta az asszonyt, borzongva a küszöbön selyemfátylaiban, legott hozzásietett és lágyan felemelte valami táncos mozdulattal, de egy bernáthegyi komolyságával. Egy pár gyöngéd szót is szólott, mint régi barátja a családnak, aki ismeri a hangot és inkább csak térítgette mint vigasztalta és végül mentegette magát:

- Borzasztóan sajnálom, - ezt mondta, - hogy ilyen bús esetben kellett jönnöm, Dóra. Sohase hittem volna... Sajnos, nem lehetett kitérnem, egyedül vagyok Mosonban, inspekciós, már annyit mulasztottam.

S azzal, nagyobbszerű izgalmak nélkül, felkísértette az asszonyt a szobájába. Aztán rögtön hozzáfogott a helyszíni szemléhez a csendőrökkel s a jegyzővel s először is felnézett a plafondra, a csillárra, a kampóra, a hullára, aztán mindent megnézett a szobában s megint felnézett a plafondra, a csillárra, a kampóra, az öreg Pejérdi »függő helyzeté«-re, ahogy ezt bediktálta s megint a szobát vizsgálta apróra, az ágyat a sarokban s a széket mellette s külön minden bútort, szőnyeget és mindent és külön a zongorát az állvánnyal s a kótával rajta, amint visszalapozott a címlapjáig, hogy elolvassa s aztán bediktálja:

- A zongorán pedig: Beethoven, *Les Adieux-szonáta*.

Azzal befejezván a jegyzőkönyveket, a holttestet végre leoldották a szegről, miközben a csillár, felborzolva ugyan, de visszaingott a helyére s még ingott egy darabig. Leoldván az öreg Pejérdi nyakáról egy félrófnyi zsinórt, ami az egyik ablakfüggönyről hiányzott, merev testi formáját befektették az ágyba, immár a körorvos segédletével, aki időközben megjelent. S amint meghatva, kitünő ember, a párnák fölé hajolt s nézte a kis zord öreget, akit húsz év óta ismert, s a hurok nyomát is nézte a nyakon, egyszerre csak nagyon furcsán nézett a szemüvegje alól s úgy fordult vissza, valahogy elkínlódva, a lelkiismerete szövevényében:

- Meg tetszett állapítani az öngyilkosságot? - kérdezte rémüldöző alázattal Muzsa kapitánytól.

- Nem tudom micsoda egyéb sérülések ezek itt a nyakon, a hurok nyoma mellett.

A csendőrtiszt az ajkába harapott. Nagy szál sovány ember volt, bánatos arckifejezéssel, de egészben kemény a talpán, hajlékony mint a gyík s aki nyilván nem értett tréfát. Egyet lépett az ágy felé, az ujját pattogatva. S két bús szeme, a hullának szegeződve, arra a rejtélyes és ijesztő lángra gyulladt, ami a bűnügyi kutatók szembogarában mintha valami külön lámpa volna. Még nézte ezt a préselt nyakat s a burok nyomát és a sérüléseket. Így telt el egy hosszú perc, az élőkkel s a hullával, halálos csendben. Aztán hirtelen visszafordult s megint fölneézett a plafondra, a csillárra s a csillár alatt a zongorát nézte, elborult számíttatással, amint az állvány mögül, a hangszer fedelétől a plafondig, fölmerítette a távolságot. És maga köré pillantva, egy lépést tett, visszajött, a vállát vonogatta s lehajolt hirtelen. A szék lábánál, a szőnyegen, egy kevés hamut talált. Az öreg nem volt szivaros ember, tűnődött el magában. Valaki elszítt egy cigarettát itt, a munkáját befejezve, - fűzte tovább. - Ezt nem lett volna szabad, - gondolta azzal a szakértő fölényel, amellyel bűnügyi nyomozók magát a bűnügyet kritizálják, a végrehajtás s a tettes bravurja szempontjából. - Ezt nem lett volna szabad, - fontolgatta és sóhajtozva mosolygott is a biztos nyomra, arra az örök és szubtilis hibára, amellyel az

ember, egy csipetnyi hamut hintve el az útján, már meg is mutatja, hol jöjjenek utána. Elmerülve, a bajuszát gyötörgető ujjakkal leült a zongora elé, az állványnak meredve, mozdulatlanul. Vajjon mit gondolt, mit követett, micsoda rejtélyes szálakat s titkokat e tragédia homályában, ahol egy kevés hamu, a szőnyegről felkaparva, szinte szimbólikusan jelezte emberi céljaink minden hiúságát. Mit gondolt, mit keresett, hova szállott le, micsoda éjszakába mind komorabb homlokával, amikor csendesen a kótában kezdett lapozgatni, mint Sybillák könyvében, az állványon, előtte.

- Az Abschied-szonáta! - mondotta most a népiesebb német címet a francia után, s csak lapozott a kótában. S megállott minden oldalnál, minden tételnél, a kótafejek sűrű tömegébe mélyedve, mint hieroglifákba. - *L'adieu, Adagio, Allegro*, - mondogatta magának, az értelmeket kutatva. S megint tovább, amint az egyes tételek címét olvasta: *L'absence, Andante espressivo*, - s már az utolsó oldalakat nézte. - *Attacca, Vivacissamente*, - rebegette eltűnődve. S megismételte: *Vivacissamente!*

Mit jelentett ez? Mit látott, mit érzett e nyomtatásos szöveg holt betűiből itt? Micsoda forráság szállott e röpke szavakból eltikkadt világukban, mint egy erdőben, ami hallgat? Micsoda méreg e kótafejekből, melyek metodikusan a sorokba ékelve, mint apró virágok remegtek feltűzdelve, hosszú száraikban? Hová torlódtott mindez zengő tulipánözönével, *attacca! vivacissamente!* Hová sodorta az embert, halálos tömegével, micsoda egekbe, magasba, mélységbe, micsoda tébolyba s kétségbeesésekbe, hogy a kapitány, hirtelen felkiáltott:

- Itt van a gyilkosság kulcsa! - s az oldalak szélét sodorgatta és tépte.

S azzal felállott, egy percig várt még, a végsőkéig elgyötrődve.

- Kezdhetjük elülről, - szólott végre s intett a csendőröknek, akik a falnak tapadva álltak s nem is lélekzettek.

S akkor megint sorra bejöttek kihallgatásra, az inas, a szobalány, az éjjeli őr s a majorsági népek. Mind rögtön a csillárt nézték egy-egy oldalpillantással s aztán sunyin, az uraság hült tetemét keresték a szobában, hogy már csak a csillár lógott le a plafondról. S mind beszédes volt már s mind ostoba s tudós, azzal a megtermékenyült fantáziával, mely a mocsarak virágát hajtja az ilyen bűnesetek körül. De senki nem tudott semmit. Az uraság zongorázott úgy éjfél után, amint azt szokta, ha nem tudott aludni s ezt hallották a majorságban is. Az ajtót soha be nem zárta zsarnoki önbizalmával, ezt is tudták s ezt tudta maga a kapitány is. Az éjjeli őr, juhászbundásan, mint valami ősidőkről beszélt a mult éjszakáról, álmokkal s rejtélyekkel tele. Egy autót is hallott zúgni Moson felől, a pejérdi határban, ha jó a füle, holott tele van muslicával, merthogy öreg ember. S valaki szaladt a dülön, a sötétben, cigarettázva!

- Az én emberem! - rebegette Muzsa kapitány s kivetett maga elé, bús szeme elé, elborulva, egy nagy árnyékot az éjszakába, mint Kain árnyát, aki loholna, félig kéken a hold alatt, a répföldek mentén.

S mégis, bosszusan hirtelen, elkergette a sok népet.

- Ezekkel kutatok én ilyen matériában?! - mondogatta magának. - Ilyen faggyúgyertyákkal az ilyen éjszakában?! Ilyen parasztokkal az ilyen sakktáblában?! Mind menjen! - mondotta s türelmetlenül megint, megpattogtatta az ujját.

S az inas után kiáltott:

- A nagyságos asszonyt kérném, ha lefáradna ide.

De rögtön meggondolta, amint egy csendőr megindult, hogy az inassal menjen.

- Ezt nem mondtam! - csattant ki a kapitány. - Mind marad. Magam megyek. Ez így célravezetőbb lesz, ahogy én gondolom ezt, - fordult a körorvoshoz, aki leült a jegyzővel egy sarokba.

Fenn, a küszöbön, az ajtó előtt, melynek meg kellett nyílnia, egy nagyot lélekzett s hosszú csontos kezét a homlokán végig vonta, dús haja tövében. Aztán kopogott, belépett, várt, hallgatott, míg Pejérdi Dóra egy kis asztal mellől, ahol a tükörbe nézett, azt mondta:

- Oh istenem!

Egy csomó rózsza fölött egy vázában, amit magához vont remegő cimpákkal, már nem volt olyan harmatosan sápadt, szűzleányos haloványságokkal. De kifőstve sem volt arra a babyloni bálványra, akinek a kapitány ismerte. Kendőző művészete az arca oválját egy tragikus *O* betűvé nyújtotta a rézsútos száj szaggatott vonalával, ami szinte elvágta az arcát s a két kék szeme merevségével, ami kancsinak tűnt egy-egy pillanatra.

De hirtelen a csendőrtiszt feléje fordult:

- Ki volt itt magánál az éjjel, - kérdezte szemtül-szembe, - aki az apját megfojtotta s aztán felhúzta a plafondra?

- Nálam?! Megőrült?! - dadogta a ferde szájával.

Mert csak azt hallotta, csak az érintette ebből az egész tragédiából, ami e támadó modorban őt magát sújtotta. Az apját látta volt a plafondon, holtan. Hogy öngyilkos lett, vagy megölték, csak egy árnyalat volt abban az összehatásban, mely nyilván már le is zajlott benne. S csak önmagáért vibrált, vérig sértve, mikor lázadozón visszatámadt:

- Mintha azt csak úgy lehetett volna az apámtól, hogy én itt éjszaka szeretőket fogadjak! - kiáltotta. - Amilyen hörcsög volt, de hiszen tudja! ismerte! - tette hozzá, sírva fakadva.

- Az ember úgy jött, hogy nem látta senki, - mondotta a kapitány. - A pejérdi határban leszállt az autójáról s a szerüs mentén, a kert alatt, beosont magához. Így ment vissza is, a kis dülön, a sötétben. Ismerem a járást, lássa.

- Ha százszor ismeri is! - hadarta.

- No legyen okos, - szólott a tiszt, kötve magát. - Ki volt? Ezt mondja meg, mielőtt kutatnom kellene utána.

- No de megőrült! esküszöm! megőrült! - ismételte, az asztalt csapkodva.

S a kancsi szemével amint nézte:

- Amiért maga a fejébe vett engem, azért a pejérdi kastély még nem bordély itten, no mondja! - fújta az arcába.

- Oh istenem! - felelte Muzsa kapitány, megbántva e hangra. - Úgy látom, félreért engem, - folytatta. - Hogy a fejembe vettem, micsoda gyerekbeszéd... Maga többet tud ennél. S valami szebbet is mondhatna.

És olyan egyszerűen mondta ezt, a bús szeme kíséretével.

- Én itt vagyok Mosonban, az őrsön, ha magammal kell, hogy kezdjem, - mondta még, - s már nem is megyek egy tapodtat. Lemondtam ambíciókról, karrierről, amúgy elegánsan, egy kézlegyintéssel, - maga mind tudja ezt. Az volt a legjobb számomra, ha itt lehettem Pejérden, ha nincs is mit keresnem magánál, - a szíve másé, rég tudom ezt, no lássa! Szóval, úgy vagyok itt, minden érdeken kívül, mint egy tisztességes ember s csak az igazságot keresem.

- Hát csak keresse, - felelte kurtán s a rózsáit szagolta.

- Nem is tehetnék másképp, sőt! meg fogja látni milyen mélyre szálltam, - folytatta a tiszt csendesen. - Ha tájékozottabb vagyok e pillanatban, csak éppen az, hogy itt vagyok magával tavasz óta, majdnem minden este. Ha jobban látok s többet tudok, mint amit más

csendőrtisztek látnának s tudnának az én helyemben mostan, csak onnan van, hogy a barátja voltam, az egész szívemmel, no igaz? Már most, értse meg, mi nem vívunk itt, mi ketten, valami élet-halálharcot. Én nem vádolom magát, nem vonom e bűnügybe, - mindahhoz, ami itt történt, magának semmi köze, bűnügyi értelemben. Csak nekem van közöm ahhoz, sajnos, aki holtan fekszik odalenn, megfojtva. Főleg közöm van ahhoz, hogy ki az, aki megfojtotta? S mivel ez az ember magánál volt az éjjel, kérem kell, hogy megmondja.

- No de ki vagyok én, hogy gyilkosokkal hálók?! - kiáltotta a hölgy felpattanva s az ajtó felé szaladt.

- Várjon csak, - szólott Muzsa kapitány, s elállta az útját. - Az nem mindig a nőtől függ, hogy kivel hál, hogy úgy beszéljek a maga modorában.

- Oh! - hebegte, a falnak tapadva.

- Mit tudhatja azt, kinek adja oda magát, - folytatta a tiszt a gondolatát követve. - Ki lesz az holnap, aki ma volt, mit tudja? Hova sodorhat egy pillanat egy embert? Hogy gurulhat el a sárba, akiről maga mint egy istenről álmodott!

- No jól van, - felelte s megingott a fátylaiban, legyőzve. - Ha ezt akarja, ha így dolgozik fortéllyal! itt vagyok megfogva, nem bánom, - tette hozzá s megint leült a kis asztalához.

Egy percreg várt még, a rózsái fölött, a tükör előtt, s hirtelen elmerült a tükörben, azzal a szaggatott mozdulattal, ahogy a hattyú hajtja a fejét a víz tükrébe, egy futó pillanatra. Az arca lágyan földerengett abban a könnyed vidámságban, mellyel az ember a maga igaza tudatában úgy esik bele csapdába, hogy azt hiszi, mind elkerülte azokat. És két kék szem egy női arcban soha szűziesben nem égett és soha nő nem vonta össze a fátylaít a keblén szemérmesebben, mint Pejérdi Dóra amikor bevallani készült, kivel töltötte az éjjelt.

- Hát nézze csak, de ezt nem lehet csak így elmondani, így kutya-futába! ez az én életem, - lihegte, a haját simítgatva el tündöklő homlokáról. - Maga tudja mit szenvedtem az apámmal, az urammal is, maga tudja! Hogy micsoda kínjaim voltak, micsoda fantáziákban, maga mind látta ezt, igaz? Ahogy éltem itt, halálra epedtem, ahogy szinte vártam, hogy lehulljak úgyszólván, mint akit belülről már régen eltapostak. Az apám nyaggatta a zongoráját, éjfélig is olykor, zenélő mániákus! - fújta a foga közt, fellobbanó haraggal. - Én ültem mellette és csak ültem és hallgattam, óraszám, elátkozva! De végre volt egy estém, egyszer végre, egy nagy estém, - sóhajtott fel. S megállott tétován, lehajtott fejjel a rózsáin.

- Mondja csak tovább, - biztatta a tiszt.

- De hiszen maga is itt volt akkor este, - folytatta, - mikor kijöttek hozzánk a főispánék Mosonból, azzal a tüneményes Svendberggel, aki a vendégük volt akkor... Maga is látta, hallotta, mikor leült a zongorához Svendberg, s játszott, emlékszik? Ivo Svendberg!

- Hogy emlékszem-e? - felelte a vállát vonogatva, mint aki rég rajta volt a nyomon, amelyre rá akarják vezetni.

- Már most tudja a többi, - folytatta elfúlva, az emlékei nyügében, amint szinte összetört alatta. - Hogy ez mi volt, amikor játszott, micsoda szőke tigris volt ez a zongorán, mikor játszott, emlékszik? a szívünk megállott! Senki sem mozdult, senki nem merte kérdezni amikor befejezte, mi volt az amit játszott, olyan transzban volt, olyan halálosan sápadt. A grófné súgta oda az apámnak: az Abschied-szonáta. Mert az apám, félőrülten, már meg is akarta hozatni a kótát, még azon éjjel, hajnalban, egy lovasfutárral, egy paraszttal az Abschied-szonátát, hogy ő azt megtanulja, játszani fogja, Svendberg után, az Abschied-szonátát! az apám! no mondja!

És kacagott a hideg fogával, szájtátva.

- Mondja tovább, - biztatta megint a tiszt.

- Oh, szívesen, szívesen! - felelte, valami üde készséggel s lobogva a fátylaiban. - Én kimentem a kertbe, én vele, egyedül! - hebegte a fejét lehajtva, a két szemével a tükörben, mintha egy tiltott képet nézne a tükörben, önmagát e képben, a lelke mélyéig borzongva. - S azóta így van ez minden alkalommal, - folytatta, - hogy lopva egy órát éjszaka, ha lehet, ez csakugyan, a mi két szívünkkel, az Abschied-szonáta köztünk, amikor elválunk, - vallotta be. - Így volt ez ma éjszaka is lássa, - mondotta még s elhallgatott a rózsáiban.

Aztán, hirtelen, egy sóhajtással, amint hozzátette:

- Nohát ez az a gyilkos, akit maga kifaggat belőlem, ez az a gyilkos! - kacagta s felállott.

- Igen, - felelte a kapitány. - No várjon csak, hogy végre megértsük egymást, hogy végre maga is segítsen, hogy ezt kihámozzuk valahogy, ezt a rejtélyt... Mikor elváltak abban a hangulatban, ahogy maga azt mondja, nem hallották, hogy az apja játszik odalenn s éppen ezt az Abschied-szonátát játssza?

- De igen, - felelte meglepetten, - éppen azt nyaggatta.

- Már most, valamit kérdeznék utoljára, ha ide figyelne.

- Figyelek, - felelte, a két kék szemével mereven.

- Nem lehet az, - kérdezte a kapitány, - ahogy maga ismeri ezt a Svendberget, ezt a szőke tigrist, ahogy mondja, nem lehet az, mit gondol, hogy amint búcsúzva magától, még a karjaiban tartja, még a két szemébe mélyed, abban a gyönyörében szóval ami volt magával s ami még tart, ez a silány zongorajáték durván megzavarja a kétségbeesésig?

- Ez lehet, igen, - felelte, - mert hiszen lerohant a lépcsőn.

- No lássa! Eltöltött egy órát magával, micsoda órát! Még mámoros magától, milyen bölény, ahogy szerethette magát! Nem lehet az, hogy abban a kínos kalimpálásban ami felhangzik a füléhez, abban a mániákus dörömbölésben a billentyűkön végig, ahogy az apja játszott és elkínzott egy Beethovent, nem lehet az, hogy minden szépséget a világon, minden gyönyört magával, hirtelen megcsúfolva érezzen és lásson?

- Oh Istenem, igen, ez lehet, - rebegte.

- Nem lehet az, - folytatta a kapitány, - hogy amilyen ember, amilyen művész főleg, a végsőkéig feldúlva, beront egy kontárhoz, megfojtja *attacca! vivacissamente!* felhúzza egy szögre s rágyújt egy cigarettára, ahogy a munkáját befejezve, visszasiklik a régi kerékvágásba?

- Ez lehet, igen, - felelte, - nagy Isten!

- No lássa.

- Igen, ez mind lehet, ez mind lehet, - hadarta, amint őt magát is e mult éjszakája sodorta, a Svendberg lelke amint sodorta, amint szállott utána mint egy sas után, micsoda csúcsokra!

De amint föleszmélt, hogy íme itt van kiadva, elárulva:

- És ha így is van, hát aztán?! Ki bánja?! - kiáltotta. - Ezt neki szabad, ezt neki lehet, amilyen félisten, hát nem?! Hogy kiirtsa, ami rút az útján, hogy akár ölni tudjon a szépségért, no nem?!

- De igen, - felelte Muzsa kapitány, - nem mondom, ezt neki lehet, így művészileg felfogva. De én mégsem hagyhatom futni!

- Miért nem? - kérdezte elámulva, a rózsái fölött.